

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria –Vlada-Government

DRŽAVNI PROTOKOL¹
ZA
TRETIRANJE SLUČAJEVA
SEKSUALNOG NASILJA

---

¹ Državni Protokol osvojen je na Vladi Republike Kosova, Odlukom br.11/109, datum 23.11.2022.

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Br. 11/109/
Datum: 23.11.2022

Na osnovu člana 92. stav 4. i 93. stav 4. Ustava Republike Kosova, na osnovu člana 4. Uredbe br. 02/2021 za oblasti administrativne odgovornosti kabineta premijera i ministarstava, izmenjene i dopunjene Uredbom br. 04/2021 i Uredbom br. 03/2022, Nacionalne strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama (2022 - 2026), kao i člana 19 Pravilnika o radu Vlade Republike Kosova br. 09/2011, Vlade Republike Kosovo, na sastanku održanom sa 23 novembar 2022, donela je ovu:

PREDLOG - ODLUKA

1. Odobren je nacrt državnog protokola za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja.
2. Obavezuje se Ministarstvo pravde i druge nadležne institucije da sprovedu tačku 1. ove odluke.
3. Odluka stupa na snagu danom potpisivanja.

Albin Kurti

Premijer Kosova

Šalje se:

- Zamenicima Premijera;
- Svim ministarstvima (ministrima);
- Generalnom Sekretaru KP;
- Arhivi Vlade.

SADRŽAJ

SPISAK SKRAĆENICA I AKRONIMA	5
UVOD.....	6
I. PRVI DEO	10
<i>I.1. SVRHA PROTOKOLA</i>	10
<i>I.2. DEFINICIJE I VODEĆA NAČELA</i>	11
I.2.1 DEFINICIJE	12
I.2.2 VODEĆA NAČELA	15
<i>I.3 MEĐUNARODNI I NACIONALNI PRAVNI OKVIR</i>	21
I.3.1. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR.....	21
I.3.2. NACIONALNI PRAVNI OKVIR.....	24
<i>I.4. INSTITUCIONALNI ODGOVOR – KOORDINISANI VIŠESEKTORSKI ODGOVOR U UPRAVLJANJU SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA</i>	25
I.4.1. PRIRODA SEKSUALNOG NASILJA	25
I.4.2. KOORDINISAN VIŠE-SEKTORSKI PRISTUP ODGOVORNIH INSTITUCIJA.....	33
<i>I.5. UPRAVLJANJE SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA</i>	36
I.5.1. RAZUMEVANJE UPRAVLJANJA I MENADŽERA SLUČAJA	36
I.5.2. KORACI U UPRAVLJANJU SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA	38
<i>I.6. PROFESIONALNA PODRŠKA STRUČNJAKA</i>	41
II. DRUGI DEO	44
<i>II.1. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME POLICIJA</i>	45
<i>II.2. POSTUPCI KOJE TREBA PREDUZETI LEKAR SUDSKE MEDICINE</i>	53
<i>II.3. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME BRANIOCI ŽRTAVA</i>	62
II.1.4. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME TUŽILAŠTVO	66
<i>II.5. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME SUD U KRIVIČNOM POSTUPKU</i>	68
<i>II.6. POSTUPCI KOJE TREBAJU PREDUZETI ZDRAVSTVENI RADNICI</i>	71
<i>II.7. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME CENTAR ZA SOCIJALNI RAD</i>	82
<i>II.8. RADNJE KOJE TREBA DA PREDUZMU PRIHVATILIŠTA</i>	93
III. TREĆI DEO	97
<i>III.1. TRETIRANJE ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA TOKOM RATA</i>	97
<i>III.2. SPROVOĐENJE DRŽAVNOG PROTOKOLA U USLOVIMA PRIRODNIH I DRUGIH NEPOGODA</i>	98
<i>III.3. ULOGA INSTITUCIJA U SPREČAVANJU SLUČAJEVA SEKSUALNOG NASILJA</i>	104
IV. ANEKSI	107
<i>IV.1. STANDARDNI OBRASCI</i>	107
IV.1.1 PROPRATNI ISTRAŽNI KONTROLNI SPISAK O SEKSUALNIM NAPADIMA	107
IV.1.2. OCENA RIZIKA ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA	109
IV.1.3. OBRAZAC INFORMISANE SAGLASNOSTI ZA UPUĆIVANJE SLUČAJA	111

IV.1.4. OBRAZAC UPUĆIVANJA SLUČAJA U DRUGE INSTITUCIJE.....	112
IV.1.5. OBRAZAC ODOBRAVANJA FIZIČKOG PREGLEDA.....	113
IV.1.6. OBRAZAC ODOBRAVANJA FIZIČKOG PREGLEDA ZA MALOLETNA LICA...	114
IV.1.7 UPITNIK ZA ŽRTVU SEKUSALNOG NASILJA	115
IV.1.8.OBRAZAC OCENE POTREBA ŽRTVE.....	116
IV.1.9 OBRAZAC INDIVIDUALNOG PLANA PODRŠKE (IPP)	120
V. IZVOR PODATAKA.....	123

SPISAK SKRAĆENICA I AKRONIMA

APR	Agencija za polnu ravnopravnost
KISM	Kosovski institut za sudsku medicinu
ABPP	Agencija za besplatnu pravnu pomoć
EU	Evropska unija
NP	Nasilje u porodici
NnŽ	Nasilje nad ženama
SN	Seksualno nasilje
EULEX	Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu
IOK	Institut ombudsmana Kosova
NILJP	Nacionalne institucije za ljudska prava
NIJZK	Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova
ISM	Institut sudske medicine
SE	Savet Evrope
SSK	Sudski savet Kosova
TSK	Tužilački savet Kosova
LGBTI	Lezbijke, gej, biseksualci, transrodni i interseks
MP	Ministarstvo pravde
MZ	Ministarstvo zdravlja
NVO	Nevladine organizacije
OUN	Organizacija Ujedinjenih nacija
IPP	Individualni plan podrške
PK	Policija Kosova
CSR	Centar za socijalni rad
CSZRŽTLJ	Centar za skloništa, zaštitu, rehabilitaciju žrtava trgovine ljudima
DUS	Desk za upravljanje slučajevima
KZPŽ	Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama

UVOD

Državni protokol za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja u Republici Kosovo (u daljem tekstu „Protokol“) je pripremljen kao radni dokument i praktično sredstvo koje sadrži uputstva o tome kako treba pružati usluge žrtvama/preživelim seksualnog nasilja, omogućiti stvaranje institucionalne odgovornosti kroz koordinisan multisektorski pristup.

Osnovna svrha ovog Protokola je ***da standardizuje neophodne radnje za kontinuiranu, sveobuhvatnu i odgovornu reakciju, za identifikaciju, zaštitu, tretiranje, dokumentovanje, upućivanje, održivo osnaživanje i ponovnu integraciju žrtava/ preživelih seksualnog napada i nasilja, neposrednim i stručnim intervencijama nadležnih institucija.***

Protokol će se primenjivati bez obzira da li se seksualno nasilje dešava u kontekstu nasilja u porodici ili spolja (na primer na radnom mestu, u školama, parkovima, itd.). Institucionalna odgovornost će se realizovati u skladu sa obavezama i ulogom svake institucije, opisanim u zakonodavstvu na snazi o seksualnim zločinima, kao i u svim dokumentima usvojenim u funkciji sprovođenja ovog zakonodavstva. Važan deo pravnog okvira Republike Kosovo su svi ratifikovani međunarodni dokumenti, stoga će odgovorne institucije delovati uzimajući u obzir, između ostalog, Konvenciju Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (Konvencija CEDAW) kao i Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija), u kojima se naglašava važnost rešavanja svih oblika nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja.

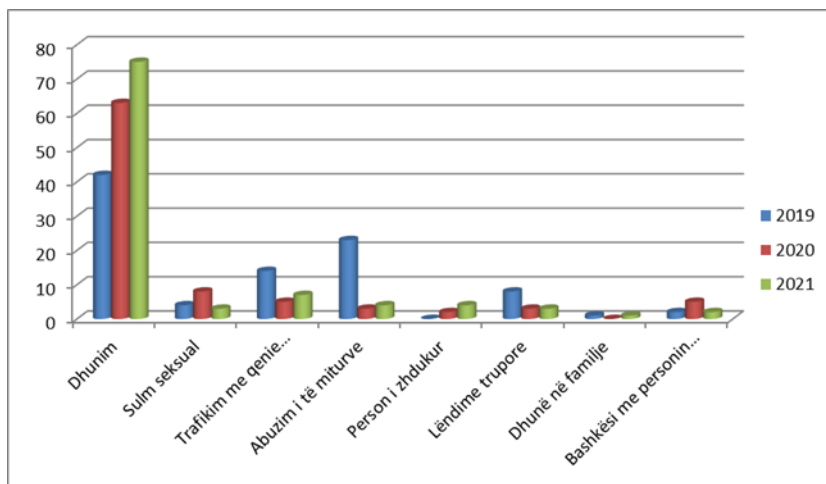
Podaci o trenutnoj situaciji u vezi sa seksualnim nasiljem na Kosovu govore o značajnom broju dece², devojčica i dečaka, žrtava/ preživelih ovog oblika nasilja, u poređenju sa brojem odraslih. Slično, ako govorimo o odraslim žrtvama, evidentno je da su žene te koje u većem procentu prijavljuju incident seksualnog nasilja u odnosu na muškarce.

Podaci Instituta za sudsku medicinu o ukupnom broju pregledanih predmeta u poslednje tri godine (2019-2021), obaveštavaju nas o: 98 pregledanih predmeta tokom 2019. godine; 93 predmeta tokom 2020. godine i 120 predmeta ispitanih u 2021. godini. Ovi podaci, raspoređeni prema zakonskoj kvalifikaciji, govore o najvećem broju krivičnih dela silovanja (kao što je prikazano u grafikonu br. 1).

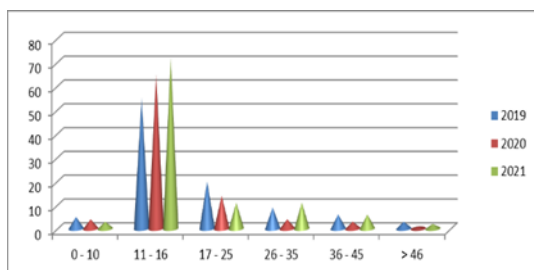
Raspoređeni po uzrastu i polu, slučajevi u periodu 2019-2021. ispitani u ISM-u podržavaju ono što smo ranije opisali, da su uglavnom deca ta koja su seksualno zlostavljana i da su u grupi dece, devojčice te koje su najviše zlostavljane. (kao što je prikazano u grafikonima 2 i 3):

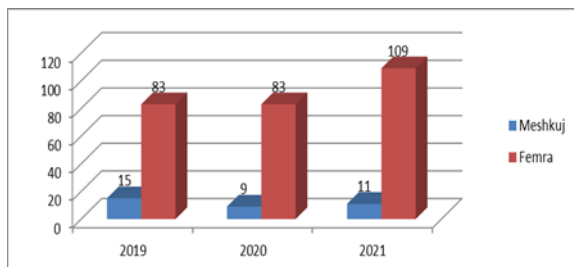
² „Detetom“ se smatra svako lice starosti od 0-18 godina.

Grafikon 1 Distribucija pregleda prema zakonskim kvalifikacijama

Grafikon 3: Distribucija predmeta prema uzrastu: 2019 – 2021

Grafikon 3: Odnos polova ispitanih žrtava u ISM, godine 2019, 2020, 2021.

U ovom Protokolu pažnja će se posvetiti svim žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja, bez obzira na nacionalnost ili odnos prema bilo kojoj zajednici, društveno ili nacionalno poreklo, rasu, etničku pripadnost, boju kože, rođenje, poreklo, pol, rod, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, jezik, državnost, verska uverenja i veru, političko opredeljenja, politička i druga mišljenja, socijalno ili lično stanje, godine, porodični ili bračni status, trudnoću, materinstvo, materijalnu situacija, zdravstvenu situacija, ograničenu sposobnost, genetsko nasleđe ili bilo koji drugi osnov. U posebnom poglavlju biće spomenute i žrtve/ preživeli/ preživele seksualnog nasilja tokom rata, uz osvrt na zakonodavstvo i relevantne mehanizme za njihovo tretiranje.

Za što lakšu upotrebu od strane svih profesionalaca, protokol je podeljen na tri dela:

- **Prvi deo** sadrži opšte informacije o dokumentu: njegovu svrhu, pravni i politički okvir na kome se zasniva tretiranje slučajeva seksualnog nasilja, koordinisan multisektorski pristup, faze vođenja slučaja, ulogu menadžera/ menadžerke slučaja, kao i potrebu za

stručnom podrškom profesionalaca koji se direktno bave slučajevima seksualnog nasilja.

- **Drugi deo** sadrži informacije posvećene svakoj od glavnih institucija odgovornih za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja, na osnovu koraka upravljanja slučajevima opisanim u prvom delu, kao i podeljeno u posebna poglavlja za svaku instituciju.
- **Treći deo** sadrži opšte informacije o tretiranju slučajeva žrtava/ preživelih seksualnog nasilja tokom rata, primeni ovog Protokola i u uslovima elementarnih nepogoda i drugih nesreća, kao i važne savete o ulozi institucija u vezi sa prevencijom.

Važan deo protokola su i aneksi i reference, koji stvaraju mogućnosti za više informacija i znanja, u zavisnosti od potrebe tokom tretiranja slučajeva.

Državni protokol za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja u Republici Kosovo pripremljen je kao odgovor na potrebu za objedinjavanjem i poboljšanjem koraka koje preduzima svaka institucija u toku tretiranja slučajeva seksualnog nasilja, uzimajući u obzir i odražavajući međunarodne standarde u tom pogledu. Priprema ovog Protokola takođe ispunjava obavezu sprovođenja Istambulske konvencije, zakonodavstva na snazi, kao i Nacionalne strategije Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022-2026, koju je Vlada Kosova usvojila 26.01.2022. godine.³

U ovu svrhu, odlukom br. 36 od 23.3.2022. godine, formirana je Radna grupa odgovorna za izradu ovog Protokola u sledećem sastavu:

1. Dr Bergita Curri, predsedavajuća, ISM, MD;
2. Feride Podvorica, predsedavajuća, LD, MD.
3. gđa Nazlie Bala, kancelarija ministra pravde, član;
4. Isuf Jahmurataj, LD, MD, član;
5. Flamur Blakaj, ISM MD, član;
6. Dradan Kadolli, iz SSK, član;
7. Laura Pula, tužilac, član;
8. Nebahate Troni iz KFA, član;
9. g-din Arbnesh Ajvazi, iz KP, član;
10. Bastri Kastrati, iz KZPŽ;
11. Venera Dibra, MUP, član;
12. Nazmije Kajtazi, iz MH, član;
13. Edi Gusia, iz APR, član;
14. Lumturije Aliu, iz CSZRŽTLJ, član;
15. Fatmire Shala-Kastrati, iz ISM, član
16. Ilir Kurti, iz CUHSK, član;
17. Predstavnik DEIPC-a, član;
18. Ruzhdi Osmani, član

- Pozvani u radnu grupu, shodno tač. 2. i 3. Odluke br. 36 od 23.03.2022 su takođe bile:
- Adelina Berisha i Nicole Farnsvorth, iz Ženske mreže Kosova;
- Predstavnik NVO Koalicije za zaštitu dece na Kosovu;
- Fatmire Haliti, iz KRCT;

---

³Predviđeno kao obaveza kako bi se sproveo specifični cilj II.1. „Poboljšanje pravnog okvira za tretiranje svih slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama“, radnja II.1.7

- Vebi Mujku iz Centra za socijalni rad;
- Gani Leci, iz KZPŽ, Gnjilane
- Pranvera Ademi, iz Osnovnog suda u Mitrovici;
- Curr Gjocaj, iz CUCK;
- Chiara Tagliani, iz EULEX-a;
- Zamire Kelmendi, iz UN Žene Kosova;
- Visare Mujko-Nimani i Zarife Miftari iz UNFPA.

Rad Radne grupe je vodila konsultantkinja Monika Kocaqi angažovana od strane Mreže Žena Kosovatokom procesa izrade nacrtu Protokola, kao i od strane konsultanta Donata Rexhe, angažovanog od strane Kancelarije UN Žene na Kosovu za troškove nacrtu Protokola. Relevantnu podršku tokom čitavog procesa izrade do finalizacije protokolasu ponudili i EULEKX Kosovo

Protokol je prošao kroz konsultacije sa akterima i relevantnim institucijama i na osnovu važećeg zakonodavstva objavljen je za javnu raspravu od 3. oktobra do 21. oktobra 2022. godine, veb stranica: <https://konsultimet.rks-gov.net/vievConsult.php?KonsultacijaID=41562>.

Pored doprinosa članova i pozvanih koji su deo Radne grupe, komentare tokom procesa javnih konsultacija je prosledio i Projekat Saveta Evrope „Jačanje borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu“, Kosovski institut za pravosuđe, Stambeni centar za žene i decu u Prizrenu, Centar za socijalni rad žena u Peći, kao i konsolidovani komentari sa konsultacija Ženske mreže Kosova sa članicama Koordinacionih mehanizama, skloništa i ženskih NVO, sa više od 124 učesnika iz regiona (i opština): Uroševac (Štimlje, Elez Han, Kačanik, Lipljan), Novo Brdo, Đakovica, Mitrovica, Severna Mitrovica, Gnjilane, Peć, Priština (Podujevo) i Prizren (Dragaš, Suva Reka).

Konačna izmenjena verzija, uključujući sve komentare i sugestije dobijene tokom konsultacija, podneta je na odobrenje u novembru 2022.

Protokol je odobren Odlukom br.11/109 datum 23.11.2022 godine.

I. PRVI DEO

I.1. SVRHA PROTOKOLA

Osnovna svrha Državnog protokola za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja je da standardizuje neophodne radnje za kontinuiranu, sveobuhvatnu i odgovornu reakciju, za identifikaciju, zaštitu, tretiranje, dokumentovanje, upućivanje, rehabilitaciju i ponovnu integraciju žrtava/ preživelih napada i seksualnog nasilja, kroz neposredne i profesionalne intervencije nadležnih institucija.

Konkretno, Državni protokol za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja ima za cilj:

- ✓ Da tretira žrtve/ preživele seksualnog nasilja, garantujući zaštitu njihovih prava i obezbeđujući kompletan paket usluga usmerenih na žrtvu/preživelu/preživelog, kao i kao i na starosno i rodno osetljive kategorije.
- ✓ Da obezbedi standardnu proceduru postupanja za tretiranje seksualnog nasilja kao ozbiljnog oblika nasilja, obezbeđujući neposredan, profesionalan i koordinisan odgovor na seksualno zlostavljane odrasle ili decu devojčice/ dečake.
- ✓ Da ojača i razjasni uloge i odgovornosti među pružaocima usluga i svih institucija odgovornih za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja, povećavajući tako odgovornost i poverenje u njih, kao i da omogući koordinisan multisektorski pristup.
- ✓ Da dopuni i poboljša prakse, politike i procedure institucija odgovornih za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja, skrećući pažnju na nacionalne i međunarodne pravne obaveze i odgovornosti.
- ✓ Da ukaže institucijama nadležnim za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja na potrebu za promenama (u ljudskim, finansijskim i infrastrukturnim resursima) u skladu sa sprovođenjem koordiniranih akcija.
- ✓ Da podstakne nadležne institucije da planiraju, budžetiraju, izdvajaju i troše potrebna finansijska sredstva, kako bi ispunile obaveze definisane ovim Protokolom, na osnovu troškova obračunatih kao neophodnih za sprovođenje, ali i drugih usvojenih dokumenata, koja tretiraju pitanja rodno zasnovanog nasilja.⁴
- ✓ Da istakne važnost prioritarnog i multisektorskog koordiniranog tretiranja slučajeva seksualnog nasilja, čak i u situacijama elementarnih nepogoda i drugih nepogoda i dr.

Žrtva/ preživele/ preživeli seksualnog napada ili nasilja može imati kontakt sa mnogim različitim institucijama. Ovaj Protokol pomaže da se definiše uloga svake institucije i odnos između njih. Protokol pruža mogućnost za intenzivniju i unapređenu međuinstitucionalnu komunikaciju, kao i komunikaciju između institucija i žrtava/ preživelih seksualnog nasilja.

---

⁴Pored procenjenih troškova neophodnih za sprovođenje ovog protokola kao deo njegove cene, institucije mogu da zasniju zahtev da u svoje budžete uvrste više sredstava za ovu namenu, i na odgovarajućim radnjama predviđenim Nacionalnom strategijom Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022 - 2026, rukovodeći se referentnim troškovima Akcionog plana ove strategije.

Protokol takođe obezbeđuje informacije o tome kako i gde uputiti žrtvu/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja ako su im potrebne dodatne usluge koje institucija možda ne pruža.

Sve žrtve/preživele/preživeli seksualnog nasilja zaslužuju jednak pristup kompetentnim i sveobuhvatnim uslugama. Nije važno da li će žrtva/ preživela/ preživeli prvo kontaktirati hitnu pomoć, javno osuditi ili prijaviti slučaj policiji, kontaktirati advokata za žrtve ili potražiti pomoć u specijalizovanom centru za pružanje usluga zlostavljanim ženama. Važno je da, bez obzira na to koja institucija prva sazna za slučaj, tretiranje mora započeti odmah sa odgovornošću i profesionalnošću i moraju se zadovoljiti sve specifične potrebe žrtve/ preživele/ preživelog, kroz koordinisan multisektorski pristup⁵. Ovo uključuje ne samo sprovođenje svih zakonom predviđenih obaveza za neposrednu zaštitu žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja i tretiranje slučaja na zakonit način, već i elemente koji su istaknuti kao neophodni za sveobuhvatne usluge, polazeći od principa „Ne povređuj i ne naškodi!“, pristup usredsređen na žrtvu/ preživela/ preživelog, dobijanje informisane saglasnosti, obezbeđivanje prevodilaca, tumača za znakovni jezik po potrebi, tretiranje u odgovarajućim i prijateljskim ambijentima, sa infrastrukturom koja omogućava lak pristup osobama sa posebnim potrebama, pružanje usluga od strane profesionalaca istog pola kao i žrtva/preživela/ preživeli seksualnog nasilja, kada je to slučaj i kada to ona/ on traži, i dr.

SVRHA PROTOKOLA

jeste da obezbedi održivo tretiranje žrtava/ preživelih seksualnog nasilja nezavisno od nacionalnosti ili odnosa prema bilo kojoj zajednici, društvenog ili nacionalnog porekla, rase, etničke pripadnosti, boje kože, rođenja, porekla, pola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, jezika, državnosti, verskih uverenja i vere, političkog opredeljenja, političkih i drugih mišljenja, socijalnog ili ličnog stanja, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, trudnoće, materinstva, materijalne situacije, zdravstvene situacije, ograničene sposobnosti, genetskog nasleđa ili bilo kojeg drugog osnova

I.2. DEFINICIJE I VODEĆA NAČELA

Važna napomena o terminologiji:

Svi profesionalci koji su angažovani kroz koordinisan multisektorski pristup za pružanje određenih usluga, razlikuju se po načinu na koji definišu svoj odnos sa osobom koju tretiraju (dakle u konkretnom slučaju sa seksualno zlostavljanim osobom). Za zdravstvene stručnjake, osoba je „pacijentkinja/ pacijent“. Za socijalnu radnicu/ socijalnog radnika ili psihologa, osoba koja se leči je „klijentkinja/ klijent“. Za Policiju, tužilaštvo, branioce žrtava i pravosuđe „žrtve“ mogu istovremeno da budu i „svedoci“. Osoblje specijalizovanih centara za tretiranje slučajeva seksualnog napada i nasilja nudi usluge „žrtvama/ preživelim“. Ali svi stručnjaci se slažu da postoji proces kroz koje prolazi seksualno zlostavljana osoba koji uključuje preživljavanje, a zatim lečenje od fizičkih povreda, lečenje od psihičkih i emocionalnih iskustava traume izazvanih seksualnim nasiljem, koje se ostvaruje kroz rehabilitaciju kroz specijalizovane službe

⁵ Poznat i kao koordinisanareakcija zajednice, odnosno u čijoj osnovi leži koordinacija delovanja svih odgovornih državnih institucija i aktera ili nevladinih organizacija koje pružaju specijalizovane usluge podrške žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja. Ovaj pristup je sprovodljiv na Kosovu, na primer, kroz funkcionisanje Koordinacionih mehanizama za tretiranje slučajeva nasilja u porodici ili kroz Deskove za upravljanje slučajevima, i dr.

podrške, a zatim sa ponovnom integracijom seksualno zlostavljanih lica, kroz politike, mere i radnje predviđene u tu svrhu. Samim tim, ovaj Protokol će pomoći da se iskustvo viktimizacije, opstanka i osnaženja učini lakšim za osobu koja je seksualno zlostavljana.

- ✓ Uprkos činjenici da se seksualno zlostavljane osobe tretiraju od strane skupa institucija i stručnjaka, u ovom Protokolu, kako bi se sprečila svaka vrsta predrasuda ili pogrešnog tumačenja, upotreba termina „pacijentkinja/pacijent“, „žrtva“, „preživela/preživeo“, „svedok“, „klijentkinja/klijent“ će se izbegavati. Umesto toga, u celom tekstu će se koristiti terminologija „*žrtva/ preživela/ preživeo*” seksualnog nasilja odnoseći se na osobu koja je doživela seksualni napad i nasilje.
- ✓ Uprkos podacima o informisanim, javno osuđenim ili prijavljenim slučajevima, žene i devojke najviše pogođene seksualnim nasiljem, činjenica je da ovaj oblik nasilja mogu doživeti i dečaci i muškarci. Zbog toga ćemo u protokolu koristiti ne isključujući jezik za žrtve/preživele muškarce i dečake i po potrebi, u pojedinim delovima protokola biće data posebna uputstva za ispitivanje ili prikupljanje dokaza za dečake i muškarce, kao i za druge ranjive grupe ljudi koji doživljavaju višestruku diskriminaciju i nedostatke.

I.2.1 DEFINICIJE

Sledeće definicije su zasnovane na nacionalnom pravnom okviru Republike Kosovo, ali i na Istantbulskoj konvenciji. Tokom tretiranja žrtava/ preživelih seksualnog nasilja, svi angažovani profesionalci, u skladu sa koracima navedenim u ovom Državnom protokolu, moraju se zasnivati na istim konceptima i terminološkim definicijama, koje su predstavljene u nastavku.

Seksualni akt⁶ - označava makar i malu penetraciju polnog organa u bilo koji deo nečijeg tela, polnim organom ili predmetom u seksualne svrhe, ili makar i malu penetraciju u nečiji analni, oralni ili genitalni otvor bilo kojim predmetom u seksualne svrhe ili bilo kojim drugim delom tela ili bilo kojim delom životinje. Prisiljavanje drugog lica da izvrši seksualni čin bez pristanka te osobe predstavlja krivično delo "**silovanje**"⁷. **Pristanak i nedostatak pristanka** (kao što je predstavljeno u nastavku na ovoj listi definicija) su ključni aspekti kvalifikacije i donošenja presude u slučajevima seksualnog nasilja. Prema članu 36 Istantbulske konvencije, svi **namerni i nesaglasni akti** seksualnog nasilja biće kriminalizovani

Član porodice⁸ - roditelj, roditelj usvojilac, dete, usvojeno dete, brat ili sestra, suprug ili supruga, krvni srodnik koji živi u istom domaćinstvu, ili lice sa kojim izvršilac živi u vanbračnoj zajednici.

Vanbračna zajednica⁹ - odnos koji je definisan Zakonom o porodici.

Nasilje nad ženama¹⁰ - označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu da dovedu do, fizičke, seksualne, psihičke odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu odnosno arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti odnosno u privatnom životu;

⁶ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 225, XX poglavlje

⁷ Prema Krivičnom zakoniku Kosova br. 06/L-074, član 227, Poglavlje XX

⁸ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 113/26, XXIII poglavlje

⁹ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 113/27, XXIII poglavlje

¹⁰ U skladu sa Istantbulskom konvencijom, 3. član – Definicije, pogledaj: <https://rm.coe.int/168046246b>

Nasilje u porodici¹¹ - označava svako delo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu odnosno između bivših odnosno sadašnjih supružnika odnosno partnera, nezavisno od toga da li učinilac deli ili je delio domaćinstvo sa žrtvom;

Seksualno nasilje – je svaki čin seksualne prirode izvršen bez pristanka ili svaki čin koji je usmeren protiv seksualnosti neke osobe i uključuje svaki seksualni kontakt, prisilnu golotinju ili druge radnje počinjene iz seksualnih pobuda¹². **Seksualno nasilje, uključujući silovanje**¹³ – je sledeće namerno ponašanje:

- a) vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na telu drugog lica bez njenog/njegovog pristanka, korišćenjem bilo kog dela tela odnosno predmeta;
- b) druge seksualne radnje sa licem bez njenog/njegovog pristanka;
- c) navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez njenog/njegovog pristanka.

Rodno zasnovano nasilje nad ženama¹⁴ - označava nasilje koje je usmereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmerno utiče na žene;

Dete¹⁵ - lice koje nije navršilo osamnaest (18) godina.

Maloletnik¹⁶ - lice uzrasta između četrnaest (14) i osamnaest (18) godina

Punoletnik¹⁷ - lice koje je navršilo osamnaest (18) godina.

Porodična veza¹⁸ - odnos između lica:

- 1) koja su verena ili bila verena, venčana ili bila venčana, u vanbračnoj zajednici ili su bili u vanbračnoj zajednici ili žive zajedno u zajedničkom domaćinstvu ili su živela u zajedničkom domaćinstvu;
- 2) koja koriste isti dom i koja su povezana krvnim srodstvom, brakom, usvojenjem, tazbinskim ili starateljskim odnosom, što obuhvata roditelje, babe i dede, decu, unuke od ćerke i sina, braću i sestre, tetke, ujne i strine, teče, ujake i stričeve, sestriće i sestričine, bratance i bratanice i rođake do trećeg stepena srodstva; ili
- 3) koja su roditelji zajedničkog deteta

Seksualno uznemiravanje¹⁹ – podrazumeva svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, sa ciljem narušavanja dostojanstva ili kojim se narušava dostojanstvo ličnosti, i stvara okruženje koje je objektivno zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće ili ponižavajuće.

¹¹ U skladu sa Istambulskom konvencijom, 3. član – Definicije, pogledaj: <https://rm.coe.int/168046246b>

¹² Prema definicijama objašnjenim u Protokolu o prepoznavanju, istraživanju i postupanju sa slučajevima seksualnog nasilja tokom rata Na Kosovu, 2019. Fodine, primerio ga je KCRŽN i radna grupa sa tom namerom (I poglavlje, 11. strana).

¹³ U skladu sa Istambulskom konvencijom, 36. član – Definicije, pogledaj: <https://rm.coe.int/168046246b>

¹⁴ U skladu sa Istambulskom konvencijom, 3. član – Definicije, pogledaj: <https://rm.coe.int/168046246b>

¹⁵ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 113, XIII poglavlje

¹⁶ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 113, XIII poglavlje

¹⁷ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 113, XIII poglavlje

¹⁸ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 113, XIII poglavlje

¹⁹ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 183, XV poglavlje, pogledaj: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/6A2D4377-6AE1-4530-909F-3FB2680CD1EC.pdf>

Pristanak²⁰ - označava:

- 1) dobrovoljno datu saglasnost na seksualni akt lica koje je navršilo šesnaest (16) godina;
- 2) dobrovoljni pristanak dva lica koja su navršila četrnaest (14) godina i čija razlika u godinama ne prevazilazi dve (2) godine kako bi se uključili u seksualni čin u pitanju.

Saglasnost ne postoji ako: ²¹

1. takvo lice usmeno ili ponašanjem iskazuje neslaganje da izvrši radnju ili da je nastavi;
2. slaganje je izraženo rečima ili ponašanjem druge osobe, a ne žrtve;
3. pristanak žrtve je dobijen prevarom, zastrašivanjem ili pretnjama, ako te metode ne uključuju upotrebu sile, ozbiljne pretnje ili eksploataciju kako je predviđeno članom 227. stav 3 Krivičnog zakonika; ili
4. takva osoba nije sposobna da da pristanak za seksualnu aktivnost zbog smanjene mentalne ili fizičke sposobnosti ili intoksikacije alkoholom, drogom ili drugim supstancama.

Intimni delovi²² - označava ženske grudi, penis, vaginu odnosno anus

Dodirivanje²³ - označava direktan ili indirektan kontakt, bez penetracije, između tela jednog i tela drugog lica, ili između bilo kog dela tela nekog lica i nekog predmeta.

Seksualni napad - Svako ko dodirne drugu osobu sa seksualnom namerom ili navede tu osobu da dodirne počinioca ili drugu osobu sa seksualnim namerama, bez pristanka te osobe. Svako ko dodirne drugu osobu sa seksualnim namerama ili navede drugu osobu da dodirne počinioca ili treću osobu radi seksualne namere u jednoj ili više od sledećih okolnosti: uz ozbiljne pretnje ili pretnje upotrebom nasilja; uz pretnje neposrednom opasnošću po život ili telo tog lica ili drugog lica; ili iskorišćavanje situacije u kojoj je takva osoba ranjiva i gde je njena bezbednost ugrožena.

Eksploatacija²⁴ - obuhvata ali se ne ograničava na eksploataciju prostitucije drugih lica, pornografiju ili druge oblike seksualne eksploatacije, prošnjju, obavljanje prinudnog rada ili pružanje prinudnih usluga, ropstvo ili tretman sličan ropstvu, uzimanje ili vađenje organa ili tkiva;

Trgovina ljudima²⁵ - označava vrbovanje, prevoz, prebacivanje, skrivanje ili prihvatanje osoba uz pretnju ili upotrebu sile ili drugih oblika prinude, otmicu, prevaru, laganje, zloupotrebu vlasti ili zloupotrebu nečijeg ranjivog položaja, ili davanje ili primanje isplate ili koristi da bi se postigla saglasnost lica koja ima vlast nad drugim licem, u svrhu njihove eksploatacije;

Ranjiva žrtva²⁶ - žrtva krivičnog dela koja je dete, lice sa fizičkim ili mentalnim hendikepom, lice sa umanjenim sposobnostima, trudnica, starija osoba ili osoba čiji odnos ili zavisnost od učionica ih čini posebno ranjivim stalnoj viktimizaciji, uznemiravanju ili odmazdi.

²⁰ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 225, XX poglavlje

²¹ Prema Krivičnom zakoniku Republike Kosovo br. 06/L-074, član 225/2, Poglavlje XX

²² U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 225, XX poglavlje

²³ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 225, XX poglavlje

²⁴ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 165/6.2, XV poglavlje

²⁵ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 165/6.1, XV poglavlje, pogledaj: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/6A2D4377-6AE1-4530-909F-3FB2680CD1EC.pdf>

²⁶ U skladu sa Krivičnim zakonikom Republike Kosovo br. 06/L-074, član 113/39, XIII poglavlje, pogledaj: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/6A2D4377-6AE1-4530-909F-3FB2680CD1EC.pdf>

Žrtvom ratnog seksualnog nasilja²⁷ – smatra se osoba koja je preživela seksualno zlostavljanje i silovanje u periodu od 27.02.1998. do 20.06.1999.

I.2.2 VODEĆA NAČELA

Pristup „usredsređen na žrtvu/ preživelu/ preživelog”. Pristup „usredsređen na žrtvu /preživelu /preživelog“, ili drugim rečima usmeren na žrtvu/ preživelu/ preživelog, ima za cilj da stvori okruženje podrške u kojem se poštuju prava žrtve/ preživele/preživelog gde se osoba tretira dostojanstveno i s poštovanjem. Ovaj pristup podrazumeva da svaka žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja: a) ima ista prava na izdržavanje i negu; b) drugačija/ drugačiji je i jedinstvena/ jedinstven; c) različito će reagovati u zavisnosti od pretrpljenog iskustva seksualnog nasilja; d) ima različite snage, kapacitete, resurse i potrebe; e) ima pravo, u zavisnosti od starosti i okolnosti, da odluči ko će znati šta mu se dogodilo i koji će biti sledeći koraci koji će biti preduzeti; f) mora im se verovati i tretirati ih sa odgovornošću, poštovanjem, ljubaznošću i empatijom. Prilikom primene ovog pristupa žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja smešta se u centar pomoći, koja se pruža u skladu sa njenim/ njegovim karakteristikama, situacijom i potrebama. Ovo počinje procenom iskustva kroz koje je žrtva/ preživela/ preživeli prošla/ prošao, ali i uzimajući u obzir činjenicu da ona/ on zna i ceni detalje svoje situacije bolje od bilo koga drugog, tako da je **planiranje pomoći urađeno zajedno sa njom /njim**. Ovaj pristup takođe ima za cilj osnaživanje žrtve/ preživele/ preživelog. Institucije odgovorne za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja ne treba zanemariti obavezu da se žrtvi/ preživeloj/ preživelom, argumentovano i punim informacijama i prema njenom/ njegovom nivou, objasni značaj učešća u celokupnom referentnom lancu usluga. Međutim, sa izuzetkom obaveze javne osude ili prijave seksualnog zločina, kada dođe do slučaja i prema važećim zakonskim odredbama (ova obaveza mora biti prethodno objašnjena zlostavljanom licu), punoletna/ punoletan žrtva/ preživela/ preživeli ne može da bude prinuđena/ prinuđen da nastavi da prati lanac referentnih usluga.

DOLE NAVEDENI POSTUPCI MOGU POMOĆI U POVEĆANJU SIGURNOSTI JEDNE ŽRTVE/ PREŽIVELE/ PREŽIVELOG:

- Pružanje usluga od strane profesionalca istog pola kao i žrtva / preživela/ preživeli izuzimajući slučajeve male dece za koje je žena profesionalac često najbolje rešenje.
- Stvaranje odgovarajuće distance u ličnom prostoru između profesionalca koja/ koji pruža uslugu i žrtve/ preživele/ preživelog, dozvoljavajući dovoljno prostora i ne stojeći mnogo blizu jedna-druge ili jedan – drugog;
- Izbegavanje nepotrebnog kontakta/ fizičkog dodira koji žrtva/ preživela/ preživeli ne želi.
- Komuniciranje smirenim tonom, a ne srditim, kao i intervjuisanje u privatnosti, gde je obezbeđena poverljivost i gde se stvara mogućnost za povećanje poverenja u usluge.
- Stvaranje određenog nivoa emotivne sigurnosti, dakle da žrtva/ preživela/ preživeli bude bezbedan od samoubistva, samopovređivanja i dr.

²⁷ Prema definicijama objašnjenim u Protokolu o prepoznavanju, istraživanju i postupanju sa slučajevima seksualnog nasilja tokom rata Na Kosovu, 2019. Fodine, primerio ga je KCRŽN i radna grupa sa tom namerom (I poglavlje, 11. strana).

Pristup usredsređen na žrtvu/ preživela/ preživelog je takođe prati niz vodećih principa koji podržavaju pomoćni rad:

Princip osetljivosti na traumu žrtve/ preživele/ preživelog. Prema ovom principu, pružaoci specijalizovanih usluga podrške žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja prepoznaju i priznaju široki i vremenski raspon uticaja traume seksualnog nasilja i razumeju moguće puteve oporavka. Takođe, pružaoci usluga prepoznaju znakove i simptome traume kod žrtava/ preživelih, njihovih porodica, profesionalaca i svih drugih osoba uključenih u tretiranje slučajeva seksualnog nasilja. Odgovorne institucije stoga reaguju tako što u potpunosti integrišu znanje o traumi u svoje politike, procedure i praksu, i čineći sve napore da izbegnu ponovnu traumatizaciju. Prema ovom principu, naglašena je fizička, psihološka i emocionalna sigurnost kako za žrtve/ preživele tako i za pružaoc usluga, što omogućava žrtvi/ preživeloj/ preživelom da stekne osećaj sigurnosti i institucionalne podrške. Korišćenje principa osetljivosti na traumu žrtve/ preživele/ preživelog izbegava institucionalne prakse i procese koji će verovatno dovesti do ponovne traumatizacije pojedinaca sa istorijom traume i omogućava pružanje usluga na način koji olakšava učešće samih žrtava/ preživelih. Ovaj princip vidi žrtve/ preživele seksualnog nasilja kao stručnjake za njihove potrebe.

Princip sigurnosti. 'Sigurnost' se odnosi i na aspekt fizičke sigurnosti i na osećaj psihološke i emocionalne sigurnosti za žrtvu/ preživela/ preživelog. Važno je uzeti u obzir bezbednosne potrebe ne samo žrtve/ preživele/ preživelog, već i članova njene/njegove porodice ili čak stručnjaka koji pružaju negu i podršku. U slučaju seksualnog nasilja vezanog za konfliktne i politički motivisane situacije, ili seksualnog nasilja od strane intimnog partnera, rizici koji utiču na bezbednost mogu biti i veći nego uobičajeno. Isto tako, svaki akcioni plan koji se razmatra kao rešenje za situaciju žrtava/ preživelih seksualnog nasilja svakako mora imati njihovu dobrobit, zaštitu i sigurnost kao glavni faktor. Na primer, resursi i podrška stvoreni za žrtve/ preživele ne bi trebalo da predstavljaju prepreke, čak ni nenamerno, i s druge strane ne bi trebalo da kompromituju njihovu bezbednost. Planovi bezbednosti za žrtve/ preživele treba da budu pripremljeni paralelno sa procesom procene rizika. Takođe,

NE UGROŽAVANJE BEZBEDNOSTI JE POTREBNO ČAK I U RADU SA DEČACIMA I MUŠKARCIMA!

Ako incident seksualnog nasilja postane poznat drugima u zajednici, žrtva/preživeli može biti u opasnosti od daljeg nasilja. Pronalaženje resursa za zaštitu i bezbednost u zajednici može biti veoma teško, pa čak i sam čin traženja takve podrške može da dovede žrtvu/ preživog/ muškarca/dečaka koji je preživeo u opasnost, takođe zbog toga što organizacije koje rade sa dečacima i muškarcima mogu biti odsutne na teritoriji na kojoj se događaj dogodio, ili čak i šire na nacionalnom nivou. U slučajevima kada je osoba u neposrednoj opasnosti po bezbednost, trebalo bi da temeljno analizirate situaciju kako biste razumeli koji mogu biti rizici, kako biste pomogli žrtvi/preživelom da izabere onu mogućnost koja predstavlja najmanji rizik. Isto tako, trebalo bi da budete dobro informisani o vrstama programa ili centara koji postoje koji mogu da pruže specijalizovane usluge za zlostavljane dečake i muškarce, kako biste ih uputili na ove programe. Kada su odsutni, neophodno je preduzeti korake za njihovo osnivanje, a u međuvremenu je važno razmišljati i o drugim alternativama smeštanja.

treba preduzeti mere da se izbegne narušavanje bezbednosti žrtava/ preživeli seksualnog nasilja otkrivanjem njihovog identiteta ili lokacije od strane medija.

Princip čuvanja poverljivosti. Poverljivost se odnosi na pravo osobe da se svaka informacija u vezi sa njom tretira s poštovanjem. Poverljivost promoviše bezbednost, poverenje i osnaživanje. Poverljivost odražava uverenje da ljudi imaju pravo da biraju kome će ispričati ili ne ispričati svoju priču. Čuvanje poverljivosti znači ne otkrivanje nijedne informacije u bilo kom trenutku bilo kojoj strani bez prethodne informisane saglasnosti (tj. pismenog odobrenja žrtve/ preživele/ preživelog, nakon što im je objašnjeno koju vrstu informacija treba podeliti, sa kim i zašto je to važno u odnosu na rešenje slučaja). Nepoštovanje poverljivosti može dovesti žrtvu/preživelu/ preživelog seksualnog nasilja i druge njoj/ njemu bliske osobe u opasnost od daljeg nanošenja štete. Ako profesionalci koji pružaju pomoć ne poštuju poverljivost, žrtve/ preživeli će biti obeshrabreni da traže pomoć. Privatni život i poverljivost žrtava/preživelih moraju svakako biti očuvani, kao i adrese službi koje se fokusiraju na njihovu sigurnost (adrese specijalizovanih centara za podršku žrtvama/ preživelim od seksualnog napada i nasilja).

Međutim, postoje i situacije u kojima se poverljivost ne može u potpunosti poštovati, posebno ako postoji zakonska obaveza za službeno lice ili odgovorno lice da prijavi krivično delo koje je otkrio tokom vršenja dužnosti.²⁸ U ovakvim situacijama, profesionalci, u skladu sa važećom zakonskom regulativom, ali i uzimajući u obzir međunarodne standarde, moraju unapred obavestiti žrtvu/preživelog o zakonskoj obavezi da prijavi otkriveno krivično delo, a samim tim i delimično **poštujući princip poverljivosti**. Stručnjaci i profesionalci svih institucija nadležnih za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja, ukoliko otkriju takav slučaj tokom obavljanja svojih dužnosti, pored zakonske obaveze koja je na snazi prema Krivičnom zakoniku da prijave slučaj, **moraju uzeti u obzir i pravo žrtve/preživelog da dobije usluge bez obzira na njenu/njegovu spremnost da podnese tužbu ili svjedoči protiv počinioca krivičnog djela, kako je predviđeno članom 18/4 Istanbulske konvencije.**²⁹

Mnogi pružaoci usluga koriste obrasce informisane saglasnosti sa žrtvama/preživelim. Zbog toga kako trauma utiče na pamćenje i funkciju mozga, mnoge žrtve/ preživeli seksualnog nasilja imaju poteškoća da razumeju ili pamte informacije, posebno složene informacije ako su date tokom prvih nekoliko dana nakon seksualnog napada i nasilja. Kao rezultat toga, neophodno je da **svi pružaoci usluga razviju modele koji praktikuju informisanu saglasnost samo kada žrtva/ preživele/ preživeli ima sposobnost da u potpunosti razume posledice potpisivanja obrasca davanja informisane saglasnosti, bilo i u verbalnom obliku**. Štaviše, pružaoci usluga moraju uspostaviti tačne procedure za pružanje informacija trećim licima, gde će odrediti tačno koje vrste informacija će se deliti i sa kojim institucijama/ akterima, u skladu sa važećim zakonskim odredbama, usklađenim sa međunarodnim standardima.

²⁸U skladu sa Krivičnim zakonikom Kosova br. 06/L-074, član 378 „Neprijavlivanje krivičnih dela ili izvršilaca“, tačka 2: „Službeno ili odgovorno lice koje propusti da prijavi krivično delo koje je otkrilo u vršenju svojih dužnosti kazniće se iz stava 1. ovog člana, ako je za to delo zaprećena kazna zatvora od najmanje tri (3) godine.“ Član 247: „Neprijavlivanje zlostavljanja dece“, tačka 1: „Bez obzira na druge odredbe zakona, ko ima razloga da sumnja da je dete pretrpelo incident zlostavljanja, maltretiranja, napuštanja ili zanemarivanja, a ne prijavi zlostavljanje ili zanemarivanje, kazniće se novčanom ili kaznom zatvora do tri (3) godine.“; tačka 3: „Ko god da je u profesionalnom svojstvu u vezi sa detetom, ima razloga da sumnja da je dete pretrpelo incident zlostavljanja, maltretiranja, napuštanja ili zanemarivanja ili da je bilo izloženo nasilju ili pretnji nasiljem i propusti da odmah prijavi, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora od tri (3) meseca do tri (3) godine.“; tačka 4: „Kada je usled dela iz st. 1., 2. ili 3. ovog člana nastupila smrt deteta ili teško narušavanje njegovog zdravlja, učinilac će se kazniti zatvorom odjedne (1) do osam (8) godina.“

²⁹Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), član 18, tačka 1: " Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da zaštite sve žrtve od bilo kakvih daljih akata nasilja"; Stavka 4: " Pružanje usluga neće zavisiti od spremnosti žrtve da podnese tužbu ili svedoči protiv bilo kog počinioca".

Princip poštovanja prava na dostojanstvo i samoopredeljenje. Nasilje vršeno nad osobom je napad na njeno dostojanstvo i prava. Svi pružaoci usluga koji stupe u kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim seksualnog nasilja igraju ulogu u vraćanju dostojanstva i poštovanju njenog/ njegovog prava na samoopredeljenje. Na primer, žrtve/ preživeli imaju pravo da ne pristanu na usluge koje su i predložene u okviru upravljanja slučajem, ili da izaberu da li će koristiti pravne usluge ili ne. Poštovanje prava na dostojanstvo i da sami odluče, u ovom slučaju, ne znači da profesionalci koji se bave slučajem smeju da odustanu od pružanja usluge/ lečenja. U tom slučaju, u skladu sa ovim pravom, žrtva/ preživela/ preživeli mora biti obavešten pod svim uslovima da može dobiti uslugu u bilo kada kada je ona/ on spremna/ spreman. Dakle, usluge treba pružati, ali davanjem vremena žrtvi/ preživeloj/ preživlom da se angažuje u njima. Nepoštovanje dostojanstva, želja i prava žrtava/ preživelih može povećati njihov osećaj bespomoćnosti, stida, samookrivljavanja, što dovodi do smanjenja efikasnosti intervencija i izazivanja ponovne viktimizacije i dalje štete. Stvaranje samopouzdanja da se govori o seksualnom nasilju koje je pretrpela žrtva/ preživela/ preživeli je izuzetno teško, posebno ako naidete na institucije u kojima su politike pružanja zaštite i tretiranja različite i zbunjujuće. Strah od predrasuda i nepoverenje dovode do toga da mnoge žrtve/ preživele/ preživeli ne govore otvoreno i da ne prijavljuju pretrpljeno seksualno nasilje, ili da budu zbunjeni u načinu iznošenja činjenica. Za mnoge žrtve/preživele seksualnog nasilja, mogućnost da sami donose odluke, ili da se aktivno uključe u odluke koje će biti donesene konstantno u tretiranju

BELEŠKA!

Niko od žrtava/preživelih nije odgovorna/odgovoran za seksualno nasilje koje su doživele/ doživeli. Međutim, određene karakteristike mogu učiniti osobu ranjivijom na seksualno nasilje i njegove vrste. Ovi faktori rizika ne bi trebalo da služe za okrivljavanje žrtve/preživele/preživelog, već za sprečavanje seksualnog nasilja pomažući ciljanim osobama kao najugroženijim i kod kojih su navedeni faktori evidentirani. Odgovornost za seksualno nasilje uvek snosi onaj ko ga izvrši, odnosno silovatelj!

njihovog slučaja, predstavlja veoma dobru polaznu osnovu i neophodna je za oporavak. traume pretrpljene usled nasilja. Pružaoci usluga u određenim situacijama mogu se osećati frustrirano ili zbunjeno odlukama koje žrtva/ preživela/ preživeli donosi u vezi sa svojim procesom. Međutim, ovo je suštinska komponenta izgradnje poverenja za žrtvu/preživelu/ preživelog da poštuje svoje izbore u svim mogućim slučajevima. U slučaju da se izbor ne može podržati, pružalac usluge mora objasniti zašto je to nemoguće i mora preispitati zajedno sa žrtvom/ preživlom/preživelim seksualnog nasilja druge opcije za rešavanje situacije.

Princip nediskriminacije. Sve žrtve/ preživele/ preživeli seksualnog nasilja imaju pravo da dobiju najbolju moguću pomoć bez diskriminacije na osnovu nacionalnosti ili odnosa prema bilo kojoj zajednici, društvenog ili nacionalnog poreklo, rase, etničke pripadnosti, boje kože, rođenja, porekla, pola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, jezika, državnosti, verskog uverenja i vera, političkog opredeljenja, političkog i drugog mišljenja, društvene ili lične situacije, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, trudnoće, materinstva, materijalne situacije, zdravstvene situacije, ograničene sposobnosti, genetskog nasleđa ili bilo kojeg

drugog osnova ³⁰Institucionalni odgovori moraju biti zasnovani na principu poštovanja prava žrtava/ preživelih.

Tokom tretiranja slučajeva seksualnog nasilja, profesionalci takođe moraju uzeti u obzir i poštovati principe kao što su „**Ne naškodi!**“ i „**Obaveza reagovanja i delovanja**“, koji su raščlanjeni na sledeći način:

Princip najvišeg interesa: Najviši interes žrtve/ preživele/ preživelog (odrasle osobe ili deteta) je primarna stvar u svim odlukama koje se donose u vezi sa upravljanjem slučajem seksualnog nasilja.

Osetljivost na uzrast: Odgovori institucije treba da obezbede da upućivanje, usluge, procesi i strategije budu osetljivi i prilagođeni žrtvama/ preživelim svih uzrasta i da pružaju usluge prilagođene deci i odraslima.

Rodna osetljivost: Usluge, procesi i strategije za reagovanje na slučajeve seksualnog nasilja treba da obezbede da tretiraju specifične potrebe žena i devojčica kao i da budu fleksibilne da odgovore žrtvama muškarcima i dečacima.

Osetljivost na zajednice: Institucionalni odgovor mora da obezbedi da upućivanje, usluge, procesi i strategije budu osetljivi i prilagođeni žrtvama/preživelim svih nacionalnih, etničkih, kulturnih, jezičkih ili verskih grupa koje su tradicionalno prisutne u Republici Kosovo koje nisu većina.

Različite sposobnosti/ (ne)sposobnosti: Sve žrtve/ preživeli koji imaju različite sposobnosti ili pripadaju grupi osoba sa ograničenim fizičkim ili mentalnim sposobnostima, imaju pravo na svu neophodnu podršku kako bi im omogućili pomoć i jednak pristup svim relevantnim uslugama (medicinske, pravne, psiho-socijalne, i dr.).

Učešće/inkluzija: Žrtve/ preživele treba podržati da aktivno i smisleno učestvuju u celom procesu reagovanja (kroz pravosuđe, zdravstvo, obrazovanje, usluge socijalne zaštite, stručnu obuku, i dr.), a njihova gledišta treba uzeti u obzir u skladu sa njihovim godinama i zrelošću. Svi akteri su odgovorni da obezbede da žrtve/ preživele/ preživeli, i kada je potrebno i njihove porodice, budu dobro obavesteni i da imaju sve relevantne informacije neophodne za donošenje odluke na osnovu davanja informisane saglasnosti u vezi sa specijalizovanim službama podrške uključenim u upravljanje slučajem.

Individualnost: Iako prepoznajemo da mnoge žrtve/ preživele/ preživeli rodno zasnovanog nasilja dele zajednička iskustva i okolnosti, kada govorimo o ovom obliku nasilja, kao što je seksualno nasilje, moramo priznati da će svaka žrtva/ preživela/ preživeli reagovati drugačije, iako može biti u sličnim okolnostima iskustva pretrpljenog nasilja. Ovde veliki uticaj imaju i individualne potrebe žrtava/ preživelih seksualnog nasilja, koje se moraju uzeti u obzir i podržati i tretirati na pravi način.

Kvalitetne i održive usluge: Podrška i usluge koje se pružaju moraju biti visokog kvaliteta i imati finansijsku, infrastrukturnu održivost, sa odgovarajućim ljudskim resursima i dr. Sve usluge koje se nude žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja moraju biti regulisane standardima usvojenim na nacionalnom nivou, koji takođe moraju biti usklađeni sa međunarodnim

---

³⁰Kao što je utvrđeno članom 1. Zakona 05/L-021 "O zaštiti od diskriminacije." Videti: <http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-21.pdf>

standardima usluga. Usluge moraju biti potpune, sveobuhvatne, dostupne, sa jednakim pristupom i besplatne za sve grupe žrtava/ preživelih seksualnog nasilja, u skladu sa njihovim posebnim potrebama, stavljene u centar multikoordiniranog sektora. Važno je imati nezavisne (freelance) prevodioce jezika i tumače za znakovni jezik koji se mogu pojaviti odmah kada je to potrebno. Svi pružaoci usluga su odgovorni za poštovanje nacionalnog pravnog okvira, usklađenog sa međunarodnim instrumentima, pravilno sprovođenje određenih odgovornosti, kao i profesionalnu odgovornost za pružanje usluga sa njihove strane.

Obezbeđivanje da usluge koje se bave seksualnim nasiljem ne nedostaju kao deo integrisanih usluga: Integrisane usluge koje tretiraju sve oblike nasilja moraju posebno tretirati seksualno nasilje, inače postoji rizik da žrtve/ preživele/ preživeli ovog oblika nasilja neće tražiti pomoć i da će se fokusirati na druge probleme. Seksualno nasilje je i dalje mnogo više stigmatizovan od drugih oblika nasilja, poput nasilja u porodici ili od strane intimnog partnera.

Obezbeđivanje usluga bez vremenskih ograničenja: Važno je izbegavati postavljanje vremenskih ograničenja za pristup podršci i uslugama. Mnoge žrtve/ preživele/ preživeli seksualnog nasilja pokušaću da se izbore sa situacijom same/ sami i kontaktiraće službe možda dugo vremena nakon silovanja. Bez obzira na to kada žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja odluči da zatraži pomoć, usluge profesionalaca treba da budu dostupne dvadeset i četiri sata, sedam dana u nedelji, jer mnoge žrtve/ preživele/ preživeli imaju ograničeno vreme i privatni prostor da potraže pomoć, a odluka da učini to je često težak problem. Ako pružaoci usluga ne odgovore čak ni samo porukom u trenutku kada žrtve/ preživele/ preživeli pokušaju da pristupe uslugama, možda neće pokušati ponovo da se obrate kasnije.

Smanjenje varijabilnosti u kvalitetu i pristupu uslugama: Seksualno silovanje nije fenomen jedinstven za urbano okruženje. On se takođe javlja u ruralnim i izolovanim područjima sa različitim ili ograničenom zakonskom, medicinskom i socijalnom infrastrukturom i resursima. Većina postojećih podataka fokusira se na razumevanje urbanih obrazaca usluga seksualnog napada. Pored toga, tamo gde su koordinirane usluge dostupne u urbanim sredinama, one nisu uvek dostupne onima koji žive van velikih gradova. Često postoje velike varijacije u kvalitetu usluga dostupnih u velikim urbanim područjima i u ostalim delovima zemlje što dovodi do razlika u nezi i rezultatima.

Obezbeđivanje samoupućivanja: Sposobnost samoupućivanja na usluge je veoma važna za žrtve/ preživele koje/ koji ne žele da informišu ili prijave vlastima. Pružanje usluga lečenja je važan za ovu grupu žrtava/ preživelih. je obaveza za sve institucije, shodno članu 18. tačka 1. i 4. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), koja predviđa obavezu strana da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere zaštite svih žrtava/ preživelih od daljih akata nasilja, kao i pružanje relevantnih usluga žrtvama/ preživelim, bez obzira na spremnost žrtve/ preživelih da podnese tužbu ili svedoči protiv počinioca krivičnog dela.

Takođe, pošto je seksualno nasilje oblik nasilja koji se manje istražuje i o kojem se manje govori u javnosti ili čak među profesionalcima, u ovom Protokolu je neophodno definisati neke **ključne elemente** koordiniranog multisektorskog odgovora:

Jednak pristup uslugama. Pristup uslugama nakon pretrpljenog seksualnog nasilja je najhitnije pitanje sa kojim se suočavaju mnoge žrtve/ preživele/ preživeli, usluge koje su često ograničene ili odsutne, zbog nemogućnosti nadležnih institucija da planiraju i raspodele neophodna sredstva za njihovo uspostavljanje, upravljanje i održivost. Reagovanje na

seksualno nasilje korišćenjem jedinstvenog pristupa svim žrtvama/ preživelim od ovog oblika nasilja je štetno i ne daje prave rezultate. Stvaranje jednakog pristupa uslugama podrazumeva uspostavljanje takvih usluga prilagođenih potrebama svih pojedinaca, uzimajući u obzir starost, pol, etničku pripadnost, (ne)sposobnost, rodni identitet i seksualnu orijentaciju, rasu, etničku pripadnost, poreklo, porodični ili bračni status, zdravstveno stanje kao i skup individualnih karakteristika žrtava/ preživelih seksualnog nasilja. To znači da usluge moraju biti lako dostupne, prilagođene i u smislu infrastrukture i okruženja, sa neophodnim prostorom i stvarima za osobe sa ograničenim sposobnostima, ponuđene na nekoliko jezika (uključujući znakovni jezik ili Brajevo pismo, i dr.), od strane skupa konstantno obučanih specijalizovanih profesionalaca uz kontinuiranu obuku, i dr.

Poznavanje konteksta seksualnog nasilja. U razvijanju smislenog odgovora na seksualno nasilje, neophodno je da profesionalci budu dobro obučeni o kontekstu seksualnog nasilja. Pružanje usluga žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja zahteva prvo prepoznavanje i znanje kako tretirati potrebu da se bude u stanju da se prilagodi različitoj i ponekad složenoj dinamici između žrtve/ preživele/ preživelog i počinioca krivičnog dela. Neki od konteksta seksualnog nasilja o kojima profesionalci treba da imaju osnovno znanje, kao i dobro poznavanje politika i praksi u postupanju sa njima, su, ali nisu ograničeni na:

- seksualnonasilje izazvano upotrebom alkohola ili opojnih supstanci;
- seksualnonasilje tokom sastanaka ili poznanstava u kratkom vremenskom periodu;
- seksualnonasilje između koleginica/kolega, saradnica/ saradnika;
- seksualnonasilje nad osobama kojima se trguje u svrhu seksualne eksploatacije;
- seksualnonasilje između osoba istog pola;
- seksualnonasilje u porodičnim odnosima i dr.

Pored gore navedenog, postoji i skup konteksta u koje se žrtva/ preživela/ preživeli i izvršilac krivičnog dela mogu smestiti, pa je veoma važno da stručnjaci budu dobro informisani i stručno pripremljeni kroz obuke i druge aktivnosti jačanja kapaciteta, kako bi što bolje i što efikasnije upravljali svim slučajevima koji su im predloženi.

I.3 MEĐUNARODNI I NACIONALNI PRAVNI OKVIR

I.3.1. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Državni protokol za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja zasnovan je na širokom međunarodnom pravnom okviru, koji se sastoji od skupa instrumenata koji, čak iako nisu posebno ratifikovani od strane Skupštine Republike Kosovo, stupaju na snagu na osnovu Ustava Republike Kosovo (član 22, strana 6). U okviru ovog pravnog okvira možemo pomenuti:

- Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, 1948. godine³¹;
- Konvenciju Saveta Evrope za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda iz 1950. godine, kao i njene dodatne protokole³²;
- Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta iz 1990. godine³³;
- Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju iz 1995. godine³⁴;

³¹Pogledaj:

<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/03albanian/Ahri/AUniversalDeclarationHumanRightsfinal.pdf>

³² Pogledaj: https://www.echr.coe.int/documents/convention_sqi.pdf

³³ Pogledaj: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/03albanian/Ahri/AConRightsChild.pdf>

³⁴ Pogledaj: https://www.crca.al/sites/default/files/publications/3.2.1.8.Deklarata_dhe_Platforma_pr_Veprim_e_Pekinit.pdf

- Evropsku socijalnu povelju (revidirana) iz 1996. godine³⁵;
- Okvirnu konvenciju Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina iz 1998. godine³⁶;
- Rezoluciju 1325 „Žene, mir i bezbednost“ Saveta bezbednosti UN iz 2000. godine³⁷;
- Evropsku konvenciju za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 2002. godine³⁸;
- Povelju o osnovnim pravima Evropske unije iz 2007. godine³⁹;
- Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, iz 2007 godine⁴⁰ i dr.

Ali dva od najvažnijih međunarodnih instrumenata na kojima se zasniva Državni protokol za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja su:

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1981. godine⁴¹, koja obezbeđuje obavezujući pravni okvir za mere koje država treba da preduzme za okončanje diskriminacije nad ženama u svim sferama života: u političkoj sferi, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj oblasti. Iako Konvencija eksplicitno ne pominje nasilje nad ženama, ovaj jaz je otklonjen 1992. godine, kada je usvojena **opšta preporuka br. 19** o nasilju nad ženama. Ovaj dokument pojašnjava da rodno zasnovano nasilje nad ženama predstavlja oblik „diskriminacije“ i stoga je obuhvaćeno Konvencijom. Posebno za seksualno nasilje, opšta preporuka br. 19 naglašava potrebu da se: „Stvore/ uspostave ili podrže odgovarajuće usluge zaštite i podrške za žene koje su doživele ili su u opasnosti od nasilja, silovanja, seksualnog napada i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Ovo uključuje obavezu obezbeđivanja prihvatilišta, posebno obučених zdravstvenih profesionalaca, usluga savetovanja, održivo osnaživanje i reintegraciju, rehabilitacije i ponovne integracije, kao i obavezu da ove usluge budu dostupne u svakom trenutku, čak i ženama u ruralnim sredinama“.

³⁵ Pogledaj: <https://rm.coe.int/168047e169>

³⁶ Pogledaj: <https://rm.coe.int/16800c131a>

³⁷ Pogledaj: https://www.mod.gov.al/images/PDF/gruaja_rezolute.pdf

³⁸ Pogledaj: <https://rm.coe.int/16806dbac6>

³⁹ Pogledaj: <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Konvent%20CEDAW.pdf>

⁴⁰ Pogledaj: <https://rm.coe.int/168046e1e3>

⁴¹ Pogledaj: <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Konvent%20CEDAW.pdf>

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija) iz 2011. godine⁴², je prvi pravno obavezujući instrument u Evropi i najuticajniji međunarodni ugovor koji stvara potpun pravni okvir za tretiranje ovog ozbiljnog kršenja ljudskih prava. Konvencija definiše i zahteva od država članica da kriminalizuju ili sankcionišu različite oblike nasilja nad ženama: nasilje u porodici (fizičko, seksualno, psihičko ili ekonomsko nasilje), uhođenje, prinudni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni abortus i sterilizaciju, seksualno nasilje, uključujući silovanje i seksualno uznemiravanje. Štaviše, države članice Istambulske konvencije imaju mogućnost da je primene na sve muškarce/ dečake žrtve nasilja u porodici. Istambulska konvencija je potpun i složen ugovor, osmišljen da bude ugovor o ljudskim pravima, ugovor o krivičnom pravu i instrument za veću rodnu ravnopravnost. Istambulska konvencija zahteva, između ostalog, **centara tretiranja silovanja u kriznim situacijama (Rape Crisis Centers) ili referentnih centara za seksualno nasilje (Sexual Assault/Violence Referral Centers)**⁴³, koji su dovoljni po broju, odgovarajući i lako dostupni žrtvama /preživelim, kako bi obezbedili neposredan sudsko-medicinski i forenzički pregled, podršku za prevazilaženje traume i dugoročno savetovanje za žrtve (član 25). Izveštaj sa objašnjenjima u 142. paragrafu preporučuje da jedan takav centar bude dostupan na svakih 200.000 stanovnika i da njihova geografska rasprostranjenost bude takva da ovi centri budu dostupni žrtvama/ preživelim u ruralnim sredinama kao i onima u gradovima.

ISTANBULSKA KONVENCIJA:

Usluge podrške:

- zasnivaju se na rodno zasnovanom razumevanju nasilja nad ženama i nasilju u porodici i fokusiraju se na ljudska prava i bezbednost žrtve.
- da budu zasnovane na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtava/preživelih, nasilnika, dece, kao i njihovog šireg društvenog okruženja.
- imaju za cilj da izbegnu ponovnu viktimizaciju.
- teže osnaživanju i ekonomskoj nezavisnosti žena žrtava/preživele nasilja.
- treba da se uspostave, kada je to moguće, u istim prostorijama;
- tretiraju posebne potrebe ugroženih osoba, uključujući i decu žrtve/preživele, i da im budu na raspolaganju.

Štaviše, pružanje usluga ne bi trebalo da zavisi od spremnosti žrtve da podnese tužbu ili svedoči protiv bilo kog nasilnika!

Isto tako, Istambulska konvencija preporučuje da se, kad god je to moguće, usluge podrške žrtvama/preživelim nasilja pružaju na jednom mestu, naravno uz poštovanje relevantnih standarda za svaku uslugu. U tom kontekstu, publikacija Kosovske agencije za rodnu ravnopravnost i GIZ-a "Operativno budžetiranje skloništa na Kosovu i smernice za dizajn" može biti od pomoći za dodatna pojašnjenja i smernice za poštovanje ovih standarda.⁴⁴

Sve specijalizovane službe podrške žrtvama/ preživelim nasilja moraju uzeti u obzir prava i potrebe deteta, svedoka nasilja nad ženama. Važno je da Istambulska konvencija priznaje da specijalizovane usluge podrške, što su prihvatilišta ili centri za tretman silovanja u kriznim

⁴² Pogledaj: <https://rm.coe.int/168046246b>

⁴³ Član 25 Konvencije.

⁴⁴ Vidi: https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/A4-ALB%20-%20Shelter Costing_Kosovo%20DomesticViolence.pdf

situacijama, najbolje pružaju ženske organizacije, koje imaju zaposlene sa detaljnim znanjem o nasilju na osnovu pola, kao i da su u stanju da se pozabave problemom nasilja, višestrukim i specifičnim potrebama žena žrtava rodno zasnovanog nasilja. Rad nevladinih organizacija koje pružaju specijalizovane usluge podrške treba ne samo prepoznati već i podržati. Države ugovornice će staviti na raspolaganje odgovarajuća finansijska sredstva, za rad nevladinih neprofitnih organizacija i civilnog društva, kako je to i predviđeno Istambulskom Konvencijom (član 8).

I.3.2. NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Državni protokol za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja je nesumnjivo zasnovan na nacionalnom zakonskom okviru koji se stalno menja, dopunjuje i unapređuje. Među najvažnijim nacionalnim pravnim instrumentima ovde pominjemo:

- Ustav Republike Kosovo usvojen od strane Skupštine Kosova 15.06.2008. godine
- Krivični zakonik Kosova, 06/L-074, od 14.01.2019. godine
- Zakonik o krivičnom postupku, br. 04/L-123, od 28.12.2012. godine, koji je izmenjen i dopunjen zakonom br. 06/L-091 od 04.07.2019 i zakonom br.08/L-002 od 18.06.2021. godine
- Zakonik o maloletnicima br. 03-L193, od 20.08. 2010. godine
- Zakon o ravnopravnosti polova, 05/L-020.
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici 03-L-182, od 10.08.2010. godine
- Zakon o Policijskom inspektoratu Kosova, 2008/03-L-036), od 16.11.2010. godine
- Zakon o Policiji Kosova, br. 04/L-076, 19.03.2012. godine
- Zakon o državnom tužiocu, br. 03/L-225, dopunjen i izmenjen zakonom br. 05 / L-034, od 30.06.2015 i zakonom br. 06/L-025, od 19.04.2018. godine
- Zakon o zaštiti od diskriminacije, br. 05/L-021, od 26.06.2015. godine
- Zakon o Porodici br. 2004/32, od 01.09.2006. godine, izmenjen i dopunjen Zakonom 06/L-077, od 17.01.2019. godine
- Zakon o emergentnoj medicinskoj službi, br. 05/L-024, od 21.11.2016. godine
- Zakon o zaštiti ličnih podataka, br. 06/L-082, od 25.02.2019. godine
- Zakon o naknadi žrtava zločina, br. 05 L-036, od 30.06.2015. godine
- Zakon br. 04/l-218 o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima, od 04.09.2013. godine
- Zakon br. 04/l-015 o zaštiti svedoka od 01.09.2011. godine
- Zakon br. 04/l-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/l-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtvama seksualnog nasilja za vreme rata, civilnim žrtvama i njihovim porodicama.

Krivična dela protiv polnog integriteta definisana su u Krivičnom zakoniku Republike Kosovo, izmenjenom 2019. godine, u njegovom XX poglavlju⁴⁵.

Takođe, ovaj Državni protokol je zasnovan na aktivnostima predviđenim u Nacionalnoj strategiji Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022-2026, koju je Vlada Kosova usvojila 26.01.2022. godine⁴⁶.

⁴⁵ Pogledaj: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/6A2D4377-6AE1-4530-909F-3FB2680CD1EC.pdf> (87. Strana pa nadalje)

⁴⁶ Predviđeno kao obaveza za sprovođenje u specifičnom cilju II.1. "Poboljšanje pravnog okvira za tretiranje svih slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama", radnja II.1.7

I.4. INSTITUCIONALNI ODGOVOR – KOORDINISANI VIŠESEKTORSKI ODGOVOR U UPRAVLJANJU SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA

I.4.1. PRIRODA SEKSUALNOG NASILJA

Žene, muškarci, devojčice i dečaci iz različitih grupa u društvu mogu biti pogođeni na različite načine seksualnim nasiljem. Odgovor na seksualno nasilje zahteva snažan multisektorski pristup koji uključuje koordinisano pružanje barem bezbednosnih, zdravstvenih i usluga mentalnog zdravlja, zaštite, psiho-socijalne podrške i pristupa pravdi za žrtve/ preživjele seksualnog nasilja. Stavljanje u funkciju i potpuna efikasnost ovih službi jedan je od ključnih faktora koji utiču na povećanje poverenja žrtava/ preživjelih da osude seksualno nasilje počinjeno nad njima.

Međutim, čak i kada službe podrške postoje i kada su u dovoljnom broju, žrtvama/ preživjelim seksualnog nasilja je izuzetno teško tražiti pristup i podršku ovim uslugama, iz više razloga. Neke žrtvepravosudnog sistema ne obra'aju se pravosuđuzbog doživljene stigme, srama, poniženja i traumeali i zbog nedostatka adekvatnog nivoa obrazovanja žrtve, stoga obrazovanje igra glavnu ulogu u pristupu pravosudnom sistemu. Druge/ drugi se plaše izolacije od članova porodice i svoje zajednice, plaše se nasilja koje bi mogli ponovo doživjeti i nemaju poverenja u pravdu i policijske/ bezbednosne institucije. Strah od predrasuda i okrivljavanje žrtava/ preživjelih za pretrpljeno seksualno nasilje je još jedan aspekt koji utiče da broj prijave bude mnogo manji od broja slučajeva seksualnog nasilja koji se stvarno dešavaju. Neke mlade žene i devojke koje su žrtve/ preživele seksualnog nasilja, bilo po izboru, izolaciji, isključenosti ili su deo nefavorizovanih grupa, nikada ne privlače pažnju niti se uključuju u tretiranje koje omogućavaju pružaoci usluga.

ŽRTVE/ PREŽIVELE/ PREŽIVELI MOŽDA NE PRIJAVEJER:

- Osećaju sramotu i negalodu.
- Krive sebe ili se plaše da će drugi kriviti njih za ono što im se dogodilo.
- Plaše se dalje štete koju bi im silovatelj ili njihove porodice mogli naneti.
- Misle da postoji mogućnost da reakcija porodice, zajednice i vlasti bude toliko negativna da mogu biti okrivljeni, stigmatizovani, proterani ili oštro kažnjeni.
- Plaše se da im se neće verovati ili da se neće tretirati dobro.

Bez obzira na vreme kada se događaj desio, odnosno da li je reč o nedavnom događaju ili pre mnogo godina, da li je reč o jednom događaju ili ponovljenom seksualnom nasilju, profesionalci moraju da tretiraju svaki prijavljeni slučaj odgovorno, profesionalno i maksimalno efikasno.

Svako može doživjeti seksualnonasiljeu bilo kom trenutku svog života, ali postoje dokazi da su određene grupe žena i devojaka ranjivije. Ove grupe uključuju tinejdžerke, mlade žene, žene sa ograničenim sposobnostima, beskućnice, žene koje se koriste u svrhe prostitucije, žene sa niskim primanjima, žene koje su prethodno bile žrtve seksualnog nasilja i lezbijke, biseksualke, transrodne i interseksualne žene. Postoje podaci da etnička pripadnost može povećati ranjivost na seksualnonasilje, međutim, nema statističkih podataka koji bi to dokazali. Isto tako, postoje

dokazi o većem broju žena koje pristupaju uslugama koje pripadaju niskom socijalnom statusu. Ovi podaci ne razjašnjavaju da li ovo odražava veću učestalost seksualnog nasilja ovim grupama ili je zato što žene iz viših društvenih grupa manje pristupaju ovim uslugama (upravo da bi izbegle komentarisanje njihovog statusa). Bez obzira na to da li imaju povećanu ranjivost na seksualnonasilje ili ne, neke grupe žena imaju manje šanse da pristupe postojećim uslugama i potrebne su im posebne usluge. Sastavljači ovih usluga takođe treba da uzmu u obzir potrebe sledećih grupa:

- Žene koje su bile žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, koje mogu imati niz zahteva za dodatnim uslugama uz potrebu da budu zaštićene od trgovaca ljudima;
- Žene koje se koriste u svrhu prostitucije, za koje postoji verovatnoća da posebno ne veruju policijskim službenicima/ službenicima i zdravstvenim radnicima/ radnicima, zabrinute su da bi podnošenje žalbe moglo dovesti do njihovog krivičnog gonjenja;
- Žene iz zemalja u sukobu, prinuđene da se presele zbog pretnji po život, izložene su riziku tokom procesa preseljenja, čak i kada stignu u bezbednije zemlje/ države;
- Žene iz nevećinskih grupa na Kosovu kao npr. Romkinje, Aškalijke, Egipćanke, Goranke Turkinje Srpkinje i Bosanke, ali i žene iz albanske zajednice na Kosovu, kada su u manjini na opštinskom nivou kojima je možda posebno teško da potraže pomoć van svoje zajednice zbog nepoverenja prema strancima;
- Žene imigrantkinje koje takođe mogu imati zabrinutosti u vezi sa svojim imigracionim statusom i stoga moraju da vode računa da ne privuku pažnju vlasti;
- Žene iz etničkih manjina koje ne govore lokalne jezike i potreban im je nezavistan prevod, kulturno osvešćeno osoblje i koje ne pripada njihovim zajednicama, kako bi se osigurala poverljivost;
- Starije žene kojima je možda teže da govore o seksualnom nasilju i ne vole da razgovaraju sa mladom ženom;
- Lezbijke i biseksualne žene koje mogu biti zabrinute da se njihova seksualna orijentacija iskoristi kao faktor za opravdanje nasilja.

PROFESIONALCI, PAŽNJA! IZBEGAVAJTE:

- Stavove sa predrasudama koji okrivljuju žrtve/ preživle za pretrpljeno nasilje.
- Radnje zbog kojih se one/ oni osećaju nemoćno ili ponovo prožive traumom seksualnog nasilja (upućivanje u instituciju bez objašnjenja usluge koja će im biti ponuđena, obavljanje postupaka pregleda bez relevantnih informacija o ovim procedurama, zahtev za potpisivanje određenih formulara bez prethodnog dostavljanja odgovarajuće informacije o njihovom sadržaju i dr.).
- Komentare zbog kojih se žrtve/ preživeli osećaju posramljeno.
- Diskriminaciju žrtava/ preživelih zbog pola, starosti, etničke pripadnosti, ograničene sposobnosti, seksualne orijentacije, rodnog identiteta itd.
- Jedностран i isključujući tretman, ili neprilagođen srednjoročnim ili dugoročnim hitnim potrebama žrtava/ preživelih.
- Višestruko intervjuisanje i stoga ponovnu viktimizaciju.

- Žene iz dubokih ruralnih sredina, koje zbog predrasuda mogu da strahuju za svoj imidž i da nastave da žive u svojim mestima stanovanja

Izazivanje tabua: Dokazi pokazuju da su mitovi o silovanju koji okrivljuju i stigmatizuju žrtvu/ preživela/ preživelog široko rasprostranjeni i da utiču na ponašanje počilaca, žrtava/ preživelih i profesionalaca. Postoje i jaki tabui oko seksualnog nasilja i velika sklonost okrivljavanju i viktimiziranju žena i devojaka koje su seksualno silovane. Nasilje u porodici i nasilje od intimnog partnera manje su stigmatizovani od seksualnog napada i stoga dobijaju više pažnje od pružalaca usluga. Isto tako, bračno silovanje se još uvek ne može sagledati van okvira „ispunjavanja bračnih obaveza“ za neke žene, koje i ne pomišljaju da javno osude ili prijave ovaj čin kao oblik nasilja od strane intimnog partnera, koje se nad njima vrši u porodici.

Statistike javno osuđenih i prijavljenih zločina pokazuju da su dečaci i muškarcima takođe seksualno zlostavljani. Iako je prevalencija seksualnog nasilja nad odraslim dečacima i muškarcima mnogo niža nego među ženama, takođe je manje verovatno da će javno osuditi ili prijaviti seksualno nasilje od ženauglavnom zbog navodne stigme. Muškarcima i odraslim dečacima je veoma teško da govore o tome šta se dogodilo zbog rodnih stereotipa i predrasuda sa kojima su se mogli suočiti jer nisu bili u stanju da se bore protiv napadača. Dakle, muškarcima i dečaci žrtve/ preživeli seksualnog nasilja teže se identifikuju kao žrtve/ preživeli i traže pomoć.

Opet, činjenice sugerišu da dečaci i muškarcima kao žrtve/ preživeli seksualnog nasilja generalno doživljavaju iste posledice kao i devojčice i žene žrtve/ preživele ovog oblika nasilja: strah, anksioznost, tuga, stid, neverica i simptomi povezani sa traumom. Dečaci i muškarcima mogu doživeti i druge posledice vezane za muškost, „biti žrtva/ preživeo“ i seksualni identitet, povezane sa „razumevanjem“ ovog oblika nasilja u kontekstu očekivanja društva od muškaraca, kao i (najverovatnije) njihovih psiholoških reakcija na zlostavljanje. Tradicionalne norme muškosti i predrasude kao što je pritisak na dečake/ muškarce da uvek budu jaki, da kontrolišu, da budu nezavisni i da ne izražavaju emocije čine ih manje sklonim da traže pomoć, čak i kada su doživeli stresan događaj. U vezi sa muškim normama o kojima smo gore govorili, muškarcima/ dečaci žrtve/ preživeli mogu iskusiti snažna osećanja kao što je sram. Ovo je posebno slučaj ako muške norme u njihovom okruženju sugerišu da muškarcima treba da budu jaki i seksualno dominantni. Uobičajeni mit u pojedinim sredinama je da su dečaci i muškarcima koji su žrtve/ preživeli seksualnog nasilja gej ili će postati gej. Nema nijednog dokaza koji ukazuju na to da iskustvo seksualnog nasilja utiče na seksualnu orijentaciju. Međutim, ako se veruje u ovaj mit i ako je homofobija široko rasprostranjena u zajednici, dečaci/ muškarcima žrtve/ preživeli možda neće tražiti pomoć jer se suočavaju sa ovom reakcijom i plaše se reakcija drugih. Zbog tradicionalnih muških društvenih normi, dečaci/ muškarcima žrtve/ preživeli se mogu plašiti da im neće verovati ako nekome ispričaju šta su doživeli. Upotreba alkohola ili drugih droga kao načina za upravljanje ili otupljivanje emocija može biti uobičajena među dečacima/ muškarcima žrtvama/ preživelim kao rezultat normi koje ih obeshrabruju da izraze emocije.

SEKSUALNO NASILJE NAD DEČACIMA I MUŠKARCIMA

Dečacima i muškarcima je teško da potraže pomoć ili prijave seksualno nasilje. Tradicionalne muškosti norme ne podstiču traženje pomoći. Dečake i muškarce takođe karakteriše osećaj stida i strah od stigme. Brinu se i plaše se kako će se komentarisati njihova seksualnost, plaše se da im se neće verovati i da bi mogli da postanu žrtve zloupotrebe supstanci

Činjenica da mnogi odrasli dečaci i muškarci ne prijavljuju ili ne traže podršku može povećati izolaciju i traumu koju doživljavaju. Kao i u slučaju preživelih žena/ devojčica, važno je da muškarci/ dečaci znaju **da zlostavljanje nije njihova krivica i da je seksualno nasilje zločin moći, kontrole i ponižavanja, a ne seksualne orijentacije ili muškosti.**

Međutim, žene, devojčice, dečaci i muškarci koji su doživeli seksualno nasilje nisu homogena grupa i njihova iskustva, reakcije ili potrebe nisu iste.

Javna osuda ili prijavljivanje postaje još teže kada se govori o seksualnom nasilju nad LGBTI+ osobama, prema kojima je nivo predrasuda još veći. U kontekstima u kojima je široko rasprostranjena homofobija, bifobija i transfobija, što može dovesti do većeg nasilja, malo je verovatno da će LGBTI+ osoba tražiti pomoć iz straha da će biti povređena.

Stid i samookrivljanje. Žrtva/ preživela/ preživeli iz LGBTI+ zajednice može doživeti poznate i uobičajene reakcije žrtve/ preživele/ preživelog, kao na primer osećanja sramote, krivice, samookrivljanja ili ranjivosti. Osoba se može osećati kao da se „ne štiti dovoljno“ ili je trebalo da bude u stanju da se „brine o sebi“. Ova reakcija može biti posebno jaka za dečake/ muškarce (transrodne, biseksualne i gej osobe) i žrtve/ preživele koji izgledaju muževno, koji mogu osetiti da je njihov pol osporen ili ugrožen nasiljem. Ova osećanja ih mogu sprečiti da potraže pomoć.

Strah od „otkrivanja“. Žrtve/ preživele/ preživeli iz LGBTI+ zajednice mogu se plašiti da će tokom procesa traženja pomoći biti „izuzeti“ – što znači da će drugi ljudi otkriti njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, što može rezultirati stigmom, sramotom ili ponovnom viktimizacijom.

Nedostatak mreže podrške. Ljudi koji se identifikuju kao LGBTI+ mogu biti izolovani od porodice/ prijatelja/ zajednice. To može biti zato što njihova porodica, prijatelji ili zajednica znaju njihovu seksualnu orijentaciju i ne podržavaju ih, ili može biti da njihova porodica i prijatelji ne znaju pa je malo verovatno da će osoba tražiti pomoć od njih.

Prethodna negativna iskustva. Ako je osoba imala negativna iskustva sa pomagačima i drugim službama u prošlosti, manje je verovatno da će ponovo tražiti negu.

Nedostatak skloništa. Kosovo još uvek nema održivo sklonište za ljude iz LGBTI+ zajednice. Takva nesigurnost u pogledu adekvatnog skloništa i zaštite takođe može uticati i ometati osuđivanje ili prijavljivanje seksualnog nasilja od strane osoba iz LGBTI+ zajednice.

Seksualno nasilje nad ranjivim žrtvama, posebno decom, devojčicama i dečacima, ili osobama sa fizičkim i mentalnim invaliditetom, takođe je izuzetno teško identifikovati i lečiti.

SEKSUALNO NASILJE NAD LGBTI+ OSOBAMA

U mnogim društvima, osobe koje se identifikuju kao lezbejke, homoseksualci, biseksualci, transrodni ili interseksualni (LGBTI+) izloženi su riziku od progona, diskriminacije i nasilja kao rezultat stvarne ili percipirane seksualne orijentacije, pola i izražavanja rodno identiteta. Neke od prepreka sa kojima se suočava LGBTI+ žrtva/preživela/preživeli seksualnog nasilja slične su preprekama drugih ranjivih grupa, ali se mogu doživeti drugačije. Za pripadnike LGBTI+ zajednice takođe postoje neke specifične prepreke od kojih oklevaju da traže pomoć

Društvene norme diskriminiraju i stigmatizuju osobe sa ograničenim sposobnostima. One/ oni mogu biti izuzeti ili zanemareni u svojim zajednicama i plaše se da traže podršku porodice. Pružaoci usluga mogu takođe isključiti osobe sa ograničenim sposobnostima na osnovu uverenja da usluge nisu prikladne za njih. Na primer, postoji uobičajen mit da su osobe sa invaliditetom aseksualne, pa stoga možda neće dobiti adekvatno obrazovanje o seksualnosti, zdravim odnosima i ličnoj bezbednosti. Informacije o seksualnom nasilju i dostupnim uslugama ne smeju biti predstavljene u tako pristupačnim formatima za osobe sa ograničenim sposobnostima, uključujući one sa ograničenjima vida, sluha i dr.

Kao rezultat toga, osobe sa ograničenim sposobnostima, posebno one sa intelektualnim i mentalnim invaliditetom, možda neće moći da prepoznaju zlostavljanje kada se ono desi ili možda ne znaju gde da se obrate za podršku. Osobe sa ograničenim mogu da se oslone na druge članove porodice ili zajednice za pristup uslugama, što im otežava poverljiv pristup uslugama.

Ako je starateljka/ staratelj zlostavljač, žrtvi/ preživeloj/ preživlom će biti izuzetno teško da pristupi pomoći jer one/ oni zavise od starateljke/ staratelja u komunikaciji, prevozu i svakodnevnim potrebama. Kao i kod svih žrtava/ preživelih seksualnog nasilja, uobičajena prepreka prijavljivanju slučaja je strah od toga da im se neće verovati. Ovo je još više preuveličano za žrtve/ preživele osobe sa ograničenim sposobnostima, posebno za one sa intelektualnim i mentalnim invaliditetom, čiji kapaciteti za razumevanje i donošenje odluka mogu biti neadekvatni. One/ oni se mogu plašiti da im neće verovati ako nekome kažu i da mogu da se izlože povećanom riziku od daljeg oštećenja. Usluge za sprečavanje i reagovanje na seksualno nasilje, ili druge oblike rodno zasnovanog nasilja, mogu biti fizički nedostupne zbog velikih udaljenosti, nedostatka dostupnog prevoza ili troškova vezanih za dolazak do objekata. Štaviše, zdravstvene klinike i uslužni centri mogu biti nedostupni korisnicima invalidskih kolica ili onima sa drugim izazovima u kretanju, što takođe može preneti poruku da usluge nisu pozdravljene za osobe sa ograničenim sposobnostima.

Seksualna eksploatacija za reklamiranje (komercijalizam) obuhvata širok spektar često međusobno povezanih seksualnih aktivnosti koje štete ženama, devojčicama, dečacima i muškarcima i opisuju se kao seksualno nasilje. Žene, devojčice, dečaci i muškarci prinuđeni na prostituciju često su osobe sa niskim primanjima, korisnici su supstanci i žrtve drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Istraživanja tokom godina su dokazala da većina žena/ mladih odraslih osoba/ devojaka koje su primorane na prostituciju doživi silovanje tokom bavljenja prostitucijom i da je veliki deo njih iskusio seksualno nasiljeu svom detinjstvu.

SEKSUALNO NASILJE NAD OSOBAMA SA OGRANIČENIM SPOSOBNOSTIMA

Žrtve/preživele/preživeli seksualnog nasilja sa ograničenim sposobnostima će se verovatno suočiti sa mnogim preprekama da dobiju negu i podršku:

- Stigma i diskriminacija
- Komunikacione barijere
- Odnosi sa negovateljima
- Strah da im se ne veruje
- Fizičke barijere.

Seksualno nasilje ima ozbiljne dugoročne posledice za žrtve/preživjele na njihovo fizičko, seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i na njihovo mentalno zdravlje. To je duboko bolno iskustvo. U zavisnosti od oblika seksualnog nasilja doživljenog, žrtvama/preživjelima seksualnog nasilja potrebna je podrška koja će tretirati pretnje po život, zdravstvene posledice, kao i niz drugih radnji koje će im pomoći da budu u stanju da se osnaže na održiv način i ponovo integrišu.

Svi profesionalci treba da rade zajedno na obezbeđivanju bezbednog okruženja sa podrškom u kojem se žrtve/preživjele/preživjeli i svedoci seksualnog nasilja osećaju bezbedno i imaju poverenja da istupe, javno osude prijavu nasilje učinjeno nad njima, bez obzira na pol, starost ili druge individualne karakteristike.

ŽRTVE/ PREŽIVELE SEKSUALNOG NASILJA TREBA:

- Tretirati sa dostojanstvom i poštovanjem, sve vreme pružanja usluga. Posebna pažnja se mora obratiti prilikom pregleda i prikupljanja dokaza sudske medicine, procesa kojem moraju prethoditi i koji moraju propratiti potrebne informacije.
- Upoznati su sa zakonskim okvirom i njihovim pravima da imaju koristi od zaštite, lečenja, kao i prijave slučaja kako bi počinitelj bio procesiran.
- Imaju pravo da izaberu usluge ili lečenje koji će dobiti, nakon što su unapred obavesteni, kao i nakon što daju informisanu saglasnost.
- Tretirati u privatnosti i u skladu sa principima poštovanja poverljivosti i čuvanja tajnosti podataka, osim u slučajevima kada njihovo deljenje između profesionalaca ili određenih institucija predstavlja zakonsku obavezu.
- Da budu informisani o dostupnim uslugama i koracima koji će se preduzeti, kao i da budu upućeni na dalje dugotrajno lečenje, u specijalizovane centre/ službe za podršku, prema potrebama koje imaju

Stručnjacima koji direktno rade sa žrtvama/preživjelima seksualnog nasilja se savetuje da:

- bezuslovno veruju žrtvi/preživjeloj/preživjelom;
- bez osude prihvate ono što čuju;
- pokažu žrtvi/preživjeloj/preživjelom da se zlostavljanje nije dogodilo njenom/njegovom krivicom;
- izbegavaju pitanja iz predrasuda poput „Zašto si bila/ bio u tom kraju u to vreme“? Ili "Zašto si nosila/ nosio..."
- Izbegavaju ispitivanje o situaciji ako žrtvu/preživjelu još nije ispitala policija, nakon što su javno osudili ili prijavili slučaj.
- shvate da ne mogu da kontrolišu kako se žrtva/preživjela/preživjeli oseća.
- budu dobri slušaoci i strpljivi;
- uvere žrtvu/preživjelu/preživjelog da su tu za nju/njega kada bude spremna/spreman za razgovor;
- pomognu žrtvi/preživjeloj/preživjelom da povрати kontrolu nad svojim životom iako to zahteva dugoročnu intervenciju i podršku;
- podrže odluke i izbore koje žrtva/preživjela/preživjeli donosi bez osuđivanja. Pokušajte da ne govorite žrtvi/preživjeloj/preživjelom šta da radi. Pomozite mu/ joj pružanjem mogućnosti i resursa da donese ispravnu odluku;
- poštuju potrebu žrtve/preživjele/preživjelog za privatnošću;

- Ako žrtva/ preživela/ preživeli želi da ostane sama,/ sam da poštuju tu odluku, ali je da je ne izostave iz pažnje;
- ne sugerišu žrtvi/ preživeloj/ preživelom da „nastavi“ sa svojim životom i zaboravi zlostavljanje. Žrtvi/ preživeloj/ preživelom je potrebna prilika da prođe kroz traumu i započne proces prevazilaženja iste.
- ne zaborave da se brinu o sebi kao profesionalci od rizika od profesionalnog sagorevanja („burn out“) i potraže stručnu podršku kad god se osećaju opterećeno, ako im je potrebna.

Kao što je već pomenuto, rad sa određenim grupama žrtava/ preživelih seksualnog nasilja postaje još teži zbog njihove ranjivosti. U ovim slučajevima, osim upravo citiranih saveta, daju se i drugi predlozi, kao što su:

U RADU SA LGBTI+ OSOBAMA:

- ✓ **Suočite se sa svojim osećanjima prema LGBTI+ osobama.** Teško ćete pomoći LGBTI+ žrtvama/ preživelim ako niste dobro razmislili i tretirali svoje predrasude o LGBTI+ osobama. Ako vas vaša lična uverenja ili predrasude sprečavaju da ne osuđujete, ne bi trebalo da pružate direktne usluge seksualno zlostavljanim LGBTI+ osobama.
- ✓ **Ne pretpostavljajte pol ili seksualnu orijentaciju žrtve/ preživele/ preživelog.** LGBTI+ žrtve/ preživele/ preživeli možda ne smeju da vam otkriju svoj rodni identitet, seksualnu orijentaciju ili interseksualni status. Što je više moguće, prikupite znake od osobe, a ako niste sigurni, pitajte je koji resursi misle da bi bili najbolji za nju/ njega.
- ✓ **Budite pažljivi u načinu komuniciranja.** Korišćenje pravih reči može pomoći u izgradnji odnosa poverenja. Prikupite znakove od osobe. Ako niste sigurni koje zamenice koristiti (za žrtvu/ preživelu/ preživelog ili njenog/ njegovog partnera/ njene/ njegove partnere), možete pitati osobu šta želi. Takođe imajte na umu sledeće:
  - Izbegavajte pretpostavku da ljudi imaju partnera ili supružnika suprotnog pola. Na primer, umesto: „Imaš li dečka ili muža?“ Pitajte: „Da li ste u vezi?“
  - Koristite izraze koje žrtva/preživela/ preživeli koristi da opiše sebe i svoje partnere. Na primer, ako neko sebe naziva „gej“, nemojte koristiti izraz „homoseksualac“. Ako žena govori o svojoj "ženi", onda recite "vaša žena" kada govorite o njoj, a ne "tvoj prijatelj".
- ✓ **Ne postavljajte nepotrebna pitanja.** Pre nego što postavite bilo koje lično pitanje, prvo se zapitajte: „Da li je moje pitanje neophodno za brigu o osobi ili ga postavljam iz radoznalosti?“ Ako je to zbog vaše radoznalosti, nije prikladno pitati. Umesto toga razmislite: „Šta ja znam? Šta treba da znam? Kako mogu da tražim informacije koje treba da znam na osetljiv način?“
- ✓ **Uverite LGBTI+ žrtvu/ preživelu/ preživelog da su njihove reakcije normalne.** Mnoge žrtve/ preživeli se osećaju uplašeno i usamljeno, pitajući se da li su normalne. Ponudite stalno uveravanje da ćete da podržite LGBTI+ žrtvu/ preživelu/ preživelog i da ćete biti u stanju da čujete njihovu priču.
- ✓ Obezbedite najbezbednije okruženje sa najviše podrške za transrodne osobe.

KADA RADITE SA OSOBAMA SA ORGANIČENIM SPOSOBNOSTIMA:

- ✓ **Odvojite vreme, gledajte i slušajte.** Ako se nalazite u kontekstu u kojem možete videti žrtvu/ preživelu/ preživelog više puta, zapamtite da je upravljanje slučajem proces, a ne

jednokratni događaj. Svaki put kada srećete osobu, saznaćete nešto novo o njoj i bolje ćete razumeti kako komuniciraju i šta podrazumevaju.

- ✓ ***Uvek razgovarajte direktno sa osobom, čak i kada je prisutna/ prisutan starateljka/ staratelj.*** Ako još uvek razvijate metode komunikacije sa osobom i trebate da tražite savet od starateljke/ staratelja, vodite ove razgovore pred osobom kako bi ona mogla da čuje šta se govori i učestvovati na neki od mogućih načina. Ne zaboravite da ljudi koji ne mogu da govore ili da se kreću i dalje mogu da razumeju šta se dešava oko njih i šta ljudi govore o njima.
- ✓ ***Obratite pažnju na bilo koji način na koji pojedinac želi da komunicira.*** To može biti kroz njihove gestove, a ponekad čak i kroz njihove emocije. Neki ljudi sa ograničenim mentalnim, intelektualnim ili psiho-socijalnim sposobnostima mogu pokazati širok spektar ponašanja. To je način na koji ponekad komuniciraju sa drugima. Ako primetite ili osećate da osoba pokušava da komunicira sa vama, ali je ne razumete, u redu je da kažete: „Ne razumem te“.
- ✓ ***Ne vršite pritisak osobu.*** Često se žrtve/ preživeli sa ograničenim intelektualnim i razvojnim sposobnostima mogu vratiti na niži nivo razumevanja/ funkcionisanja kada su pod stresom. Uvek poštuju spremnost osobe da priča o incidentima. Kao i kod svake žrtve/ preživele/ preživelog, čuvajte se nesvesnog ponavljanja dinamike zbog moći i kontrole koju možete da izvršite pritiskom na žrtvu/ preživelu/ preživelog da otkrije informacije o kojima još nisu spremni da razgovaraju.

KADA RADITE SA DEČACIMA I MUŠKARIMA:

- ✓ ***Ne pravite pretpostavke o osobi i njenom iskustvu.*** Mnogi dečaci/ muškarci žrtve/ preživeli mogu poreći ono što su doživeli i možda nisu spremni da se identifikuju kao „žrtva“, „preživeo“ ili kao neko ko je doživeo „traumu“. Poštujte jezik koji koriste da opišu sebe i svoje iskustvo. Nikada ne bi trebalo da pretpostavljate seksualnu orijentaciju ili rodni identitet žrtve/ preživelog ili nasilnika. Ovo je posebno važno jer se neki dečaci/ muškarci žrtve/ preživeli mogu zapitati o svojoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu kao rezultat silovanja. Nemojte pretpostavljati da će dečak/ muškarac žrtva/ preživeli želeti da razgovara sa zaposlenim muškarcem. S obzirom na to da su počinioci nasilja često muškarci, možda se osećaju ugodnije kada razgovaraju sa ženom. Obavezno pitajte šta bi oni više želeli.
- ✓ ***Potvrdite i reafirmišite njihovu snagu.*** Kao i kod žena i devojaka žrtava/ preživelih, važno je da muškarci i dečaci žrtve /preživeli čuju da imaju puno snage i hrabrosti što javno osude/prijavljaju seksualno nasilje. Ističući ovo, pomažete da se smanje njihov strah i zabrinutost zbog stigme muškaraca koji traže pomoć.
- ✓ ***Ponovite im da nisu sami i da nisu oni krivi.*** Zbog značajne stigme, za muškarce i dečake žrtve/ preživele može biti važno da znaju da postoje i druge muške i ženske žrtve seksualnog nasilja. Ovo takođe može pomoći da se smanji svako samookrivljanje.
- ✓ ***Uverite osobu da su njene reakcije normalne.*** Dajte im do znanja da su njihovi odgovori i osećanja na ono što se dogodilo u redu i da je normalno da se tako osećaju. Dečaci i muškarci žrtve/ preživeli će možda posebno morati da čuju da su osećanja kao što su tuga i strah - koje tradicionalne muške norme često ne dozvoljavaju da osete ili izraze—normalna. Uverite ih da izraze svoja osećanja – kakva god da su – i da ćete biti tu da saslušate.

FAKTORI RIZIKA KOD JEDNE ŽRTVE/ PREŽIVELE/ PREŽIVELOG SEKSUALNOG NASILJA

<p><u>Pojedinačni faktori:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nisko samopoštovanje; - veruje u sve mitove o nasilnim odnosima između muškaraca i žena; - veruje u tradicionalne i ujedinjene porodične vrednosti i poštuje i praktikuje tradicionalne rodne uloge. - preuzima odgovornost i sebe okrivljuje za radnje koje je učinio nasilnik; - negira strah i bes koji oseća; - zauzima pasivan stav; - pokazuje znake i pada u stresnu situaciju, praćenu psiho-fiziološkim tegobama; - koristi seksualne odnose za uspostavljanje intimnih odnosa; - veruje da mu niko ne može pomoći da reši probleme 	<p><u>Društveni faktori:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Društvene norme koje podstiču /favorizuju seksualno nasilje; - Društvene norme koje podržavaju superiornost i pravo muškaraca na seksualne odnose; - Društvene norme koje čuvaju inferiornost i seksualno potčinjavanje žena; - Nedostatak obrazovnog predmeta o seksualnom i reproduktivnom zdravlju; - Rodni stereotipi; - Prisustvo pornografskih materijala u medijima; - Nedostatak preventivnih edukativnih programa - Nedostatak pravilnog i blagovremenog sprovođenja zakonskog okvira o nasilju nad ženama i nasilju u porodici; - Visok nivo kriminala i drugih oblika nasilja; - Društvo ne prihvata seksualno nasilje u bračnim odnosima i ne govori o njemu; - Stavovi okrivljavanja žrtava.
<p><u>Interpersonalni faktori:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - porodično okruženje koje karakteriše nasilje - istorija fizičkog, seksualnog ili emocionalnog zlostavljanja; - emocionalno nepodržavajuće porodično okruženje; - slabi odnosi roditelj-dete; - umešanost u nasilnu ili fizički nasilnu intimnu vezu i sukob. 	<p><u>Faktori zajednice:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - siromaštvo; - nedostatak mogućnosti zapošljavanja; - nedostatak institucionalne podrške; - opšta tolerancija prema seksualnom nasilju, kao i nedostatak otvorenih diskusija o ovom obliku nasilja u zajednici; - mali broj informisanja, javne osude ili prijavljivanja slučajeva seksualnog nasilja i kažnjavanja počilaca.

I.4.2. KOORDINISAN VIŠE-SEKTORSKI PRISTUP ODGOVORNIH INSTITUCIJA

Prevenција i reagovanje na seksualno nasilje zahteva sprovođenje koordiniranog multisektorskog pristupa, sveobuhvatan napor da se slučaj u potpunosti reši, usled čega žrtve/ preživeli/ preživeli seksualnog nasilja dobijaju podršku, a počinioci se privode pravdi i dobijaju odgovarajuće kazne, kao rezultat koordiniranih aktivnosti mnogih sektora. Ovaj pristup uključuje razvijanje zajedničkog razumevanja seksualnog nasilja i zakonodavstva na snazi, identifikaciju uloga i odgovornosti svake odgovorne institucije u procesu, kao i rad sa zajedničkim procedurama i protokolima, kao što je slučaj sa ovim Državnim protokolom. Upravljanje slučajevima seksualnog nasilja kroz koordinisan multisektorski pristup je neophodno. Upotreba sveobuhvatnog i koordiniranog pristupa nasilju nad ženama, a posebno seksualnom nasilju, takođe je jedan od glavnih zahteva Istambulske konvencije, koji proizilazi

iz principa prave nege, koji uspostavlja pozitivnu obavezu država da efikasno reaguju na sve čine nasilja (član 5).

Što je istorija nasilja složenija, odgovor na njega mora biti složeniji. Imajući to u vidu, žrtvama/ preživelim je potreban niz intervencija i usluga. Identifikacija ovih potreba i pružanje celokupnih usluga su veliki izazovi sa kojima se mora suočiti višesektorski koordinisan odgovor odgovornih institucija, u čijem središtu mora biti napor da se izađe na kraj sa krizom silovanja.

Sveobuhvatan koordinisan odgovor takođe podrazumeva stvaranje sistema intervencije koji dobro funkcioniše koji omogućava žrtvama/ preživelim pristup zaštiti i podršci, bez obzira na to gde žive. Drugi ključni karakterističan element koordiniranog multisektorskog pristupa odnosi se na obezbeđivanje učešća svih institucija i stručnjaka u prevenciji, tretiranju i ponovnoj integraciji slučajeva. To je zato što, zbog složenosti ovog oblika nasilja, nijedna institucija, agencija, organizacija pružaoca usluga ili profesionalac ne može tretirati žrtvu/ preživelu/ preživelog na osnovu svih gore navedenih principa, kao i da može da odgovori na sve njene/ njegove hitne, srednjoročne ili dugoročne potrebe. Štaviše, pozitivni rezultati u tretiranju slučajeva se povećavaju ako postoji saradnja i koordinacija akcija, mera i resursa.

Model koordiniranog multisektorskog pristupa na Kosovu sproveden je na podizanje i funkcionisanje Koordinacionih mehanizama za zaštitu od nasilja u porodici, na opštinskom nivou, čija je filozofija zasnovana na principu tretiranja usredsređenog na žrtvu/ preživelu/ preživelog nasilja i gde svaka odgovorna institucija, pored pružanja usluga, ima i odgovornost da koordinira akcije sa drugim institucijama.

Funkcionisanje ovih koordinacionih mehanizama zasniva se na članu 18, tačka 2, Istanbulske konvencije, koja predviđa preduzimanje neophodnih zakonodavnih ili

drugih mera u skladu sa unutrašnjim pravom, kako bi se garantovalo postojanje odgovarajućih mehanizama za obezbeđivanje efikasne saradnje između svih nadležnih državnim organima, uključujući pravosuđe, javne tužioce, organe za sprovođenje zakona, lokalne i regionalne vlasti, kao i nevladine organizacije i druge relevantne organizacije i subjekte, u zaštiti i podršci žrtvama i svedocima svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući i upućivanje na opšte i specijalističke službe podrške, kao što je detaljno navedeno u članovima 20. i 22. ove konvencije.

Slično se u svetu višesektorski koordinisani pristup institucija odgovornih za rešavanje slučajeva seksualnih napada ogleda u stvaranju Timova za odgovor na seksualnonasilje (Sexual Assault Response Team – SART). SART je model sveobuhvatne intervencije, koordinirani multidisciplinarni timski pristup koji reaguje na seksualni napad/ seksualno nasilje brzo i

OPŠTINSKI ODGOVOR NA NASILJE U PORODICI I NASILJE NAD ŽENAMA (KOORDINACIONI MEHANIZMI).

Koordinacioni mehanizmi koji su uspostavljeni na opštinskom nivou treba da saraduju u tretiranju nasilja u porodici, kao i nasilja nad ženama i da upravljaju konkretnim slučajevima, u skladu sa zakonskim odredbama koje su na snazi usklađene sa međunarodnim instrumentima. Članovi koordinacionih mehanizama uključuju službenike za rodnu ravnopravnost, Kosovsku policiju, sudije, centre za socijalni rad, branioce žrtava, Uprave za zdravstvo i socijalnu zaštitu, opštinske direkcije za obrazovanje, kancelarije za zapošljavanje, organizacije civilnog društva uključujući prihvatilišta i u nekim opštinama žene članice

odgovorno. Zajednički napori odgovornih institucija članica SART-a obezbeđuju tretiranje i potreba žrtve/ preživele/ preživelog i sistema krivičnog pravosuđa. Članovi SART-a, pored direktnog upravljanja slučajevima seksualnog nasilja, mogu da rade zajedno kako bi pružili obrazovanje u zajednici i kako bi je informisali o svom postojanju, kao priliku za izgradnju poverenja za žrtve/ preživele da javno osude ili prijave slučajeve doživljenog napada i seksualnog nasilja.

Utvrđivanje funkcionisanja potpunog upravljanja predmetima u centrima za socijalni rad znači da, na osnovu SART modela, centri za socijalni rad budu obučeni za rad sa slučajevima koordinacijom akcija i neophodnim upućivanjem svim relevantnim institucijama i specijalizovanim nevladinim organizacijama. Ovo uključuje blisku saradnju CSR sa Koordinacionim mehanizmima na opštinskom nivou. Iako su pristup Koordinacionim mehanizmima uspostavljenim na Kosovu, sa osnovnim pristupom SART-u u osnovi isti, članovi Koordinacionih mehanizama uspostavljenih na opštinskom nivou na Kosovu, moraće da budu obučeni i da u potpunosti razumeju i internalizuju filozofiju funkcionisanja SART-a, ako žele da igraju ovu ulogu kao i deo svog rada u budućnosti.

Svrha SART-a je da:

- da osigura kompetentne, koordinisane i efikasne intervencije;
- da žrtvama/ preživelim seksualnog napada da osetljive i pažljive odgovore iz svih disciplina;
- da obezbedi razumevanje kulturnog konteksta i izbegavanje opravdanja seksualnog nasilja;
- da obezbedi temeljen, dosledne i tačne istrage slučajeva;
- da obezbedi kvalitetna i stabilna forenzička ispitivanja;
- da obezbedi naknadnu medicinsku i forenzičku negu;
- da pruža krizne intervencije i preporuke za naknadno savetovanje;
- da pruža zaštitu i druge usluge održivog osnaživanja i ponovne integracije;
- da efikasno podrži misiju sistema krivičnog pravosuđa.

SART tim⁴⁷ u svom sastavu može biti organizovan na dva nivoa:

- a) **nivo jezgra tima**, u koji su nužno uključene odgovorne institucije koje moraju odmah da intervenišu radi tretiranja i upravljanja slučajem (kao što su: policija, tužilaštvo, branilac žrtava, lekar sudske medicine, zdravstveni radnici, Centar za socijalni rad, prihvatilišta⁴⁸, kao i centri posvećeni tretiranju slučajeva seksualnog nasilja, kao što su Referentni centri za seksualno nasilje ili Centri za tretman kriza silovanja⁴⁹);

---

⁴⁷ Iako nisu zvanično formirane na Kosovu, u sastavu SART timova lako mogu učestvovati i odgovorne institucije koje tretiraju slučajeve seksualnog nasilja, kao što je pojašnjeno u ovom Državnom protokolu.

⁴⁸ Neophodne, posebno ako se nakon identifikacije, pregleda i istrage konstatuje da žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja ne može da bude sigurna/ siguran u kući ili članovi porodice možda nisu spremni da je/ ga prihvate zbog incidenta koji joj/ mu se dogodio, ili može da bude i slučaj incesta i dr.

⁴⁹ Funkcije i razlike između ove dve vrste centara na osnovu Istambulske konvencije detaljnije su prikazane u aneksu 3 ovog Državnog protokola. U trenutku pripreme ovog Protokola, na Kosovu još uvek nije bilo osnovanih takvih posvećenih centara, ali je započela diskusija o mogućnosti njihovog što bržeg podizanja.

- b) *nivo kompletnog tima*⁵⁰ koji uključuje i druge institucije neophodne za zaštitu, održivo osnaživanje i ponovnu integraciju kroz rešavanje svih specifičnih potreba žrtve/ preživela/ preživelog (kao što su: sud, Kancelarija za besplatnu pravnu pomoć, službe mentalnog zdravlja, obrazovne kancelarije, službe za zapošljavanje i stručno osposobljavanje, NVO-i specijalizovane za pružanje usluga u slučajevima seksualnog nasilja i dr.).

SKEMA/PROCEDURA E TË VEPRUARIT SI "SART"

I.5. UPRAVLJANJE SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA

I.5.1. RAZUMEVANJE UPRAVLJANJA I MENADŽERA SLUČAJA

Upravljanje slučajem je metodologija koja obezbeđuje, korak po korak, kontinuirano i efikasno pružanje pomoći pojedincima kojima je ona potrebna (deci, odraslima ili porodicama) i koje ima za cilj da promoviše i podstiče još više zaštitu prava i dobrobiti seksualno zlostavljane osobe.

Tokom upravljanja slučajevima seksualnog nasilja, profesionalci se mogu susresti sa dve vrste ovih slučajeva:

1. **Slučaj koji je upravo dogodio ili se dogodio u kratkom vremenskom periodu na primer ne kasnije od pet dana od trenutka njegove identifikacije.** To znači da je tokom tretiranja slučaja važan korak sudsko-medicinski pregled tela, kao i forenzičko tretiranje lica mesta, prikupljanje dokaza i nošenje istih u laboratoriju.
2. **Slučaj koji se desio pre izvesnog vremena ili godina od trenutka njegove identifikacije.**⁵¹ To znači da žrtva/preživeo/preživela seksualno nasilje može odlučiti da identifikuje i govori o pretrpljenom nasilju u bilo kom trenutku za koji smatra da je razumno i da se oseća spremnom, bez obzira da li mora da razgovara sa odraslim za seksualno nasilje počinjeno u njoj/ detinjstvo. U ovom slučaju više nema prostora za prikupljanje fizičkih dokaza, ali je svakako cilj da se prikupi što više dokaza u vezi sa počinjenim zločinom, kao i da se identifikuje počinitelj seksualnog nasilja.

Bez obzira da li se slučaj seksualnog nasilja dogodio nedavno, ili se desio pre mnogo godina, u normalnoj situaciji, ili u konfliktnoj situaciji, sve žrtve/preživele/preživela ovog oblika nasilja imaju pravo da budu tretirane odmah, profesionalno, odgovorno, poštovanje, dostojanstvo i u skladu sa svim pravnim, institucionalnim odgovornostima ili koracima opisanim u ovom Državnom protokolu.

Tokom upravljanja slučajem seksualnog nasilja, takođe je veoma važno razjasniti koja institucija članica koordiniranog višesektorskog pristupa (takođe objašnjeno kroz rad SART-a) će imati odgovornost za upravljanje slučajem. Menadžerka/ menadžer slučaja (profesionalac kojeg bira institucija odgovorna za upravljanje slučajem) ima obavezu i odgovornost da kontinuirano prati tok svakog koraka upravljanja slučajem i da vrši povremene procene i

⁵⁰ U slučaju tretiranja žrtava / preživelih seksualnog nasilja tokom rata, deo kompletnog tima SART-a postaju i institucije za tretiranje ovih slučajeva u skladu sa protokolom pripremljenim u tu svrhu 2019. godine (pogledaj: Protokol o prepoznavanju, istraživanju i postupanju sa slučajevima seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu).

⁵¹ Ovde su obuhvaćeni i slučajevi žrtava/ preživelih seksualnog nasilja tokom rata.

upućivanje po potrebi na službe za psihološku podršku, lečenje mentalnog zdravlja, i dr., kako žrtve/ preživela/ preživeli, tako i članova njene/njegove porodice. Istovremeno, menadžerka/ menadžer slučaja ima obavezu i odgovornost da, na osnovu kontinuiranih procena, ukoliko konstatuje da se situacija žrtve/ preživela/ preživeli značajno poboljšala i da je lice već osnaženo u meri u kojoj je može da se ponovo integriše u društvo, da i opštu ocenu i predstavi članovima koordiniranog multisektorskog pristupa predlog za zatvaranje slučaja.

Do osnivanja i rada specijalizovanih centara posvećenih tretiranju slučajeva seksualnog nasilja, institucionalna odgovornost upravljanje slučajem, na duži rok do njegovog zatvaranja, bez obzira da li je žrtva/ preživela/ preživeli dijete ili odrasla osoba ima **Centar za socijalni rad (CSR)**. CSR prvo imenuje socijalnu radnicu /socijalnog radnika kao menadžerku/ menadžera slučaja, koja/ koji vrši procenu i, po potrebi, poziva Desk za pomoć u upravljanju slučajevima (DMUS) ili Grupu za direktnu pomoć (GDP) za podršku. Tokom upravljanja Slučajevima, CSR takođe sarađuje i sa članovima funkcionalnih koordinacionih mehanizama na opštinskom nivou.

Ova odgovornost CSR-a za upravljanje slučajevima takođe podrazumeva tretiranje potrebe za poboljšanjem kapaciteta socijalnih radnica/ radnika CSR-ova, revidiranje i dodavanje njihovih konstantnih programa njihove obuke i dr. Stoga usvajanjem ovog Državnog protokola, CSR-ovi moraju preduzeti mere za procenu potreba za ispunjenjem ove obaveze i tražiti odgovarajuću podršku (uključujući finansijska sredstva u godišnjim i srednjoročnim budžetskim programima) za ispunjavanje ovih potreba.

Ako se prilikom procene potreba punoletne žrtve/ preživela utvrdi da je neophodno i da je izvršeno njeno smeštanje u prihvatilište za zbrinjavanje zlostavljanih žena, na određeno vreme, onda odgovornost za praćenje sprovođenja Individualnog plana podrške ima prihvatilište. Ova odgovornost se sprovodi bliskom saradnjom sa menadžerkom/ menadžerom predmeta kojeg je od početka odredio CSR. Uz zahtev i pristanak žrtve/ preživela seksualnog nasilja, ova odgovornost ostaje na prihvatilištu čak i ako se upravljanje slučajem nastavi i nakon prestanka hitne ili dugotrajne usluge pružanja skloništa. Čak i u ovom slučaju, prihvatilište će morati da koordinira radnje sa menadžerkom/ menadžerom slučaja kojeg odredi CSR, kao i sa drugim nadležnim institucijama, uključujući i članove Koordinacionog mehanizma na opštinskom nivou.

Ako je slučaj koji se tretira žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja tokom rata, onda institucionalna odgovornost za upravljanje slučajem, dugoročno do njegovog zatvaranja, pripada odgovarajućim institucijama ili nekoj od nevladinih organizacija specijalizovanih za tretiranje žrtava zločina i torture⁵², koja ovu odgovornost sprovodi koordinirajući radnje sa akterima nadležnim za tretiranje ovih slučajeva, u skladu sa posebnim protokolom sačinjenim za ovu svrhu.

Uspostavljanjem i radom referentnih centara za seksualno nasilje, ili centara za tretiranje silovanja u kriznim situacijama, institucionalna odgovornost upravljanja slučajem za žrtvu/ preživela seksualnog nasilja, bilo da se radi o detetu ili odrasloj osobi, dugoročno, sve dok se slučaj ne zatvori, biće određeni korak po korak u standardima o funkcionisanju ovih centara, takođe pozivajući se na ovaj Državni protokol.

---

⁵²Kao na primer Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih nasilja ili druge NVO sa istim misijom i profesionalnom formacijom.

I.5.2. KORACI U UPRAVLJANJU SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA

Upravljanje slučajem seksualnog nasilja je proces koji se može podeliti na korake, svaki sa jasno definisanim dužnostima za odgovorne institucije (kao što će biti detaljno opisano u drugom delu ovog Državnog protokola). Koraci upravljanja slučajem seksualnog nasilja, iako se predlaže da slede jedan za drugim u logičkoj liniji, preklapaju se i često odvijaju paralelno. Tako, na primer, kao deo konstantnog praćenja slučaja, stručnjaci će morati da periodično ponovo procenjuju tok i način na koji žrtva/ preživela/ preživeli počinje da se rehabilituje. U tom kontekstu, može se desiti da postoji potreba za upućivanjem na druge službe, uporedo sa ranije datim upućivanjima, u okviru Individualnog plana podrške (IPP), čija je izrada obaveza CSR-a.

Ukratko, koraci upravljanja slučajevima su predstavljeni u sledećoj tabeli:

UPRAVLJANJE SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA	
KORACI UPRAVLJANJA SLUČAJEVIMA:	VAŽNO:
<p>1. korak: Identifikacija slučaja seksualnog nasilja i početni kontakt</p> <p><i>(Bez obzira na to kako se identifikuje slučaj seksualnog nasilja, putem odgovarajućeg početnog kontaktastvara se olakšavajuće okruženje za razvoj svih ostalih koraka upravljanja slučajem).</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Stvaranje odgovarajućih uslova za doček i tretiranje žrtve/ preživele/ preživelog. - Izgradnja poverenja. - Momentalna bezbednosna procena. - Objašnjenje principa čuvanja poverljivosti i njegovih granica. - Dobijanje informisane saglasnosti za upućivanje seksualno zlostavljane osobe u odgovarajuće službe.
<p>2. korak: Procena hitnih potreba žrtve/ preživele/ preživelog</p> <p><i>(Procena situacije i potreba žrtve/ preživele/ preživelog, imajući u vidu da postoje potrebe koje se moraju odmah tretirati, kao što postoje i potrebe koje upravljaju slučajem).</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Razumevanje situacije, problema i procena neposrednih potreba žrtve/ preživele/ preživelog. - Pružanje momentalne emocionalne podrške. - Pružanje informacija. - Procena neposrednih potreba za zdravstvenom negom i uslugama. - Procena rizika i potrebe za obezbeđenjem i zaštitom. - - Određivanje da li i kako će se nastaviti sa daljim upravljanjem slučaja.
<p>3. korak : Istraživanje incidenta</p> <p><i>(Detaljne informacije o događaju i osumnjičenom kao počiniocu seksualnog nasilja prikupljaju se veoma pažljivo. Tokom čitavog procesa mora se voditi računa i garantovati bezbednost i dostojanstvo žrtve/ preživele/ preživelog.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Osiguranje dobrobiti, zaštite i bezbednosti žrtve/ preživele/ preživelih tokom čitavog istražnog procesa. - Ograničavanje postavljanja istražnih pitanja samo na ono što je neophodno za identifikaciju događaja seksualnog nasilja, kao i na opis i pronalazak osumnjičenog.

	<ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje emocionalnog stanja i fizičke sposobnosti žrtve/ preživjele/ preživelog da odgovori na pitanja vezana za silovanje. - Ograničavanje ispitivanja žrtve/preživelih u skladu sa okolnostima.
<p>4. korak: Prikupljanje dokaza</p> <p><i>(Izuzetno važan korak koji obuhvata prikupljanje telesnih i predmetnih dokaza, kao i obezbeđenje mesta događaja, pa je za njega potrebna koordinacija postupaka policijskih službenica/ službenika sa tužiocem i sudsko medicinskim lekarom)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sve žrtve/ preživjele/ preživeli seksualnog nasilja moraju biti tretirane/ tretirani sa poštovanjem i dostojanstvom tokom pregleda, bez obzira na njihov društveni status, etničku pripadnost, veru, kulturu, seksualnu orijentaciju, izražavanje rodnog identiteta, stila života, pola, starosti ili profesije i dr. - U idealnom slučaju biološke uzorke treba uzeti u roku od 24 sata nakon događaja; nakon 72 sata rezultat je minimalan. - Pregled male dece treba obaviti dok su u krilu majke ili starateljke/ staratelja, ako su ovi drugi potpuno isključeni iz sumnje da su izvršioi nasilja. Druga alternativa bi mogla biti da njihov pregled obavi lekar, po mogućnosti pedijatar, kada je to moguće. Ako iz nekog razloga pregled ne može da se obavi diskretno kada dete prigovori, pregled se može odložiti ili čak odustati od njega, - Nikada ne terajte dete na pregled, posebno ako je prošlo više od 72 sata od kritičnog događaja, jer će nalaz biti minimalan i ova prisila može predstavljati još jedno nasilje nad detetom.
<p>5. korak: Kompletna procena potreba</p> <p><i>(Proces koji će se kontinuirano realizovati i koji će se ponavljati svaki put kada se potreba proceni ispunjena).</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Procena potrebe za stalnom sigurnošću i zaštitom. - Procena potreba za dugoročnim smeštajem. - Procena psiho-socijalnih potreba. - Procena zdravstvenih potreba i potreba nege mentalnog zdravlja. - Procena pravnih potreba. - Procena obrazovnih potreba. - Procena potreba za stručnim usavršavanjem i zapošljavanjem. - Procena porodične situacije. - Procena potreba dece.

	<ul style="list-style-type: none"> - Procena potreba za finansijskom podrškom/ pomoći.
<p>6. korak: Planiranje pomoći i dokumentacija</p> <p><i>(Ovde se definiše „ko“ će raditi, „šta“ i „do kada“ će raditi)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Izrada Individualnog plana podrške (IPP), u roku od 5 dana od završetka potpune procene potreba. - Obuhvatanje žrtve/ preživjele/ preživelog tokom izrade IPP-a. - Dobijanje informisane saglasnosti za upućivanje. - Dokumentovanje Individualnog plana podrške. - Dokumentovanje svakog slučaja nasilja/ seksualnih zločina korišćenjem svih istražnih radnji na osnovu zakonodavstva na snazi.
Korak 7: Održivo osnaživanje	<ul style="list-style-type: none"> - Pružanje trenutne emocionalne podrške (citirano u drugom koraku upravljanja slučajem). - Pružanje svih neophodnih zdravstvenih usluga i usluga mentalnog zdravlja. - Kontinuirano raditi na samopoštovanju i smanjenju osećaja samookrivljanja
<p>8. korak: Upućivanje, konstantno praćenje slučaja i nadzor</p> <p><i>(Povezivanje žrtve sa resursima putem upućivanja, kao i pružanje direktnih usluga, na primer psiho-socijalnih usluga. Isto tako, postavlja se niz pitanja kao što su: Da li su postavljeni ciljevi ispunjeni? Ako ne, IPP se ponovo procenjuje i revidira. Ako da, postavlja se pitanje da li je žrtvi/ preživeloj/ preživlom potrebna dodatna podrška. Ako je odgovor na ovo pitanje takođe Da, onda se IPP ponovo pregleda i prilagođava. Ako ne, onda se slučaj zatvara.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pomoć i zalaganje da žrtva dobije kvalitetne usluge. - Obezbeđivanje direktne podrške (akoto je potrebno). - Koordinacija ključnih pitanja. - Dokumentovanje i upućivanje. - Praćenje slučajeva i nadzor napretka. - Ponovno procenjivanje bezbednosnih i drugih važnih potreba. - Sprovođenje revidiranog IPP-a (ako je potrebno). - Kontinuirani nadzor napretka sprovođenja IPP-a, nakon revizije po potrebi.
<p>Korak 9: Reintegracija (Kontinuirano rešavanje do ispunjenja dugoročnih potreba za skloništem, zapošljavanjem, obrazovanjem i ekonomskim osnaživanjem, kao preduslovi za reintegraciju).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pružanje direktne podrške i ispunjenje dugoročnih potreba za skloništem putem socijalnog stanovanja, bonusa za stanarinu ili drugih oblika podrške koji se mogu prilagoditi upravljanju slučajevima. - Pružanje i podrška po potrebi za učešće u kursovima stručnog usavršavanja i kvalifikacije, kao i naknadno povezivanje sa tržištem rada, kako bi se omogućila

	finansijska nezavisnost žrtve/preživelih. - Raspoređivanje na siguran i održiv posao, sa prihodima od kojih se žrtva/preživeli može osećati dobro i shvatiti da se reintegriše.
10. korak: Zatvaranje slučaja <i>(Nakon procene, žrtva/preživeli „izade“ iz sistema usluga)</i>	- Procena i planiranje zatvaranja slučaja. - Dokumentovanje o zatvaranju predmeta.

I.6. PROFESIONALNA PODRŠKA STRUČNJAKA

Profesionalna podrška stručnjak koji se bave slučajevima seksualnog nasilja važan je za nastavak razvoja kapaciteta i za obezbeđivanje kvaliteta pružene nege. U upravljanju slučajevima seksualnog nasilja, profesionalna podrška je važna za:

- Obezbeđivanje da profesionalci institucija odgovornih za pružanje usluga žrtvama /preživelim seksualnog nasilja budu u mogućnosti da primene u praksi znanja i veštine stečene tokom obuke i aktivnosti jačanja kapaciteta.
- Pružanje profesionalcima prilike da razgovaraju o slučajevima koje tretiraju, kao i da dobiju konstruktivne reakcije.
- Razgovor sa stručnjacima o pristupu i principu „NE ZADAJ BOL“.
- stvaranje bezbednog prostora, mesta za stručnjake da podele emocije koje doživljavaju u slučajevima seksualnog nasilja, kao i kreiranje strategije za suočavanje sa jakim emocijama.
- Rad na prevenciji sekundarne traume među profesionalcima, kroz stručnu podršku i različite tehnike suočavanja. Dakle, pružanje svih potrebnih informacija koje se smatraju važnim i neophodnim za sprečavanje sekundarne traume
- Pružanje pomoći profesionalcima kod upravljanja stresom.
- .
- Pružanje konstantnih mogućnosti profesionalcima da razmisle o svojim ličnim vrednostima, verovanjima i ponašanjima i kako oni utiču na njihov rad sa žrtvama/preživelim.
- .
- Razrađivanje podsvesnih procesa koji mogu uticati na rad i pristup žrtvama ili žrtvama seksualnog nasilja

Sve odgovorne institucije koje su uključene u upravljanje slučajevima seksualnog nasilja, polazeći od samog CSR-a kao institucije koja je odgovorna za upravljanje slučajem u celosti, moraju imati najmanje jednu stručnu i obučenu osobu za podršku zaduženu/ zaduženog za ublažavanje psihičkog opterećenja profesionalaca u vezi sa upravljanjem slučajevima. Stručna osoba za podršku takođe treba da redovno prati rad stručnjaka koji vode slučajeve i treba da im pruži neophodnu podršku radi kvalitetne nege. U idealnom slučaju, stručna osoba za podršku je profesionalac sa nekoliko godina iskustva na polju traume. Prednost pri izboru ovog drugog trebalo bi da bude višegodišnje neposredno iskustvo u vođenju slučajeva seksualnog nasilja. Supervizija se može obezbediti. Važno je pružiti stručnu podršku u grupnom formatu istog polja intervencije i imati mogućnost i individualne, u utvrđenom rasporedu i redovnim

periodičnim sastancima. Za ispunjavanje ove uloge u instituciji svakako su potrebna i namenska finansijska sredstva, za čije planiranje svaka institucija mora da preduzme odgovarajuće mere i uvrsti ih u izradu godišnjeg i srednjoročnog budžeta.

Pozitivne prakse stručne podrške sugerišu da je stručna podrška najefikasnija kada:

- ✓ **se razvija na uredan i dosledan način.** To podrazumeva da se osoba za stručnu podršku i profesionalci redovno sastaju jednom nedeljno u određeno vreme kako bi obe strane mogle da se pripreme za sednicu. Ad hoc podrška takođe može biti neophodna i treba da se pruža, ali ne treba da zameni rutinske nadzorne sastanke.
- ✓ **je osoba za stručnu podršku kooperativna/ kooperativan,** podstiče profesionalce da dolaze na sastanke za stručnu podršku sa dnevnim redom – gde su identifikovali slučajeve o kojima žele da razgovaraju, konkretna pitanja koja imaju i/ili trenutne oblasti za tehničku podršku.
- ✓ **se stvore mogućnosti za učenje i profesionalni razvoj.** Osobe za stručnu podršku bi trebalo da koriste sednice da podrže profesionalni razvoj profesionalaca koji primaju stručnu pomoć.
- ✓ **je bezbedan i poverljiv.** Osobe za stručnu podršku treba da uveravaju profesionalce da su u bezbednom prostoru, da tokom sednica mogu da prave greške i da ne budu osuđivani, i gde mogu da dobiju konstruktivne povratne reakcije, a ne kritike.
- ✓ Mesto održavanja sastanaka stručne podrške treba da bude na radnom mestu ili van radnog mesta i gde profesionalci nisu na dužnosti/sluzbi i nisu ometani zadatim poslovima u toku radnog vremena kako bi stručna podrška bila efikasnija (npr. , jednom mesečno 120 minuta negde u okruženju van posla ili ako se to radi na radnom mestu, uverite se da nemate istovremeno termine ili hitne slučajeve).
- ✓ **se koristi kao prilika za modeliranje „dobrih praksi“.** Osobe za stručnu podršku svojim ponašanjem mogu pokazati profesionalcima:
  - Aktivno slušanje;
  - Čitanje komunikacije i neverbalnog ponašanja;
  - Započinjanje rasprave/ pitanjima koja vas stavljaju u poziciju krivca, već otvorenim pitanjima koja vam daju mogućnost da slobodno komunicirate;
  - Korišćenje parafraziranja i sumiranja informacija kako bi se osiguralo da nema nesporazuma;
  - Korišćenje empatije i brige o slučaju koji se tretira;
  - Rad iz perspektive osnaživanja osobe sa kojom razgovaraju;
  - Saradnja u rešavanju problema umesto davanja odmah spremnih alternativa.

Pored navedenog, važno je da lice za stručnu podršku koristi različite alate za nadzor, kao što su:

- **Procena stavova.** Profesionalne vrednosti i lična uverenja profesionalaca o uzrocima seksualnog nasilja, rodnim ulogama i pravima žena i muškaraca u društvu, duboko utiču na njihovu sposobnost da pruže kvalitetnu negu žrtvama/ preživelim ovog oblika nasilja. Pravi intervju da se primeti prepoznavanje i primena principa tretmana žrtava/preživelih seksualnog nasilja, počevši od pristupa „centriranog na žrtvu/preživeleje alat za lica za stručnu podršku da procene stavove profesionalaca koje/koji su direktno uključeni u upravljanje slučajevima. Ovaj intervju može da identifikuje specifične oblasti u kojima je profesionalcu potrebno više informacija i obuke. U idealnom slučaju, ovaj alat bi trebalo da se primeni pre nego što profesionalac radi direktno sa žrtvama/ preživelim.

- **Razvoj veština.** Lica za stručnu podršku mogu nastaviti da oblikuju stavove profesionalaca i izgrađuju njihovo tehničko znanje, veštine i samopouzdanje u radu sa žrtvama/ preživelim koristeći alat za izgradnju veština upravljanja slučajem na sesijama stručne podrške. Lica za stručnu podršku treba da budu svesni da je svrha ovog alata da pomogne profesionalcima da nauče da identifikuju aspekte procesa upravljanja slučajevima za koje im je najpotrebnije da razviju tehničke veštine. Važno je da profesionalci ne osećaju da su osuđeni ili kažnjeni ako ne pokažu ispravno znanje i veštine. Umesto toga, trebalo bi da razumeju da pitanja i igre ulogama uključenih u ovaj alat za stručnu podršku treba da podrže razvoj njihovih veština.
- **Procena primene veština.** Lica za stručnu podršku takođe mogu da koriste kontrolnu listu radnji koje imaju za cilj merenje kvaliteta za vođenje slučajeva žrtava/preživelih seksualnog nasilja od strane profesionalaca, kao deo svog konstantne stručne podrške. Kontrolna lista se može koristiti za procenu primene veština profesionalaca tokom svakog koraka procesa upravljanja slučajem (na primer procena, planiranja akcije u slučaju, i dr.). Listu je najbolje koristiti kada lice za stručnu podršku direktno posmatra profesionalca koji radi sa žrtvom/ preživelim/ preživelim. Kontrolna lista se takođe može koristiti nakon što lice za stručnu podršku u potpunosti završi usluge upravljanja slučajem za određeni slučaj kako bi se procenila celokupna veština i praksa primenjena na taj slučaj. Štaviše, kontrolnu listu mogu koristiti profesionalci da sami procene svoj rad. To znači da se oni pozivaju na kontrolnu listu nakon svakog susreta sa žrtvom/ preživelim/ preživelim kako bi procenili primenu svog znanja i veština tokom upravljanja slučajem. Upotrebljena na ovaj način, kontrolna lista je namenjena kao nastavno sredstvo i ne zauzima mesto kontrolne liste kvaliteta upravljanja slučajevima kojom upravlja lice za stručnu podršku .

II. DRUGI DEO

Kako je naglašeno u prvom delu protokola, neposredan, profesionalan i odgovoran odgovor, kao i pružanje usluga na osnovu potreba žrtve/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja, ključ su uspeha u efikasnom tretiranju slučajeva.

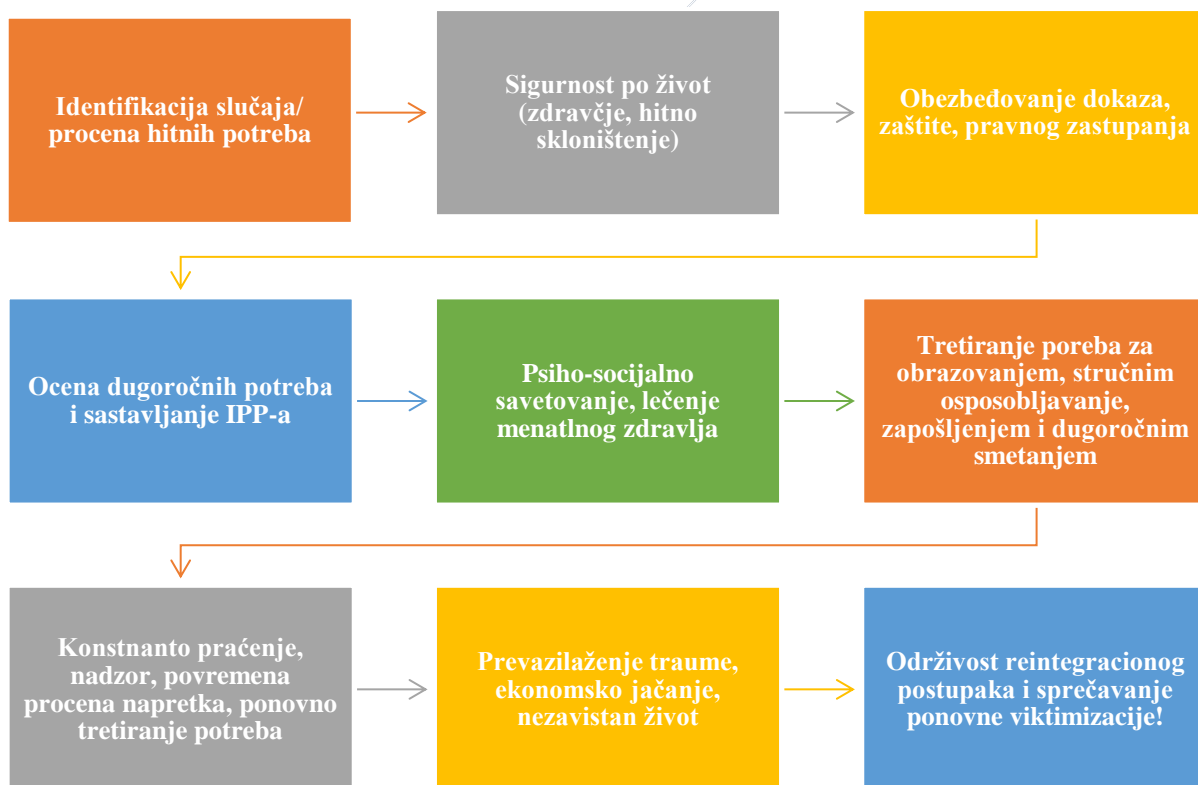
U ovom poglavlju fokusiraćemo se na obaveze i odgovornosti svake od institucija uključenih u tretiranje slučajeva seksualnog nasilja, imajući u vidu proces upravljanja slučajem i relevantne korake (objašnjene u prvom delu ovog Protokola), koji će omogućiti žrtvama/ preživelim zaštitu, održivo osnaživanjenu ponovnu integraciju.

ZAŠTITA obuhvata sve prve radnje koje se preduzimaju od trenutka identifikovanja slučaja, kao što su: procena hitnih potreba i njihovo neposredno rešavanje, procena rizika i bezbednosti za život (uključujući smeštaj na bezbedno mesto ili sklonište), kao i specifične akcije pravosudnih i policijskih/ bezbednosnih institucija. Pravni odgovor podrazumeva pružanje pravnog saveta, pomoći i zastupanja kada žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja pristane da pokrene postupak podnošenja tužbe protiv nasilnika. Žrtva/ preživela/ preživeli mora dobiti potpune informacije i na razumljivom jeziku o postojećim merama sigurnosti koje mogu sprečiti dalju štetu od osumnjičenog počinioca; podršku dostupnu u slučaju pokretanja pravnih procedura; procedure, rokovi i poteškoće ili izazovi na koje se može naići; dokumentaciju potrebnu za pokretanje sudskog postupka, kao i dovoljno informacija o svim pitanjima koja žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja može imati, ili roditelj/ zakonski staratelj (u slučaju dece žrtava/ preživelih) kako bi mogli doneti odluku (i dati informisanu saglasnost). Deo pravnog odgovora je i pravno zastupanje žrtve/ preživela/ preživelog u policiji, na sudu i tokom svih sudskih postupaka. Nadležne institucije, kao deo pravnog odgovora, moraju preduzeti neophodne mere za planiranje svojih godišnjih budžeta i srednjoročnih troškova radi pokrivanja troškova za sprovođenje Individualnog plana podrške (IPP) za sve korake definisane njime, koji se odnose na pravnu zaštitu i zastupanje.

ODRŽIVO OSNAŽIVANJE je proces oporavka osobe nakon iskustva seksualnog nasilja i obuhvata sve radnje planirane u IPP-u za lečenje njenih/ njegovih zdravstvenih i psiholoških potreba. Što se tiče zdravlja, žrtve/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja mogu biti izloženi riziku od HIV/AIDS-a, polno prenosivih bolesti, povreda ili, u slučaju žrtava žena/ devojčica, čak i neželjene trudnoće. Nije odgovornost zdravstvenog radnika da utvrdi da li je osoba silovana. Ovo je pravna definicija. Njena/ njegova odgovornost je da pruži odgovarajuću zdravstvenu zaštitu kako u lečenju hitnih zdravstvenih potreba tako i u lečenju dugoročnih zdravstvenih potreba žrtava/ preživelih. Odgovarajuće rešavanje svih zabrinutosti u vezi sa mentalnim zdravljem žrtve/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja je takođe neophodno. Psihološka prva pomoć obuhvata sledeće elemente: pružanje nege i emocionalne podrške; procenu potreba i zabrinutosti; pružanje pomoći za zadovoljavanje osnovnih potreba; aktivno slušanje žrtve/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja, bez pritiska na njih da razgovaraju; smirivanje i podržavanje da se oseća dobro; pomoć u dobijanju pravih informacija, usluga i socijalne podrške; zaštita od daljeg oštećenja; i pružanje pismenih informacija o strategijama suočavanja sa teškim stresom. Usluge psihološkog savetovanja se definišu kao intenzivnije i dugotrajnije kliničke prakse koja ima za cilj rešavanje konstantnih pitanja vezanih za traumu izazvanu seksualnim nasiljem. Psihološko savetovanje pomaže žrtvi/ preživeloj/ preživelom seksualnog nasilja da kasnije efikasnije upravlja svojim životom, donoseći najbolje odluke i preduzimajući svrsishodne akcije. Održivo osnaživanje nakon seksualnog nasilja je proces, i ovaj proces izgleda drugačije za svakoga. Može potrajati nedeljama, mesecima ili godinama – ne postoji utvrđen vremenski okvir koliko dugo traje, a sam proces osnaživanja je često bolan

za žrtvu/ preživela/ preživelog jer moraju da prođu kroz nekoliko faza kao što su: a) da pristanu da počnu da razgovaraju sa savetnicom/ savetnikom o iskustvima o tome šta mu se dogodilo; b) da izazovu osećaj nemoći i izolovanosti, priznajući sebi da imaju mnogo prednosti; c) da izazovu osećaj samookrivljavanja i stida zbog onoga što joj/ mu se dogodilo; d) da prestanu da sude sebi pitajući se zašto nije sprečila/ sprečio ono što mu se dogodilo, ili zašto ne može da se oporavi od onoga što mu se dogodilo; e) da prevaziđe i počne da se navikava na povremene fleš bekove događaja, sve dok konačno ne savlada ove fleš bekove; f) da ponovo stvori vezu sa svojim telom, osećanjima i sobom; g) da ponovo stvori poverenje u druge; h) da pozitivno reaguje tako što će početi da se uključuje u ponuđenu pomoć i dr. Za efikasan proces održivog osnaživanja , žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja mora da bude u bezbednom i stabilnom okruženju, kao i da ima kontakt sa profesionalcima koji pomažu u osnaživanjekroz savetovanje i terapiju.

PONOVA INTEGRACIJA obuhvata sve radnje predviđene Individualnim planom podrške (IPP) žrtve/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja, u cilju rešavanja potreba za dugotrajnim smeštanjem, obrazovanjem, stručnim usavršavanjem i zapošljavanjem, kao i za resocijalizacijom i samostalnim životom. Podrška i ekonomsko osnaživanje žrtava/ preživelih takođe je neophodno da bi se omogućila njihova ponovna eintegracija. Sve radnje koje vode ka ponovnoj integraciji treba pažljivo predvideti u IPP-u i zajedno sa njima treba izračunati relevantne troškove i izvršiti njihovo na godišnjem i srednjoročnom nivou od strane svake odgovorne institucije angažovane na aktivnostima ponovne integracije.

II.1. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME POLICIJA

Iskustvo i doživljaju žrtve/preživela/ preživelog seksualnog nasilja tokom inicijalnog kontakta sa **POLICIJOM** su odlučujući u načinu na koji će se dalje razvijati praćenje slučaja i u

poverenju koje žrtva/ preživela/ preživeli stvara o zaštiti koja će joj/mu biti pružana. Stoga ovo iskustvo treba da bude što je moguće profesionalnije, podržavajuće i etično, usluge treba da budu na raspolaganju i dostupne svim žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja. Ono što je najvažnije, početni kontakt treba da pokaže žrtvi/ preživeloj/ preživelom da su policijske službenice/ policijski službenici angažovane/angažovani i posvećene/posvećeni njenoj/ njegovoj bezbednosti, da poštuju njeno/njegovo dostojanstvo i da preduzimaju korake za koordinaciju sa drugim institucijama pravde, zdravstva, socijalne službe, specijalizovane NVO i dr. Ovo zahteva da policijske službenice/ policijski službenici koje/ koji se angažuju na slučajevima seksualnog nasilja, imaju odgovarajuću obuku i kvalifikacije, kao i da kontinuirano učestvuju u obukama i aktivnostima za jačanje njihovih profesionalnih kapaciteta. Obuke moraju biti sertifikovane, periodične i moraju postati deo ciklusa obuke i stručnog usavršavanja policijskih službenica/ službenika. Višegodišnje iskustvo u direktnom bavljenju slučajevima seksualnog nasilja takođe predstavlja još jedan važan element koji utiče na način na koji se slučaj prati i vodi.

Iz tog razloga ***policijske službe moraju biti:***

- ✓ Dostupne 24 sata dnevno tokom 365 dana u godini;
- ✓ Dostupne u smislu geografske rasprostranjenosti (tamo gde možda nedostaju, trebalo bi da postoji mehanizam koji omogućava žrtvi/ preživeloj/ preživelom seksualnog nasilja da ima bezbedan kontakt/ pristup policijskim službama putem drugih dostupnih sredstava);
- ✓ Prijateljske/ osetljive/ prikladne i da zadovoljavaju potrebe različitih ranjivih ciljnih grupa;
- ✓ U bezbednim okruženjima i da imaju prijateljske prostore za saradnju, pristupačne u smislu infrastrukture i pogodne za ljude koji su prošli kroz traumatično iskustvo – kao što je seksualno nasilje, u zavisnosti od ranjive grupe kojoj pripadaju.

IDENTIFIKACIJA SLUČAJA

Policija može saznati za slučaj seksualnog nasilja putem, ali ne ograničavajući se na sledeće resurse::

- Telefonskog poziva od same žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja, rođake/ rođaka, člana porodice, prijateljice/prijatelja ili svedoka incidenta nasilja ili iz ustanove u kojoj je žrtva/ preživela/ preživeli ostvarila/ ostvario prvi kontakt (zdravstvena ustanova, školski psiholog, specijalizovana NVO, službenica/ službenik u opštini i dr.).
- Sprovođenjem procene rizika kao postupka tretiranja slučaja nasilja u porodičnim odnosima.
- Informisanje, javnu osudu ili prijavu od strane žrtve/ preživele/ preživelog u policijskoj stanici. Kroz prijavljivanje slučajeva u društvenim ili vizuelnim medijima (kroz istraživačke televizijske emisije)
- Tokom istrage drugih vrsta zločina, na primer sajber kriminala, trgovine ljudima, istrage nestalih osoba itd.

Ako je identifikacija obavljena telefonskim pozivom:

- ✓ Informišite se ko je osoba koja vas zove (uzmite opšte informacije);
- ✓ Informišite se, ako je moguće /ako pozivalac zna, o vremenu kada se desio incident seksualnog nasilja;

- ✓ Informišite se o adresi na kojoj se trenutno nalazi žrtva/ preživela/ preživeli (koja može biti na mestu događaja ili negde drugde);
- ✓ Informišite se, ako je moguće/ ako pozivalac zna, da li je žrtva/ preživela/ preživeli trenutno bezbedan/ bezbedna ili je u opasnosti po život; Informišite se, ako je moguće, da li pozivalac zna da li počilac ima pristup oružju i drugim opasnim predmetima (dobijenim legalno ili ilegalno);
- ✓ Informišite se, ako je moguće/ ako pozivalac zna, da li je žrtvi/ preživeloj/ preživelom potrebna hitna medicinska pomoć (krvarenje, hematoma, jak bol, i dr.);
- ✓ **Preuzmite hitne mere da odete na adresu na kojoj se nalazi žrtva/ preživela/ preživeli** i u međuvremenu, ako je potrebno, obavestite hitnu pomoć da se pojavi na istoj lokaciji, radi tretiranja potrebe za hitnom medicinskom pomoći.

Ako se identifikacija vrši tokom postupka procene rizika za situaciju nasilja u porodičnim odnosima (pa se ispostavi da je žrtva nasilja u porodičnim odnosima takođe žrtva/ preživela bračnog silovanja ili incesta):

- ✓ Odrediti vreme kada se dogodio poslednji incident;
- ✓ Ako je u rokovima za hitnu medicinsku pomoć (zaštita od polno prenosivih bolesti, HIV/AIDS-a, neželjene trudnoće – ako je žrtva/ preživela devojka/ žena) dati joj odgovarajuću informaciju i nakon dobijanja informisane saglasnosti, otpratite je do centra za medicinsku negu;
- ✓ Ako je u rokovima da se prikupe dokazi putem ispitivanja sudske medicine, objasnite žrtvi/ preživeloj/ preživelom značaj prikupljanja ovih dokaza, pripremite dokumentaciju za upućivanje u ISM i tamo otpratite žrtvu/ preživelu/ preživelog;
- ✓ Ako se seksualni napad dogodio u poslednjoj epizodi nasilja u porodici: a) preduzmite mere za prikupljanje dokaza eksternog pregleda, pakovanja odeće žrtve/ preživele/ preživelog i dr., kao i b) procenite mesto događaja i započnite njegovo forenzičko lečenje prikupljanjem svih potrebnih dokaza i pakovanjem po internim procedurama za slanje u laboratoriju.

Imajte na umu da mogu postojati i dokazi o incidentu u elektronskim uređajima. Ponekad mogu postojati i snimljene fotografije ili video snimci koji se mogu naći u elektronskim uređajima, koji se takođe mogu koristiti za kasnije ucenjivanje žrtve/preživelog, ako se ne pribave i tretiraju kao deo dokaza na mestu zločina. Ako je potrebno, konfiskujte elektronski uređaj(e) i pošaljite ih na forenzičku istragu.

Ako do identifikacije dođe kroz pojavljivanje, javnu osudu ili prijavljivanje od strane same žrtve/ preživele/ preživelog u policijskoj stanici:

- ✓ Obezbedite da žrtva/ preživela/ preživeli može prijaviti slučaj u bilo koje vreme i na mestu koje je sigurno, privatno i za nju/ njega prihvatljivo;
- ✓ Predstavite se na pravi način i preduzmite neophodne mere da obezbedite komunikaciju na istom jeziku sa žrtvom/ preživelom/preživelim (zato zatražite, ako je potrebno, prisustvo prevodioca ili tumača za znakovni jezik);
- ✓ Postavite neophodna pitanja (početni intervju) žrtvi/ preživeloj/ preživelom da biste utvrdili šta se dogodilo, identitet osumnjičenog(ih), identitet svedoka/ potencijalnih svedoka, i dr., - da biste utvrdili da li se desio događaj seksualnog nasilja iako je osoba koju intervjuišete žrtva/ preživela/ preživeli;
- ✓ Obavestite Državno tužilaštvo, Kancelariju branioca žrtava i Centar za socijalni rad.

Ako do identifikacije dođe tokom istrage drugih oblika zločina:

- ✓ Osigurajte da se žrtva/preživeli nalazi u zaštićenom i bezbednom okruženju
- ✓ Uverite se da imate pravi način komunikacije sa žrtvom/preživelom (prevodilac, asistent, itd.);
- ✓ Ako ste u roku za hitnu medicinsku pomoć, dajte žrtvi/preživelom odgovarajuće informacije i nakon dobijanja informisanog pristanka, otpratite žrtvu/preživelog u ustanovu za negu.
- ✓ Ako ste u roku za prikupljanje dokaza fizičkim pregledom, objasnite žrtvi/preživelom značaj prikupljanja ovih dokaza i nakon dobijanja informisanog pristanka, pripremite dokumentaciju za upućivanje na IFM i dopratite žrtvu /preživelog u IFM.
- ✓ Ako je moguće: a) preduzeti mere za prikupljanje dokaza od eksternog pregleda, pakovanja odeće žrtve/preživele osobe itd. i b) proceniti mesto zločina i započeti njegovo forenzičko ispitivanje prikupljanjem svih potrebnih dokaza i pakovanjem u skladu sa internim procedurama, i slanje u laboratoriju, c) u slučaju mogućih elektronskih dokaza, prikupiti uređaj(e) u skladu sa internim protokolom (uz pomoć relevantnog subjekta kao što je Uprava za sudsku medicinu KP ili Kosovska agencija za sudsku medicinu).
- ✓ Ukoliko se identifikacija slučaja dogodi putem društvenih medija i sl., prikupljanje elektronskih dokaza (podataka) treba da se obavi uz pomoć Jedinice za sajber kriminal.
- ✓ Obavestiti Državnog tužioca, Kancelariju advokata žrtava i Centar za socijalni rad.

PAŽNJA:

- nemojte imati predrasude, već budite empatični i podržavajte;
- podržite žrtvu/ preživelu/ preživelog objašnjavajući da seksualno nasilje nije bila njena krivica (dakle nema veze sa njenom odevanjem, gde je bila, ili nemogućnošću da reaguje i odbrani se) i da je jedina odgovorna osoba nasilnik!
- postupite na osetljiv način koji sprečava drugu viktimizaciju;
- odgovorite na zabrinutost žrtve/ preživele/ preživelog;
- garantujte da privatnost žrtve/ preživele/ preživelog nije narušena;
- omogućite žrtvi/ preživela/ preživelom da ispriča svoju priču, da bude saslušana/ saslušan, da se njegova/njena priča tačno zabeleži i da joj se dozvoli da podeli kako je nasilje uticalo na nju/ njega;
- ograničite koliko god je to moguće broj ljudi prisutnih na intervjuu, a posebno ponavljanje pitanja ili nekoliko pitanja. Praktikuje snimanje svedočenja i intervjuišite žrtvu/ preživelu/ preživelog u namenskim sobama za razgovore, tamo gde je to moguće.
- komunicirajte na odgovarajući način sa žrtvama/ preživelima u skladu sa veštinama, godinama, intelektualnom zrelošću i mentalnim kapacitetima;
- ne ostavljajte žrtvu/ preživelu/ preživelog samu/ samog, posebno kada postoji sumnja ili rizik od samopovređivanja.

PROCENA HITNIH POTREBA

Nakon uspostavljanja inicijalnog kontakta sa žrtvom/ preživlom/ preživelim seksualnog nasilja i pre početka istrage kroz detaljan razgovor sa njom/ njim, policijske službenice/ policijski službenici treba da procene hitne potrebe žrtve/ preživele/ preživelog. Procenu hitnih potreba vrši policijska službenica/ policijski službenik koja/ koji ostvaruje prvi kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim, u prisustvu i u saradnji sa CSR-om i braniocem žrtava. To podrazumeva efikasnu koordinaciju akcija između ovih profesionalaca, koji moraju biti iskusni i dobro obučeni, kako bi se izbeglo ponavljanje pitanja koja dovode do ponovne traumatizacije žrtve/ preživele/ preživelog. Informisanje o počiniocu krivičnog dela (i broju izvršilaca) je takođe neophodno radi planiranja mera bezbednosti i zaštite života, jer pomaže u proceni budućih rizika za mogućnost daljeg nanošenja štete od strane počinioca i/ili njegovih prijatelja i rođaka. Na primer, ako je žrtvu/ preživlu/ preživelog seksualno zlostavljao član porodice ili veoma blizak komšija, možda neće biti bezbedno da se vrati kući.

- ✓ Vodite računa da identifikujete da li žrtva/ preživela/ preživeli ima fizičke povrede kao rezultat pretrpljenog seksualnog nasilja, koje bi mogle ozbiljno ugroziti njen/ njegov život i zdravlje (krvarenje, simptomi jakog bola, moždani udar sa hematomom na glavi, i dr.).

**MOMENTALNE PSIHOLOŠKE
POSLEDICE KOD SEKSUALNO
ZLOSTAVLJENE DECE:**

- Biti u šoku
- Strah
- Anksioznost, nervoza
- Osećaj krivice
- Simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja
- Želja za poricanjem
- Konfuzija/ nepamćenje mesta/događaja
- Povlačenje, izolacija i dr.

Ako primetite takve znake, odmah obavestite hitnu pomoć i otpratite žrtvu/ preživlu/ preživelog u zdravstvenu ustanovu;

- ✓ Ukoliko prilikom inicijalnog kontakta primetite da žrtva ima nestabilno ponašanje, što dovodi do sumnje na prisustvo mentalne smetnje, odmah obavestite lekarku/ lekara neuropsihijatra i otpratite žrtvu/ preživlu/ preživelog na neuropsihijatrijski pregled. Takođe zatražite procenu psihologa o mentalnim sposobnostima žrtve/ preživele/ preživelog pre nego što započnete intervju i potpunu istragu događaja.

- ✓ Saznajte kada se desio poslednji događaj seksualnog nasilja, kako biste analizirali hitnost:

(1) upućivanje na sudsko-klinički pregled, bez čišćenja i presvlačenja;

(2) upućivanje u zdravstvenu ustanovu radi prevencije od polno prenosivih bolesti, HIV/AIDS-a, neželjene trudnoće i dr.), jer ova lečenja zavise upravo od vremena kada se desio događaj. Ako žrtva/ preživela/ preživeli ima istoriju ponovljenog seksualnog zlostavljanja, fokusirajte se na procenu hitnih potreba za poslednji događaj, jer su informacije o potrebi za hitnom zdravstvenom zaštitom najbliže povezane sa ovim događajem.

- ✓ Informišite se o osumnjičenom kao izvršiocu seksualnog nasilja (i broju lica koja su izvršila čin seksualnog nasilja), kako biste isplanirali mere bezbednosti i zaštite života žrtve/ preživele/ preživelog ovog oblika nasilja. Uradite procenu rizika za budućnost i fokusirajte se na to da li postoji mogućnost daljeg nanošenja štete od počinioca/ počinilaca seksualnog nasilja i/ili njegovih/ njihovih prijatelja i rođaka. Ako je žrtvu// preživelu/ preživelog seksualno zlostavljao član porodice ili veoma blizak komšija, razmislite o donošenju naloga za zaštitu.
- ✓ Ukoliko se slučaj desi tokom vikenda ili praznika, kada sud ne radi, radi obezbeđenja zaštite žrtveseksualno zlostavljane u porodičnim odnosima iskoristiti pravo na izdavanje privremenog hitnog naloga zaštite.
- ✓ Ukoliko se prilikom procene hitnih potreba žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja utvrdi visok rizik po život, Policija u saradnji sa Centrom za socijalni rad i braniocem žrtava nudi i primenjuje momentalnu pomoć i zaštitu koju žrtva dobrovoljno prihvata.
- ✓ U saradnji sa CSR-om, obavestiti prihvatilište, ili specijalizovanu NVO koja može da pruži hitne usluge prihvatilišta, ako je potrebno.

TOKOM ISTRAGE

Policajska službenica/ policijski službenik mora:

- a. Ograničiti postavljanje istražnih pitanja samo na ona pitanja neophodna za identifikaciju žrtve i opisivanje i pronalaženje osumnjičenog;
- b. Prikupiti dokaze o incidentu sa različitih mesta i ljudi, na primer sa mesta zločina, elektronskih uređaja, društvenih medija, od intervjuisanja svedoka, itd., identifikovati osumnjičenog i dokazati njegovu vezu sa žrtvom/preživelom ili mestom zločina.

ISTRAGA INCIDENTA

Istraga i prikupljanje dokaza su neophodni u slučajevima seksualnog nasilja i sprovode ih isključivo policijske službenice/ policijski službenici i državni tužilac, koje/ koji moraju bitiiskusni i dobro obučeni i moraju koordinirati radnje sa CSR. Kadase događaj dešava u uslovima izolacije žrtve/ preživelog, ona/ on može da budejedini dokaz nasilničkog ponašanja počinioca. Tačna i temeljna istraga može pružiti dokaze koji će rasvetliti ono što se dogodilo, mimo izjava strana. Policijska službenica/ policijski službenik incidenta sa različitih mesta i ljudi, na primer sa mesta zločina, elektronskih uređaja, društvenih medija, iz intervjuisanja svedoka, itd., kako bi se identifikovao osumnjičeni i dokazala njegova povezanost sa žrtvom/preživelom ili mestom zločina. Važno je da istrage o zločinima seksualnog nasilja počnu blagovremeno, da budu vođene profesionalno, da se ispune dokazni i istražni zahtevi i da se koriste sva raspoloživa sredstva za identifikaciju i hapšenje osumnjičenog. Tokom čitavog procesa, mora se voditi računa i mora se garantovati sigurnost i dostojanstvo žrtve/ preživele /preživelog.

- ✓ Obavite potpun i detaljan razgovor sa žrtvom/preživelom/preživelim u vezi sa slučajem, u prisustvu državnog tužioca, ili uzmite saglasnost za nastavak procesa intervjua. **Ne intervjuišite dete žrtvu /preživelu/preživelog seksualno nasilje bez prisustva tužioca i psihologa, i socijalne radnice/socijalnog radnika CSR-a koja/ koji je određen za menadžerku/ menadžera slučajakao i bez prisustva roditelja deteta ili zakonskog staratelja deteta, kada dete to zahteva i samo kada roditelj/staratelj nije osumnjičen da je izvršilac krivičnog dela!**

- ✓ Objasnite odrasloj žrtvi/ preživeloj/ preživelim seksualnog nasilja, roditelju ili zakonskoj starateljki/ zakonskom staratelju deteta žrtve /preživelog seksualnog nasilja važnost prisutnosti advokata radi zaštite njenih/ njegovih prava.
- ✓ Objasnite žrtvi/ preživeloj/ preživelim istražne i pravosudne procese. Prilikom objašnjavanja procesa izbegavajte pravnu terminologiju što je više moguće, jer mnoge žrtve/ preživelle/ preživeli seksualnog nasilja možda ne razumeju pravne termine i mogu ih zbuniti.
- ✓ Pokušajte da ograničite broj ljudi sa kojima žrtva/ preživela/ preživeli mora da bude u kontaktu, kao i koliko puta mora da ispriča svoju priču, čime se smanjuje rizik od ponovne viktimizacije. U tu svrhu može biti od pomoći audio-vizuelno snimanje svedočenja i celog procesa intervjuisanja, dok razvoj ovog procesa u odgovarajućim ambijentima (na primer u prostorijama gde osobe koje prisustvuju intervjuu mogu da ga prate spolja preko audiovizuelne opremetačke smanjuje broj ljudi prisutnih u prostoriji za intervjuisanje, ali je neophodno da budu deo procesa;
- ✓ Intervjuišite žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja postavljajući pitanja i podpitanja od interesa za policiju, kako bi se slučaj rasvetlio, ova pitanja moraju biti formulisana u skladu sa svim principima postupanja prema žrtvi/preživelim.
- ✓ Dokumentujte odgovore na svako pitanje hronološki, kao i koristeći reči same žrtve/ preživelle/ preživelog.
- ✓ Za decu se određuje jednočasovni period intervjuisanja sa kratkim pauzama. Ukoliko dete žrtva/ preživela/ preživeli ne želi da da izjavu u prisustvu roditelja (zakonskog starateljke /staratelja), kada su ovi isključeni zbog sumnje da su izvršiocu nasilja, njihovu ulogu zamenjuje Centar za socijalni rad.
- ✓ Odmah započnite istragu okolnosti i aktera incidenta i kontinuirano pratite istragu.
- ✓ Izbegavajte suočavanje žrtve/ preživelle/ preživelog seksualnog nasilja sa počiniocem.
- ✓ Obezbedite da preduzete pravne radnje ne prouzrokuju dalju štetu.
- ✓ Uzmite u obzir:
  - kontekst žrtve/ preživelle/ preživelog;
  - psihičku i fizičku traumu koju je doživeo;
  - mogući uticaj koji postupak prijave ima na nju/ njega, njenu/ njegovu porodicu i druge rođake.
- ✓ Obezbedite da odrasle žrtve/ preživelle/ preživeli ne budu podsticani protiv njihove volje da budu uključeni u lanac upućivanja i institucija kao deo upravljanja slučajem seksualnog nasilja, da se ne odgađa ili da se od njih ne traži da sačekaju da javno osude ili podnesu prijavu o incidentu seksualnog nasilja, ili ne budu ometani na bilo koji drugi način u nastojanju da se njihov slučaj dovede do pažnje vlasti.
- ✓ Pružajte odgovarajuće informacije žrtvi /preživeloj/ preživelim seksualnog nasilja, ili u slučaju dece, starateljki/ staratelju zakonskoj starateljki/ zakonskom staratelju, kako bi doneli informisane odluke.
- ✓ Savetujte žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja mogućnostima zaštite i pomoći koje postoje i dajte im sve informacije koje mogu biti neophodne ili korisne kako bi joj/ mu se omogućilo da donese odluku.
- ✓ Informišite žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja o njenim /njegovim mogućnostima za pravnu zaštitu kao i o koracima koje treba pratiti i zaštititi koja se nudi u slučaju prijave krivičnog dela.

PRIKUPLJANJE DOKAZA

Prikupljanje dokaza od strane Policije obično se odvija paralelno sa istragom incidenta i odnosi se na forenzički tretman lica mesta, njegovo obezbeđivanje, kao i prikupljanje dokaza i slanje u laboratoriju na dalja ispitivanja. Policijske službenice/ policijski službenici moraju zaštititi integritet dokaza na licu mesta i održavati lanac čuvanja dokaza propisnim obeležavanjem, pakovanjem i etiketiranjem svih prikupljenih dokaza. DNK dokaz igra ključnu ulogu u istrazi seksualnog nasilja. Uzorke sa tela žrtve/ preživele/ preživelog i osumnjičenog kao počinioca seksualnog nasilja kao i njihovu odeću uzima isključivo lekar sudske medicine!

Ako se nedavno desio slučaj seksualnog nasilja i žrtva /preživela/ preživeli je identifikovana/ identifikovan u rokovima (72 – 96 h) koji omogućavaju prikupljanje bioloških dokaza sa njenog/ njegovog tela, onda:

- ✓ Objasnite žrtvi/ preživeloj/ preživelim u koju svrhu prikupljeni dokazi mogu biti bitni/ korisni.
- ✓ Dajte žrtvi/ preživeloj/ preživelim sve potrebne informacije o tome zašto je pregled sudske medicine neophodan, ističući njegov značaj, u smislu istrage, identifikacije i hvatanja osumnjičenog kao izvršioca krivičnog dela.
- ✓ Obezbedite nalog državnog tužioca za klinički pregled sudske medicine i otpratite žrtvu/ preživelu/ preživelog u ISM.
- ✓ Objasnite žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja šta da rade i šta da izbegavaju kako bi sačuvali/ kako ne bi uništili dokaze (na primernema kupanja ili presvlačenja) dok ne stignu do ISM. Ove radnje se moraju izbegavati da bi se poboljšalo prikupljanje dokaza. Imajte na umu u svakom slučaju da žrtvi/preživelim treba jasno staviti do znanja da čak i ako je ona/on već uradila bilo šta od gore navedenog, ona/on i dalje ima pravo na procenu, lečenje i prikupljanje dokaza ako želi.
- ✓ Izbegavajte fizički kontakt sa žrtvom/ preživelim/ preživelim ili njenom/ njegovom odećom koliko god je to moguće kako biste izbegli unakrsnu kontaminaciju.

ZAPAMTITE

Najvažniji dokaz, DNK, je sićušan, nevidljiv. Zbog toga morate pažljivo postupati sa mestom zločina kako ne biste uništili dokaze ili ih ne kontaminirali (pomešajte svoj DNK sa DNK počinioca ili žrtve!). U tu svrhu, policijski službenik koji rukuje dokazima **OBAVEZNO** mora nositi masku i rukavice!

- ✓ Za prikupljanje drugih dokaza kao što su: odeća nošena u vreme seksualnog napada i ona neposredno nakon incidenta, kondomi, čaršavi, ćebad, jastuci i flaše koje mogu sadržati biološke dokaze kao što su krv, znoj, tkiva, pljuvačka, niti kose i urina, i sperme sledite standardne operativne procedure delovanja.
- ✓ Obezbedite mesto događaja i očuvanje dokaza, uključujući posteljinu, odeću i druge materijale na mestu zločina.
- ✓ Otpratite žrtvu/ preživelu/ preživelog u bolnicu na lekarski pregled.
- ✓ Ostanite u bolnici (ali ne prisustvujte lekarskom pregledu) do dolaska članova porodice.
- ✓ Ohrabrite žrtvu/preživelu/ preživelog da iznese slučaj pred sudom ako okleva da to učini, naglašavajući važnost sudskog procesa u smislu njene/ njegove kontinuirane sigurnosti i obezbedite adekvatnu zaštitu u ovom slučaju.
- ✓ Sprovedite sve istražne radnje koje naredi ili delegiratužilac. Upoznajte se sa krivičnim delima, sprečite dalje posledice, potražite njihove počiniocce i prikupite sve što je u funkciji sprovođenja Krivičnog zakonika.

KASNIJE POSLEDICE KOD SEKSUALNO ZLOSTAVLJENE DECE

- Biti u šoku
- Neurobiološke promene
- Zaostajanje u razvoju
- Bes, agresivnost
- Problemi sa seksualnim ponašanjem
- Simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja
- Problemi u ponašanju
- Nisko samopoštovanje
- Simptomi depresije
- Anksioznost, strah, nepoverenje prema drugima.
- Neuklapanje se u školu
- Ponašanje društvene izolacije i dr.

DOKUMENTACIJA

- ✓ Pratite svaki slučaj seksualnog zločina/ nasilja, korišćenjem svih istražnih radnji na osnovu zakonodavstva na snazi.
- ✓ Pripremite i podnesite krivičnu prijavu u pisanoj formi Državnom tužiocu, da bi potom doneo odluku o pokretanju ili ne pokretanju krivičnog postupka.
- ✓ Dokumentujte radnje vođenjem zapisnika za: a) usmene prijave i žalbe; b) zbirne podatke i izjave dobijene od lica protiv koga se vodi istraga; c) podatke dobijene od lica koji mogu ukazivati na korisne okolnosti za potrebe istrage; d) uvidaje, priznavanja, kontrole i zaplene; e) akta za identifikaciju i prepoznavanje lica protiv kojeg se vodi istraga, za prijem koverata ili prepiske i za zaplenu; f) istražne radnje koje delegira tužilac.

PREPORUKE

- ✓ Pored gore navedenih referenci, saradujte sa menadžerom slučaja kako biste žrtvu uputili na službe po potrebi (na primer branilac za žrtve, specijalizovana nevladina organizacija, i dr.).

KOMPLETNA PROCENA POTREBA

- ✓ Učestvujte na sastanku Pomoćnog desk-a za upravljanje slučajevima ili Grupe za direktnu pomoć kada se razgovara o potpunoj proceni potreba žrtve/ preživele/ preživelog i obratite pažnju na procenu pravnih potreba i njihovo tretiranje kroz građansko, krivično, porodično zakonodavstvo, i dr. Pravne potrebe žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja su individualizovane, ali neke od njih mogu uključivati: a) zastupanje predmeta na krivičnom sudu; b) traženje naknade štete prouzrokovane u krivičnom ili građanskom sudu i dr.
- ✓ Podržite CSR u procesu planiranja pomoći i izrade Individualnog plana podrške (IPP), pružajući potrebne informacije u tu svrhu, posebno u vezi sa bezbednošću žrtve/ preživele/ preživelog.
- ✓ Angažujte se na tome da omogućite bezbednost i zaštitu žrtve/ preživele /preživelog, prateći je/ ga po potrebi (na primer tokom vođenja sudskog procesa), u određenim koracima implementacije IPP-a.
- ✓ Uverite se da se druge mere koje se preduzimaju radi zaštite žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja, kako u kontekstu porodičnih odnosa (na primer nalog za zaštitu izdat zbog nasilja u porodičnim odnosima), tako i van njega, striktno primenjuju.

ZATVARANJE SLUČAJA

- ✓ Slučaj seksualnog nasilja smatra se zatvorenim za policijsku službenicu/ policijskog službenika tek nakon što se obezbedi život i blagostanje žrtve/ preživele/ preživelog, čak i na duži rok.
- ✓ Učestvujte u procesu evaluacije predmeta na zahtev CSR-a koji ima glavnu odgovornost za upravljanje predmetima i sarađujte sa članovima Koordinacionog mehanizma na opštinskom nivou.
- ✓ Iznesite svoje argumente za i protiv zatvaranja predmeta, u zavisnosti od informacija koje ste prikupili tokom sprovođenja intervencije, praćenja i evaluacije.

PAŽNJA!

Obuka i kvalifikacija policijskih službenica/ službenika koje/ koji će tretirati slučajeve seksualnog nasilja je neophodna! Trebalo bi preduzeti mere da se tretiranje ovih slučajeva poveri službenicama/ službenicima sa više od godinu dana radnog iskustva u tretiranju ovakvih slučajeva pod nadzorom, koje/ koji bi takođe trebalo da prođu najmanje jednu obuku o seksualnom nasilju. Ove obuke treba da budu deo kurikuluma i programa za policijske službenice/ službenike i da se održavaju redovno i godišnje.

Nastavni plan i program mora biti jedinstven i akreditovan. Neki od predmeta koje nastavni plan i program može da sadrži su, ali ne bi trebalo da budu ograničeni na sledeće:

- Poboľjšani međunarodni i nacionalni pravni okvir.
- Rad kroz koordinisan multisektorski pristup.
- Upravljanje slučajevima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima u radu sa žrtvama/preživelim seksualnog nasilja.
- Prava i potrebe žrtava i pomoć specijalizovanih službi podrške.
- Prevencija sekundarne traume.
- Prevencija i identifikacija seksualnog nasilja.
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

Nakon svake obuke bilo bi dobro identifikovati nove predmete koje treba uključiti u sledeću obuku.

POSTUPCI POLICIJE KOSOVA

U zavisnosti od načina identifikovanja slučaja, uspostavite početni kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim, omogućavajući stvaranje poverenja (predstavite se, objašnjavajući da ste spremni da saslušate, pomognete, bez predrasuda).

Ocenite rizik i u slučaju potrebe izdavanje naloga za hitnu zaštitu

Ocenite hitne potrebe žrtve/ preživele/ preživlog (za zdravstvenom negom i bezbednošću)

Ako ima telesne povrede i krvarenje (hitna potreba za zdravstvenom negom) obavestite odmah ambulantu

Ponovo započnite tretiranje slučaja pošto su zdravlje i život žrtve/ preživele/ preživlog zagarantovani

Ako primetite poremećaje menalnog zdravlja, ne započinite intervju bez posete neuropsihijatra i bez procene psihologa

Izvršite početno intervjuisanje kako bi ste saznali da li se dogodio incident seksualnog nasilja, kao i da li je osoba žrtva/ preživeli/ preživela

Učestvujte na sastanku o diskusiji o zatvaranju slučaja i dajte vaše mišljenje u zavisnosti od argumenata koji budu predstavljeni

Ukoliko postoji hitna potreba za zdravstvenom negom i ukoliko iz početnog intervjua proiziđe da se dogodio incident seksualnog nasilja, odmah kontaktirajte:

- Tužilaštvo;
- BŽ-a
- CSR

Nakon dogovora sa tužiocem, započnite potpuno intervjuisanje žrtve/ preživele/ preživlog, kao deo istrage u prisustvu BŽ-a i CSR-a

Zabeležite videokamerom ceo intervju i koristite pogodne prostorije, kako biste izbegli ponovno intervjuisanje

U roku od 24 časa pripremite pisani izveštaj obaveštenja i predajte ga u tužilaštvo, kako bi se donela odluka o krivičnom gonjenju slučaja

Nastavite da pratite sprovođenje Individualnog plana podrške (IPP) i da se starate o bezbednosti žrtve/ preživele/ preživlog ili da je/ ga pratite tokom suđenja

Pripremite neophodni nalog i ispratite slučaj na telesni pregled u ISM

Ujedno obezbedite mesto događaja i prikupljanje podataka, njihovo slanje u laboratoriju radi daljeg ispitivanja

Ukoliko tužilac odluči da krivično goni slučaj, pripremite ceo dosije i pošaljite ga tužiocu

Ukoliko je žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja dete, učestvujte u oceni potreba i PDUS

II.2. POSTUPCI KOJE TREBA PREDUZETI LEKAR SUDSKE MEDICINE

Briga usredsređena na žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja je od suštinskog značaja za uspešno sudskomedicinski pregled. Pravovremeni i profesionalni sudskomedicinski pregled povećava verovatnoću pravilnog dokumentovanja i lečenja povreda i prikupljanja dokaza potrebnih za pomoć u istrazi i krivičnom gonjenju incidenta seksualnog nasilja. Dokazi iz sudskomedicinskog pregleda obično se mogu prikupiti do 96 sati (4 dana) nakon seksualnog napada, ali postoji mogućnost da se u određenim slučajevima mogu prikupiti dokazi i identifikovati povrede i nakon ovog vremenskog okvira.

- ✓ Sudskomedicinski klinički pregled će se obaviti tek nakon što državni tužilac izda nalog za jedan takav pregled.
- ✓ Žrtve/ preživeli se ne mogu samoinicijativno obratiti Institutu za sudsku medicinu, bez zahteva ili uputa policije, tužilaštva ili suda. Dobijanje informisane saglasnosti deo je inicijalnog kontakta ili prvog koraka u upravljanju slučajem od strane sudske medicine. Ukoliko od prvog kontakta lekar sudske medicine uoči telesne povrede praćene krvarenjem i povrede koje mogu da ugroze život i zdravlje žrtve/ preživele/ preživelog, odmah preduzima mere da ga uputi u bolnicu radi hitnog medicinskog lečenja.

TOKOM PREGLEDA

Upotreba neosetljivog jezika ne samo da može da doprinese uznemirenosti žrtve/preživele/preživelog seksualnog nasilja tokom pregleda, već može i da ometa dugotrajno izlečenje. Lekarkama/ lekarima sudske medicine se savetuje da biraju blage i umirujuće reči; nema mesta osuđujućim ili kritičkim komentarima. Neophodno je da se sve žrtve/preživele/preživeli seksualnog nasilja tretiraju sa poštovanjem i dostojanstvom tokom pregleda, bez obzira na njihov društveni status, etničku pripadnost, veru, kulturu, seksualnu orijentaciju, način života, izražavanje rodnog identiteta, (ne) sposobnost ili profesiju

DOBIJANJE INFORMISANE SAGLASNOSTI

Pre nego što počne sudskomedicinski pregled žrtve/ preživele/ preživelog, neophodno je da se dobije informisanu saglasnost, uz obezbeđivanje da ona/ on potpiše odgovarajući obrazac.⁵³ Ovo je preduslov koji mora biti ispunjen, uprkos činjenici da je tužilac izdao nalog za pregled. U praksi, dobijanje informisane saglasnosti znači objašnjavanje svih postupaka sudskomedicinskog pregleda žrtvi/ preživeloj/ preživelom. Važno je da žrtve/ preživeli razumeju radnje i postupke koji se preduzimaju tokom pregleda i da im se pruži dovoljno informacija kako bi mogli da donesu odluku zasnovanu na datoj informaciji. Pregled žrtve/ preživele/ preživelog bez njenog/ njegovog pristanka se ne može obaviti. Obrazac informisane saglasnosti biće dat i osumnjičenom koga policija dovodi na pregled. Ako odbije, pregled se neće obaviti, osim ako pretpretresni sudija ne izda nalog za obavezan pregled. Informisanu saglasnost za decu, nesvesne žrtve/ preživele i mentalno bolesne može dati njihova zakonska starateljka/ njihov zakonski staratelj i/ili socijalna radnica/ socijalni radnik.

⁵³Obrazac informisane saglasnosti predstavljen je u aneksu IV.1.5 i IV.1.6 ovog Protokola

KLINIČKI SUDSKOMEDICINSKI PREGLED

Pregled žrtve/ preživela/ preživelog treba da se obavi u sigurnom i pouzdanom okruženju. Broj osoblja ISM-a u sali za pregled ne može biti veći od dva (2). Lekarke/ lekari sudske medicine treba da budu pažljivi u komunikaciji sa žrtvom/ preživelim/ preživelim, posebno kada dobiju preliminarne informacije o događaju.

Lekarka/ lekar sudske medicine neće uzeti potpunu istoriju događaja, već će postavljati kratka, konkretna pitanja koja zahtevaju kratke odgovore, bez detalja, u vezi sa događajem. To će biti urađeno popunjavanjem obrasca (kontrolne liste), čime će se izbeći ponovna viktimizacija osobe višestrukim ponavljanjem događaja.

- ✓ Pre početka i na svakom koraku fizičkog pregleda, odvojite vreme da objasnite žrtvi/ preživeloj/ preživelim/ sve procedure koje ćete obaviti i zašto su one neophodne.
- ✓ Pokažite i objasnite žrtvi/ preživeloj/ preživelim alate koji će se koristiti i dajte joj/ mu priliku da postavlja pitanja.
- ✓ Dozvolite članici/ članu porodice ili prijateljici/ prijatelju da prisustvuje pregledu, ako žrtva/ preživela/ preživeli želi.
- ✓ Ako žrtva/preživela/ preživeli odbije cijeli ili deo fizičkog pregleda, morate poštovati njenu/ njegovu odluku. Omogućavanje žrtvi/ preživeloj/ preživelim da ima kontrolu nad njenim/ njegovim pregledom je važno za oporavak od doživljene traume.
- ✓ Tokom pregleda moraju se pribaviti medicinsko-pravni dokazi.
- ✓ Uverite se da žrtva/ preživela/ preživeli razume da može da prekine proceduru u bilo kojoj fazi ako je za nju/ njega neprijatno.
- ✓ Uvek tretirajte pitanja i brige žrtve/ preživela/ preživelog mirno, na neosuđujući i na empatičan način.
- ✓ Medicinski nalazi, pregled i uzimanje uzoraka moraju biti pažljivo i tačno dokumentovani u izveštaju o sudskomedicinskom pregledu.
- ✓ PAŽNJA! Nikada ne tražite od žrtve/preživela/ preživelog seksualnog nasilja da se skine ili potpuno otkrije. Samo gornji deo tela se jednom drži otkrivenim/ svučen i pregled se vrši, zatim se taj deo pokrije i izloži donji deo za nastavak pregleda.

PREGLED

Tokom postupka pregleda tela i genitalnih organa, fotografišite na svakom koraku kako biste dokumentovali stvarno stanje organa i dokumentovali nalaze/dokaze

SPOLJNI PREGLED ODRASE OSOBE⁵⁴

Sistematski fizički pregled žrtve/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja „od glave do pete“ treba da se sprovede na sledeći način:

- ✓ Pažljivo pregledajte vrat. Oblast vrata je od velikog medicinsko-pravnog interesa; modrice mogu ukazivati na nasilje opasno po život.
- ✓ Pregledajte grudi i torzo, štiteći što je više moguće dostojanstvo i privatnost žrtve/ preživela/ preživelog.
- ✓ Pregledajte podlaktice radi povreda nastalih u samoodbrani; ovo su povrede koje nastaju kada subjekt podiže ud kako bi izbegao silu na ranjive delove tela i uključuju modrice, ogrebotine, rane i posekotine.
- ✓ Pregledajte unutrašnje površine ruku i/ili pazuha da li imaju modrice.

⁵⁴Deo četvrtog koraka upravljanja slučajem, dakle prikupljanje dokaza

- ✓ Položite žrtvu/ preživela/ preživelog na leđa radi pregleda abdomena, koji uključuje palpaciju stomaka da bi se isključila bilo kakva unutrašnja trauma ili otkrila trudnoća.
- ✓ Dok žrtva/ preživela leži, pregledajte noge, počevši od napred.
- ✓ Ako je moguće, zatražite od žrtva/ preživela da ustane kako bi se pregledao zadnji deo nogu. Pregled zadnjice se takođe najbolje postiže kada žrtva/ preživela stoji.
- ✓ Sakupite sve biološke dokaze sa kože (sperma, pljuvačka, krv), mokrim tamponom ili pincetom (za kosu, vlakna, travu i zemlju).

ANALNO – GENITALNI PREGLED ODRASLE OSOBE⁵⁵

- ✓ Pokušajte da učinite da se žrtva/ preživela/ preživeli oseća što je moguće prijatnije i opuštenije.
- ✓ Objasnite svaki korak pregleda žrtvi/ preživeloj preživelom. Na primer, recite: *„Pažljivo ću pogledati ovde. Dodirnuću vas ovde da bih mogao da pogledam malo bolje. Molim vas, recite mi ako osetite bilo kakav bol ili nelagodu.“*
- ✓ Pregledajte spoljašnje zone genitalnih organa i anusa, kao i eventualne tragove na butinama i preponama.
- ✓ Pregledati mons pubis; pregledajte vaginalni vestibul obraćajući posebnu pažnju na labia majora, labia minora, klitoris, himen ili ostatke himena, fourchette posterior i perineum.
- ✓ Uzmite bris sa spoljašnjih genitalija pre bilo kakvog pregleda prstima ili pregleda spekulomom.
- ✓ Ako je prisutna bilo kakva mrlja od krvi, obrišite je tamponom da biste utvrdili njeno poreklo.
- ✓ **Kod napada koji su se desili više od 24 sata, ali manje od 96 sati (približno) pre fizičkog pregleda, potrebno je izvršiti pregled spekulomom da bi se uzeo uzorak (bris) iz endocervikalnog kanala (za spermu).**
- ✓ Zagrejte spekulom pre upotrebe potapanjem u toplu vodu. Premažite spekulom lubrikantom (vazelinom).
- ✓ Ubacite spekulom duž uzdužne ravni vulvarnih tkiva nakon što je početni otpor mišića opušten.
- ✓ Pregledajte zidove vagine da li ima znakova povreda, uključujući ogrebotine, poderotine i modrice. Prikupite sve tragove/ dokaze, kao što su brisevi, strana tela i dlake, ako ih ima.
- ✓ Uklonite spekulom.

---

⁵⁵Deo četvrtog koraka upravljanja slučajem, dakle prikupljanje dokaza

Iako se analni pregled može obaviti dok je žrtva/ preživela/ preživeli još uvek u položaju litotomije, obično je to lakše uraditi okretanjem žrtve/ preživele/ preživelog u levi bočni položaj. Stoga, nakon završenog genitalnog pregleda, zamolite žrtvu/ preživelu/ preživelog da se okrene na jednu stranu, držeći noge zajedno savijene u kolenima. Pokrivanje butina žrtve/ preživele/ preživelog/ sa poštovanjem komadom odeće ili čaršavom tokom ove procedure može pomoći u sprečavanju osećaja izloženosti. Gornju butinu treba povući nagore da biste videli anus. Ovo treba objasniti. Lagani pritisak na anus može otkriti modrice, pukotine i ogrebotine.

Pregledi debelog creva prstima se preporučuju **SAMO** ako postoji razlog za sumnju da je strano telo ušlo u analni kanal i treba ih uraditi pre proktoskopije ili anoskopije. Kod rektalnog pregleda prstima, prst koji ispituje treba staviti na perianalno tkivo da bi se omogućilo opuštanje prirodnog kontrakcionog odgovora sfinktera. Kada se oseti opuštanje, prst se može ubaciti u anus.

LOKARDOV PRINCIP RAZMENE TRAGOVA

Svaki kontakt ostavlja trag..... 'Gde god da gazi, šta god da dotakne, šta god ostavi, makar i nesvesno, služiće kao nemi svedok protiv njega. Ne samo njegovi otisci prstiju ili njegovi koraci, već i njegova kosa, vlakna sa njegove odeće, staklo koje razbije, tragovi alata koje ostavlja, boja koju grebe, krv ili spermae koje taloži ili sakuplja...

GENITO - ANALNE POVREDE UZROKOVANE PENETRACIJOM⁵⁶

Trauma genitalija i anusa može biti uzrokovana nasilnom penetracijom. Penetraciju se može izvršiti erektnim ili poluuspravljenim muškim penisom, drugim delovima tela uključujući prste i jezik, ili predmetima različitih dimenzija i karakteristika. Verovatnoća i obim bilo koje nastale povrede zavisice od: — stanja tkiva (na primer veličine, podmazivanja, konsistencije); — veličine i karakteristike prodirućeg objekta; - količine upotrebljene sile; — stepena opuštanja u mišićima karlice i perineuma; — položaja počinioca i ugla prodora. Stražnji furšet, velike i male usne, himen i perianalni nabori su najverovatnija mesta za povrede, dok su ogrebotine, modrice i razderotine najčešći oblici oštećenja.

Razlika između genitalne povrede izazvane penetracijom s pristankom i one izazvane penetracijom bez pristanka je važna razlika u krivičnom postupku. Povrede genitalija mogu nastati tokom odnosa sa pristankom, iako su retke i obično su ograničene na manje ogrebotine na zadnjem delu furšeta i introitusa. Povreda himena, dovoljna da izazove krvarenje, može se javiti kod nekih devojaka/ žena koje ranije nisu imale seksualni odnos. Analne i rektalne povrede se retko vidaju nakon penetracije s pristankom.

NALAZI KOJE TREBA DOKUMENTOVATI⁵⁷ NAKON PREGLEDA ŽRTVE/ PREŽIVELE/ PREŽIVELOG SEKSUALNOG NASILJA

- ✓ Opšti pregled
  - Dokumentujte stanje odeće – boja, da li je umrljana ili pocepana, gde je odneta.
  - Dokumentujte vitalne znakove preživele/ preživelog.
- ✓ Mentalna procena
  - Centralni nervni sistem – nivo svesti, emocionalno stanje, izražavanje bilo kakvih uznemirujućih misli (na primer samoubilačke ideje).

⁵⁶ Deo četvrtog koraka upravljanja slučajem, dakle prikupljanje dokaza

⁵⁷ Deo šestog koraka upravljanja slučajem, dokumentovanje

- ✓ Fizički pregled
  - Mišićno-skeletni sistem – fizički nedostaci, kontrola držanja i hoda, otok, modrice, rane, dislokacije, tragovi ugriza, ogrebotine na telu preživelog od glave do pete.
- ✓ Analno – genitalni pregled
  - Perineum- sastoji se od klitorisa, velikih i malih usana, vagine, mons pubisa, introitusa, fossa navicularis, himena, penisa, prepucija, skrotuma, uretre, anusa, glutealnog regiona, medijalne unutrašnje strane butina.
  - U gore navedenim oblastima, dokumentujte:
    - Bilo kakve modrice, ogrebotine, posekotine, tragove zuba, krvarenje, iscedak, stare ili sveže rane
    - Detalje oblika anusa, dilatacije (ton mišića sfinktera), poderotine, fekalne materije na perianalnoj koži, krvarenje iz pukotina na sluzokoži rektuma.
    - Detalje o obliku, položaju, boji i vrsti himena, na primer kribriiformni, septalni, polumesečasti, karunculi, položaj i veličina cepanja na primer na 3-1 cm i dr.

PREGLED MALOLETNE OSOBE

Opšti principi:

- Obezbedite privatnost tokom početnog razgovora.
- Približite se detetu sa osećajnošću i prepoznajte njegovu ranjivost.
- identifikujte se i objasnite detetu žrtvi/ preživlom seksualnog nasilja da ste tu da pomognete.
- Pokušajte da stvorite neutralno okruženje i odnos sa detetom pre nego što započnete intervju.
- Pokušajte da odredite nivo razvoja deteta kako biste razumeli sva ograničenja kao i odgovarajuće interakcije. Važno je razumeti da mala deca imaju malo ili nimalo pojma o brojevima ili vremenu i da mogu koristiti terminologiju drugačiju od odraslih, zbog čega je tumačenje pitanja i odgovora delikatna stvar.
- Pitajte dete da li zna zašto je došlo.
- Zamolite dete da svojim rečima (gde je sprovodljivo) opiše šta mu se dogodilo ili mu se dešava. Terapija igrom se može koristiti tamo gde je potrebno.
- Pripremite dete za pregled objašnjavanjem postupka i pokazivanjem opreme; ovo pomaže u smanjenju straha i anksioznosti.
- Podstaknite dete da postavlja pitanja o pregledu.
- Ako je dete dovoljno staro i smatra se da je prikladno, pitajte ga ko bi želeo da bude u sobi kao podrška tokom pregleda.
- Zaustavite pregled ako dete pokaže zabrinutost ili povuče dozvolu za nastavak.
- Intervjuišite dete i detetovog roditelja ili starateljku/ staratelja odvojeno.

Starijoj deci, posebno adoelscentkinjama/ adolescentima, često je neprijatno da pričaju o pitanjima seksualne prirode, pa bi trebalo da im dozvolite da budu sami sa lekarom sudske medicine, jer ih to može podstaći da govore slobodnije. Kada direktno pitate dete o događaju, počnite sa nizom opštih, neprećih pitanja da biste izgradili poverenje, a zatim pređite na pitanja specifična za događaj.

Ako je moguće, odgovore o incidentu se takođe mogu dobiti od starateljke/ staratelja ili nekoga ko je upoznat sa detetom. Važno je prikupiti što više informacija iz medicinskog aspekta..

SPOLJNI PREGLED MALOLETNE OSOBE

Fizički pregled dece treba obaviti u skladu sa procedurama opisanim za odrasle u gornjem odeljku. Pre pregleda uverite se da li je pribavljena saglasnost starateljke/ staratelja ili socijalne radnice/ socijalnog radnika. Ako dete odbije pregled, bilo bi dobro razmotriti razloge odbijanja i pokušati pronaći kompromis, bez vršenja pritiska. Ne zaboravite pravilo da se delovi tela koji se ne pregledaju drže pokriveni!

Tokom vršenja pregleda dece, od glave do pete, važne su dole navedene tačke:

- Upišite visinu i težinu deteta;
- U ustima/ ždreću pregledajte petehije na nepcu ili zadnjem ždreću i proverite da li ima pukotina na frenulumu;
- Proverite grudi da li ima znakova povrede.

GENITALNO-ANALNI PREGLED DEVOJČICA (MALOLETNIH)

Ne vršite pregled spekulomom kod devojčica koje nisu dostigle pubertet. Može biti veoma bolno i izazvati dodatnu traumu. Spoljni pregled genitalija i anusa treba uraditi samo na gore opisan način. Ukoliko nađete/ konstatujete krvarenje iz vagine, uputite dete na pregled u višu zdravstvenu ustanovu.

GENITALNO-ANALNI PREGLED DEČAKA (MALOLETNIH)

- ✓ Proverite da li ima povreda na koži koja povezuje kožicu sa penisom.
- ✓ Proveriti da li postoji iscedak na vrhu penisa.
- ✓ Kod starijih dečaka povucite kožicu da biste pregledali penis. Ne forsirajte ovu akciju, jer to može izazvati traumu, posebno kod mlađih dečaka.
- ✓ Pomozite dečaku da legne na leđa ili na bok i pregledajte anus da li ima modrica, rascepa sluzokože ili iscetka.
- ✓ Izbegavajte pregled dečaka u položaju u kojem je bio zlostavljan jer to može da imitira položaj zlostavljanja.
- ✓ Digitalni rektalni pregled dolazi u obzir samo u slučajevima navedenim u paragrafu o analnom pregledu kod odraslih.

Gore opisane smernice za dobijanje sudskomedicinskih uzoraka kod odraslih podjednako se odnose i na decu.

PREGLED

Razmislite o pregledu male dece dok su u krilu svoje majke ili staratelja. Ako dete i dalje odbija, pregled se može odložiti ili čak odustati od njega. Nikada ne terajte dete na pregled, posebno ako je prošlo više od 72 sata od kritičnog događaja, jer će nalaz biti minimalan i ova prinuda može predstavljati još jedno nasilje nad detetom.

UPOTREBA SUPSTANCI KAO „SREDSTVA“ ZA IZVRŠENJE SEKSUALNOG NASILJA

Alkohol se već dugo koristi da potpomogne seksualne odnose bez pristanka i ostaje najpopularnija izabrana „droga“. Međutim, poslednjih godina upotreba „klupskih“ droga prisutna je u velikom broju slučajeva seksualnog nasilja. Žrtve/ preživeli/ preživeli možda nisu svesne/ svesni da su bile/ bili drogirane/ drogirani i seksualno zlostavljane/ zlostavljani. Lekarke/ lekari sudske medicine treba da budu svesni znakova koji sugerišu na seksualno nasilje koje je potpomognuto drogom. Ako žrtve/ preživeli ispolje bilo koji od sledećih simptoma, treba posumnjati na upotrebu droge ili alkohola:

- ✓ stanje pomućene svesti, gubitak pamćenja, dezorijentacija ili konfuzija;
  - poremećaj govora ili koordinacije;
  - očigledno pijanstvo koje ne odgovara deklarisanom konzumaciji alkohola;
- ✓ neobjašnjivi gubitak ili oštećenje odeće;
- ✓ imanje „vantelesnog iskustva“ i/ ili halucinacija.

Ako se sumnja da je u slučaju korišćena droga ili alkohol, bitno da imate u vidu sledeće:

- ✓ Što se pre uzmu uzorci (na primer krv, urin), veća je verovatnoća otkrivanja bilo koje supstance koja je uzeta, voljno ili nevoljno.
- ✓ Ako imate na raspolaganju brzi test na droge, uradite ga sa uzorkom urina.
- ✓ Ukoliko treba da uzmete krv, obratite se nadležnom tužiocu i zatražite odgovarajuću naredbu za tako nešto.

VRSTE UZORAKA

Postoje dve vrste dokaza koji se moraju prikupiti:

- ✓ Dokazi koji potvrđuju da je došlo do seksualnog kontakta, na primer dokazi penetracije (cepanje himena), telesne povrede i/ili mrlje na odeći.
- ✓ Dokaz koji povezuje navodnog počinioca sa žrtvom/ preživelim/ preživelim je biološki dokaz, odnosno brisevi vagine/ kože uzeti tokom pregleda, kako bi se izvukao DNK počinioca.

Napomena: Uzorci uzeti za identifikaciju prisustva spermatozoida mogu se uzeti samo kada se žrtva/ preživela /preživeli jave ISM-u u roku od pet dana od seksualnog nasilja. Nakon uzimanja sudskomedicinskih uzoraka, oni se stavljaju u sušaru za uzorke i nakon adekvatnog sušenja se pakuju i predaju policiji na dalju analizu u KFA i predstavljanje na sudu. U trenutku kada ISM ima neophodan kapacitet za skladištenje uzorka, on će ga čuvati dok državni tužilac ne izda odgovarajući nalog za njihovo ispitivanje.

PRIKUPLJANJE I TRETIRANJE UZORAKA

Prilikom uzimanja uzoraka za sudskomedicinsku analizu, moraju se striktno poštovati sledeći principi:

- ✓ Zaštitite uzorak od kontaminacije - Izbegavajte kontaminaciju!
- ✓ Nosite zaštitnu opremu (rukavice i masku) kada uzimate ili rukujete uzorkom, kako biste zaštitili uzorak od kontaminacije.
- ✓ Ne razgovarajte dok uzimate ili pakujete uzorak!
- ✓ Spakujte svaki uzorak posebno. Koristite čiste instrumente i pakovanje.
- ✓ Uvek uzmite poznati referentni uzorak (obično bris usne šupljine – osim u slučajevima kada je polni odnos obavljen kroz usta).

- ✓ Sakupite uzorak što je pre moguće: Trudite se da prikupite biološke uzorke što je pre moguće. Idealno bi bilo da se uzorci uzmu u roku od 24 sata od događaja; nakon 72 sata rezultat je minimalan. Uzmite uzorke pre nego što se žrtva/ preživela/ preživeli okupa.
- ✓ Pravilno rukujte uzorkom: Uverite se da su uzorci pravilno upakovani, uskladišteni i transportovani. Kao opšte pravilo, tečnosti (na primer urin) treba da se čuvaju u frižideru; sve ostalo treba držati na suvom. U nekim slučajevima, krv se može osušiti na gazi ili tamponu i tako čuvati. Materijale sa biološkim dokazima (na primer zaprljana odeća) treba spakovati u kovertu ili papirne kese nakon sušenja. Ne koristite plastičnu ambalažu jer utiče na oštećenje uzorka.
- ✓ Pravilno etiketirajte: Svi uzorci moraju biti jasno označeni imenom i datumom rođenja žrtve/ preživele/ preživelog, imenom lekara, vrstom uzorka i datumom i vremenom uzimanja.
- ✓ Obezbedite integritet uzorka: uzorke treba upakovati kako bi se osiguralo da su bezbedni i neoštećeni. Uzorci se dostavljaju samo ovlašćenim službenicama/ službenicima.
- ✓ Lanac čuvanja: Kada se uzme uzorak, sve naredne radnje moraju biti zabeležene. Detalji prenosa uzorka između pojedinaca takođe treba da budu zabeleženi.
- ✓ Pozovite stručnjaka ako nemate odgovarajuću obuku za rukovanje određenom vrstom uzorka.

Napomena: Uzorak bez dobro dokumentovanog lanca čuvanja nije prihvatljiv dokaz na sudu!

DOKUMENTOVANJE I IZVEŠTAVANJE⁵⁸

Nakon obavljenog kliničkog sudskomedicinskog pregleda sastavlja se Zapisnik o kliničkom pregledu koji sadrži sve detalje u vezi sa slučajem.

Lekarka/ lekar sudske medicine će detaljno opisati sve povrede, nalaze ili uzete uzorke, a daće i konačan stručni zaključak o tom pregledu. U izveštaju o sudskomedicinskog kliničkom pregledu, lekarka/ lekar sudske medicine se ne izjašnjava o „nevinosti“ osobe, već se pridržava naučne/ stručne terminologije.

Izveštaj o kliničkom pregledu je po zakonu tajni dokument i ima ograničen pristup. Svi tamo navedeni podaci upućuju se **SAMO** tužiocu koji je naložio pregled. Otvaranje ili čak objavljivanje bilo kog dela izveštaja predstavlja krivično delo. Slično, zabranjeno je razgovarati o slučaju među kolegama ili profesionalcima, osim ako nisu ovlašćeni da budu deo lečenja.

ULOGA VEŠTAKA NA SUDU

Veštak, iako ga često poziva tužilaštvo, zapravo je sudski svedok, pa ona/ on mora prvenstveno pomoći sudu u donošenju određenih zaključaka. Uloga veštaka sudske medicine nije da donosi zaključke o tome da li je slučaj silovanje ili ne. O ovom pitanju odlučuje sudsko veće nakon što ispita sve dokaze koje su stranke iznele u postupku.

---

⁵⁸Deo šestog koraka upravljanja slučajem, Dokumentovanje

PAŽNJA!

Obuka i kvalifikacija lekarki/ lekara sudske medicine koje/ koji će tretirati slučajeve seksualnog nasilja je neophodna! Obuke treba da budu deo programa obuke lekarki/ lekara sudske medicine i treba da se održavaju redovno i godišnje.

Nastavni plan i program će biti jedinstven i akreditovan. Neke od teme koje nastavni plan i program može da sadrži su, ali nisu ograničene samo na sledeće:

- Međunarodni pravni okvir i nacionalni unapređeni okvir.
- Rad kroz koordinisan više-sektorski pristup.
- Sprovođenje forenzičkih ispitivanja seksualnog nasilja i zdravstvene zaštite uključivanjem materije iz sudske medicine.
- Upravljanje predmetima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima tokom rada sa žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

Preporučljivo je da se posle svake obuke identifikuju nove teme koje zahtevaju dodatnu obuku.

POSTUPCI SUDSKE MEDICINE

Uspostavite prvi kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživlim predstavljajući se i gradeći poverenje

Dobijte pismenu informisanu u saglasnost žrtve/ preživele/ preživelog radi započinjanja pregleda

Pre započinjanja pregleda lekarka/ lekar sudske medicine će žrtvi/ preživeloj/ preživlom postaviti nekoliko prostih pitanja, koja nemaju veze sa pitanjima koje je postavljala policija (dakle pitanja o njenom/ njegovom trenutnom stanju, da li se kupala/ kupao, da li se presvukla/ presvukao i dr.)

Policijski službenik ili tužilac koji prati žrtvu/ preživlu/ preživelog u ISM, prethodno će obavestiti usmeno lekarku/ lekara sudske medicine, o prethodnim podacima događaja, onoliko koliko je to potrebno za započinjanje pregleda.

Započnite spoljni fizički pregled žrtve/ preživele/ preživelog imajući u vidu pravila da li je odrasla/ odrastao ili dete

Nastavite pregled sa genitalno-analnim pregledom žrtve/ preživele/ preživelog, imajući u vidu pravila da li je odrasla osoba ili dete

Pojavite se u tužilaštvu ili sudu na zahtev i pomognite u rasvetljavanju istraga i u procesu suđenja, na osnovu izvršenog pregleda

Sastavite izveštaj o kliničkom pregledu i stavite ga na raspolaganje samo predmetnom tužiocu

Pažljivo dokumentuje uzete uzorke, kao i čitav postupak pregledanja

Pažljivo prikupite uzorke poštujući lanac njihovog dobro dokumentovanog čuvanja. Sačuvajte uzorke na dotičnim dobro dokumentovanim mestima.

U potpunosti dokumentujte postupak predaje sačuvanih uzoraka, radi daljeg ispitivanja

Predajte sačuvane uzorke na dalje ispitivanje samo kod ovlašćenih službenica/ službenika

II.3. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME BRANIOCI ŽRTAVA

Uloga branioca žrtava u postupanju u slučajevima seksualnog nasilja je veoma važna, jer je branilac žrtava ovlašćeni predstavnik koji zastupa interese oštećene/ oštećenog ili žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja. Drugim rečima, branilac žrtve je predstavnik žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja u tužilaštvu i sudu, *na osnovu člana 64 KZRK-a, do okončanja sudskog procesa.*

IDENTIFIKACIJA

Identifikacija žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja obično nije deo radnji koje preduzima branilac žrtava, jer ga policija obaveštava u trenutku konstatovanja slučaja seksualnog nasilja i *odmah kontaktira žrtvu/ preživelu/ preživelog kako bi je/ga upoznao sa pravima i zastupanjem u tužilaštvu i sudu.*

Međutim, nisu isključeni slučajevi kada, zastupajući interese i žrtvu u drugom sudskom procesu (na primer za zaštitu od nasilja u porodici), branilac žrtve sazna od žrtve/ preživele/ preživelog da je ona/ on i seksualno zlostavljan/ zlostavljana (tako da je u prethodnoj epizodi nasilja u porodici bila i žrtva silovanja u braku, ili da je u svom detinjstvu ili adolescenciji bila žrtva seksualnog nasiljanapada ili incesta). U ovom slučaju, nakon dobijanja informisane saglasnosti žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja, branilac žrtava obaveštava *nadležne organe* o novim podacima i činjenicama i, uporedo sa predmetom koji zastupa, uz žrtve/ preživele je i za sve korake preduzete u vezi sa seksualnim nasiljemkoji joj/ mu se desio prije nekog vremena.

INICIJALNI KONTAKT

Kada ga policija obavesti, branilac žrtava se odmah pojavljuje i uspostavlja prvi kontakt sa žrtvom/ preživelim/ preživelim. Advokat žrtve joj/ mu objašnjava ulogu koju će preuzeti pozicioniranjem u odbrano i zastupanju interesa žrtve/ preživele/ preživelog tokom sudskog procesa u vezi sa seksualnim nasiljem. Branilac žrtve ima obavezu da pomogne žrtvi/ preživeloj/ preživelim da razume sudski proces. Prilikom inicijalnog kontakta, branilac žrtava, nakon datih informacija i odgovora na pitanja koja postavlja žrtva/ preživela/ preživeli, od nje/ njega dobija i informiranu saglasnost, kako bi nastavio sa ostalim koracima u *zastupanju* slučaja seksualnog nasilja *u tužilaštvu i sudu.*

PROCENA HITNIH POTREBA

Branilac žrtava ne procenjuje hitne potrebe, jer ovu procenu ranije vrše policijska službenica/ policijski službenik i socijalna radnica/ socijalni radnik CSR-a. Ali ako tokom inicijalnog kontakta, branilac žrtava otkrije bilo kakve netretirane hitne potrebe žrtve/ preživele/ preživelog, u vezi sa zdravljem, ili bezbednošću i zaštitom, odmah reaguje radi tretiranja ove potrebe u saradnji sa drugim odgovornim institucijama, zahtevajući hitno upućivanje žrtve/ preživele/ preživelog u odgovarajuću ustanovu za hitno tretiranje (na primer lečenje rana /telesnih povreda i dr.).

ISTRAGA INCIDENTA

Branilac žrtava u fazi istrage može tražiti od državnog tužioca da pribavi ili sačuva dokaze koji mogu pokazati štetu prouzrokovanu krivičnim delom, bol ili patnju koju je pretrpela žrtva/ preživela/ preživeli ili druge troškove u vezi sa krivičnim delom.⁵⁹

PROCENA PRAVNIH POTREBA

U punoj proceni potreba koju sprovodi CSR, branilac žrtava se uglavnom fokusira na potrebe koje žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja ima za pravnom podrškom i zastupanjem u tužilaštvu i sudu. Kada je žrtva/ preživela/ preživeli bezbedna/ bezbedan i kada su hitna zdravstvena pitanja tretirana, branilac žrtve treba da obavesti žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja u obezbeđivanju pravne pomoći i da je/ ga zastupa na sudskim ročištima zajedno sa zakonskom zastupnicom/ zakonskim zastupnikom. Žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja treba obavestiti da može angažovati ovlašćenog predstavnika. Ukoliko žrtva/ preživela/ preživeli nema advokata koji bi je/ ga zastupao, branilac žrtve može zastupati interese žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja na sudu.⁶⁰

Ako žrtva/ preživela/ preživeli zatraži pravnu pomoć od branioca žrtve, ona/ on mora pružiti ovu pomoć. Pravna pomoć uključuje objašnjenje postupaka u sudskim fazama i uloge žrtve/ preživele/ preživelog u ovim postupcima. Ovi podaci takođe uključuju da žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja može da traži od organa pretpretresnog postupka da u pretpretresnom postupku preduzmu određene istražne radnje i može ukazati na činjenice i predložiti dokaze od značaja za potvrđivanje krivičnog dela. Takođe, branilac žrtve inkorporira pravne potrebe u IPP, u konsultaciji sa menadžerkom/ menadžerom slučaja kojeg imenuje CSR.

DOKUMENTOVANJE

Za sve radnje koje preduzima u vezi sa zaštitom i zastupanjem žrtve /preživele/ preživelog seksualnog nasilja, branilac žrtava sačinjava relevantnu dokumentaciju i sastavlja dosije koji čuva na strogo poverljiv način.

KONTINUIRANO PRAĆENJE SLUČAJA

Advokat žrtava ima aktivnu ulogu u zastupanju interesa žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja. Branioci žrtava su odgovorni za pružanje profesionalne zaštite pred nadležnim organima. Branilac žrtava će unapred učestvovati na svim sudskim ročištima i protiviti se odlukama suda žalbom za sve slučajeve u kojima tvrdi da je odluka doneta na štetu žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja. Branilac žrtava je ovlašćen da zastupa interese oštećene/ oštećenog ili žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja pred državnim tužiocem i sudom, da pomaže žrtvi/ preživeloj/ preživelom da traži povraćaj i/ili naknadu štete i, po potrebi, da je/ga uputiti na druge nadležne institucije koje pružaju usluge.

Branilac žrtve će učestvovati u saslušanju žrtve u pretpretresnom postupku okrivljenog i, na sednici Specijalne istražne prilike, prilikom saslušanja okrivljenog u tužilaštvu, pomaže žrtvi/

---

⁵⁹Član 122 KZRK-a

⁶⁰ Član 63 KZRK-a

preživeloj/ preživelom da popuni izjavu o šteti, zastupa je/ ga u sudskim ročištima na kojima je žrtva/ preživela/ preživeli pravno stranka u postupku i tokom cele faze krivičnog postupka ima pravo da predlaže svedoke, veštake, da prigovori na dokaze, uloži žalbu protiv odluke suda, da traži naknadu štete, da sastavi zahtev za naknadu štete od Komisije za naknadu štete žrtvama krivičnih dela.

Ako se dete žrtva / preživeli seksualnog nasilja ispituje kao žrtva ili svedok, onda se takvo ispitivanje obavlja najviše dva puta i to na sledeći način: a) prvo ispitivanje se obavlja uz pomoć psihologa i vodi ga državni tužilac. Ukoliko je nemoguće obezbediti psihologa onda se ispitivanje obavlja bez prisustva tužioca, b) drugo ispitivanje se obavlja uz pomoć psihologa kojim rukovodi nadležni sudija. Ukoliko je nemoguće obezbediti psihologa, takav razgovor vodi nadležni sudija u odsustvu prethodnog⁶¹

U bilo kojoj fazi postupka zastupnik žrtava može podneti nadležnom sudiji pismeni zahtev za zaštitnu meru ili nalog o anonimnosti kad god postoji ozbiljna opasnost za žrtvu, svedoka saradnika, svedoka ili članova njihovih porodica⁶²

PAŽNJA!

Obuka i kvalifikacija branilaca žrtava koji će tretirati slučajeve seksualnog nasilja je neophodna! . Obuke treba da budu deo kurikuluma obuke za branioce žrtava i trebalo bi da se održavaju redovno i godišnje

Nastavni plan i program će biti jedinstven i akreditovan. Neke od teme koje nastavni plan i program može da sadrži su, ali nisu ograničene samo na sledeće:

- Međunarodni pravni okvir i nacionalni unapređeni okvir.
- Rad kroz koordinisan više-sektorski pristup.
- Sprovođenje forenzičkih ispitivanja seksualnog nasilja i zdravstvene zaštite uključivanjem materije iz sudske medicine.
- Upravljanje predmetima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima tokom rada sa žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Prava i potrebe žrtava i postupanje posebnim uslugama podrške.
- Sprečavanje sekundarne traume
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

Preporučljivo je da se posle svake obuke identifikuju nove teme koje zahtevaju dodatnu obuku.

⁶¹Zakonik o maloletničkom pravosuđu, Čl. 112, tačka 4, 4.1 i 4.2

⁶²Shodno Članu 217 Zakonika o krivičnom postupku Republike Kosovo, odnosno Službeni glasnik

POSTUPCI BRANIOCA ŽRTAVA

Odmah nakon prijave policiji, pojavite se kako biste ostvarili početni kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim seksualnog nasilja

Uzмите informisan u saglasnost od žrtve/ preživele/ preživelog pre početka odbrane

Uspostavite početni kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim seksualnog nasilja, predstavite se, objasnite vašu poziciju i izgradite poverenje

Nakon razgovora sa žrtvom, zajedno pripremite zahtev za nalog za zaštitu, čiji bi cilj bio obezbeđivanje dugoročne zaštite žrtvi i eventualno dece, ukoliko ih ima.

Učestvujte u policiji tokom saslušanja žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja i uverite se u njeno/ njegovo tretiranje s poštovanjem i dostojanstvom.

Nastavite sa zastupanjem interesa žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja u tužilaštvu i sudu, do okončanja sudskog postupka i uspostavljanja pravde

Pratite žrtvu/ preživlu/ preživelog tokom sudskih ročišta zajedno sa pravnom zastupnicom/ pravnim zastupnikom

Dokumentujte sve preduzete postupke i veoma poverljivo čuvajte sastavljeni dosije

Pomozite žrtvi/ preživeloj/ preživlom da popuni izjavu za nadoknadu štete

Tokom istražne faze tražite od državnog tužioca da uzme ili da sačuva dokaze koji mogu ukazati na štetu koja je izazvana krivičnim delom

Ako je potrebno, uputite žrtvu/ preživlu/ preživelog na druge usluge, u skladu sa dugoročnim potrebama koje su procenjene u skladu sa CSR-om

II.1.4. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME TUŽILAŠTVO

Državno tužilaštvo sprovodi krivično gonjenje i zastupa optužbu na sudu u ime države, usmerava i kontroliše prethodne istrage i rad policijske službenice/ policijskog službenika koja/ koji je prethodno izvršila/ izvršio istragu, kao i vrši istražnu radnju koju smatra neophodnom, preduzima mere za izvršenje krivičnih odluka i vrši nadzor nad njihovim izvršenjem.

Državni tužilac sve svoje postupke zasniva na Krivičnom zakonu Republike Kosovo i Zakoniku o krivičnom postupku Republike Kosovo.

- Državni tužilac će prioritarno tretirati sve slučajeve seksualnog nasilja.
- Državni tužilac može sam da sprovede istragu ili da naloži policiji da sprovede istražne radnje.
- Državni tužilac ima obavezu da od početka upozna stranku sa njenim/ njegovim pravima u postupku, u skladu sa Krivičnim zakonikom.
- Državni tužilac saslušava žrtvu/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja i/ili osumnjičenog, posebno ako je maloletna/ maloletan. Razgovor s maloletnicima se obavlja u prisustvu lica iz Centra za socijalni rad.⁶³
- Državni tužilac donosi rešenje o pokretanju istraga protiv određenog lica kada postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično delo za koje je istraga u toku i ne postoje zakonske smetnje za krivično gonjenje tog lica.
- Rešenje o pokretanju istrage dostavlja se okrivljenom u vremenskom roku predviđenom zakonom od dana donošenja rešenja uz uputstvo o pravima. Kopija rešenja se dostavlja pretpretresnom sudiji.
- Prilikom saslušanja okrivljenog, moraju se poštovati odredbe koje se odnose na: lične podatke okrivljenog dobijene tokom saslušanja, odgovor na sudski poziv, prava okrivljenog, pravo na advokata odbrane, pravo na prevodioca ako on/ ona ne poznaje službeni jezik suda, audio-video snimak sa saslušanja okrivljenog, metodu i tok samog ispitivanja, kao i mogućnost suočavanja okrivljenog sa svedocima ili drugim okrivljenim ako sud konstatuje da se iskazi ne poklapaju, osim kada je svedok dete.
- Državni tužilac će u najkraćem mogućem roku izdati naredbu za sudskomedicinski klinički pregled žrtve/ preživele/ preživelog ili bilo koji drugi potreban pregled u istražnom postupku! U svakom slučaju treba razmotriti mogućnost pregleda i osumnjičenog lica.
- Državni tužilac traži preduzimanje zaštitne mere prema žrtvi / preživlom.

---

⁶³Shodno Zakoniku o maloletničkom pravosuđu "deca žrtve ili svedoci će imati podršku obučenog lica koje ima profesionalne sposobnosti da komunicira s decom različitog godišta i faza razvoja i da im pomogne da bi se sprečio rizik od nasilja i ponovnog postajanja žrtve".

- Državni tužilac može u bilo kojoj fazi postupka podneti pretpretresnom sudiji pismeni zahtev za zaštitnu meru ili nalog o anonimnosti kad god postoji ozbiljna opasnost za žrtvu, svedoka saradnika, svedoka ili članove njihovih porodica.⁶⁴
- Nadležni sudija odmah obaveštava državnog tužioca o svim zahtevima okrivljenog, branioca, oštećene strane ili žrtve / preživelog, zastupnika žrtve ili predstavnika žrtve / preživelog, svedoka saradnika i poslednji ima pravo da daje preporuke i izjave o činjenicama pred nadležnim sudijom tokom pretresa ili u pisanoj formi ukoliko nadležni sudija nije zakazao pretres.⁶⁵
- Najveća šteta prouzrokovana činom silovanja je psihička, kao i aspekt metalnog zdravlja pa će državni tužilac uvek razmotriti mogućnost da određeni profesionalci proceneštetu nanesenu žrtvi / preživlom.
- Tužilac dokumentuje radnje. Tužilac vodi zapisnik: a) usmenih prijava i pritužbi; b) o uviđajima, kontrolama i zaplenama c) o saslušanjima i suočavanjima sa okrivljenim; d) o podacima dobijenim od lica koji ukazuju na korisne okolnosti za potrebe istrage; e) o verifikacijama koje imaju veze sa licima, stvarima i mestima, čije se stanje promenilo.
- Državni tužilac može tražiti određivanje pritvora okrivljenom.
- Kada započne krivični postupak, državni tužilac, u saradnji sa braniocem žrtava, obaveštava žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja u vezi sa pravima na osnovu Zakonika o krivičnom postupku Republike Kosovo.
- Ako po okončanju istrage državni tužilac rešenjem okonča istragu, o tome će obavestiti oštećenu/ oštećenog. . Oštećena strana ima pravo da podnese žalbu na rešenje u skladu sa zakonom koji je na snazi.
- Činjenice koje se odnose na prethodno seksualno ponašanje i seksualne sklonosti žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja ne mogu se koristiti kao dokaz u postupku.

PAŽNJA!

Obuka i kvalifikacija tužilaca koji će se baviti predmetima seksualnog nasilja su obavezni! Obuke treba da budu deo nastavnog plana i programa za obuku zastupnika žrtava i trebalo bi da se održavaju redovno i godišnje.

Nastavni plan i program će biti jedinstven i akreditovan. Neke od teme koje nastavni plan i program može da sadrži su, ali nisu ograničene samo na sledeće:

- Međunarodni pravni okvir i nacionalni unapređeni okvir.
- Rad kroz koordinisan više-sektorski pristup.
- Upravljanje predmetima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima tokom rada sa žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Prava i potrebe žrtava i postupanje posebnim uslugama podrške.
- Sprečavanje sekundarne traume.
- Sprečavanje i identifikacija seksualnog nasilja.
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

⁶⁴Zakonik o krivičnom postupku Republike Kosovo, Član 217, tačka 1.

⁶⁵ Zakonik o krivičnom postupku Republike Kosova, Član 217, tačka 5

Preporučljivo je da se posle svake obuke identifikuju nove teme koje zahtevaju dodatnu obuku.

II.5. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME SUD U KRIVIČNOM POSTUPKU

Sud je organ koji sprovodi pravdu. Na suđenju dokazi se izvode na zahtev stranaka. Sud, nakon razmatranja dokaza u celini, ocenjuje njihovu verodostojnost i dokaznu vrednost.

- Sudije imaju odgovornost da obezbede zaštitu žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja koje/ koji se pojave pred njima tokom krivičnih postupaka. Jedan od razloga što se žene /devojke žrtve/ preživele seksualnog nasilja obraćaju sistemu krivičnog pravosuđa jeste sprečavanje nasilja, sprečavanje ponavljanja i eskalacije nasilja, kao i sprečavanje pretnji nasiljem, zastrašivanja i uznemiravanja. Žrtve se često suočavaju sa ponovnom traumatizacijom tokom krivičnih postupaka i pod velikim su rizikom da se suoče sa povećanim zastrašivanjem i nasiljem od strane počinioca zločina dok je slučaj pod razmatranjem. Međunarodni standardi kao što je Istambulska konvencija predviđaju da je obaveza države da osigura bezbednost žrtve/ preživele u okviru krivičnog postupka. Ako to ne uspeju, to može dovesti do kršenja osnovnih ljudskih prava žrtve.
- Sudije su dužne da sa posebnom pažnjom postupaju prema detetu – žrtvi/ preživelim krivičnog dela seksualnog nasilja, dajući mu smernice na osnovu međunarodnih standarda i pravila i nacionalnog zakonodavstva, ali i da vode računa o njenim/ njegovim interesima tokom donošenja odluke o krivičnom protiv okrivljenog i sastavljanja zapisnika.
- Žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja ima pravo na aktivno učešće u svim fazama postupka, kao i pravo na slobodno izražavanje mišljenja o svim odlukama koje sud donese.
- Nakon što sud pripremi predmet (državni tužilac podigne optužnicu, zakaže se i održi pripremno ročište, donosi se odluka o protivljenju dokaza ili odbacivanju optužbe), a zatim se nastavlja sa održavanjem sudskog ročišta na koji su pozvane sve strane, uključujući i žrtvu/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja.

VAŽNO!

-Prema žrtvama/preživelim seksualnog nasilja mora se postupati s poštovanjem!

- Odeća žrtve/preživele/preživelog u vreme kada se zločin dogodio nije izgovor za nasilje koje se dogodilo i ne treba ga pominjati i uključivati u odluku!

- Odnos sa nasilnikom ne bi trebalo da utiče na odluku,sa izuzetkom slučajeva kad je incident seksualnog nasilja zasnovan na nasilnom autoritetu ili odnosu;

- Mesto ili vreme kada se zločin dogodio nije u vezi sa činjenicom da se radi o krivičnom delu seksualnog nasilja.

Proces suđenja za žrtvu/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja može imati pozitivan ili stimulatívni efekat, što će im omogućiti da izbegnu nepravdu kršenja njegovih/ njenih prava. Da bi se to postiglo, žrtva/ preživela/ preživeli mora dobiti punu podršku, a njene/ njegove potrebe i prava moraju biti zadovoljena u svim fazama procesa ispunjenja pravde, i od strane onih koji u njemu učestvuju, jer je ovaj period posebno važan, kada je izvršilac krivičnog dela član porodice, jer je žrtva izložena većem riziku od pritiska da se promeni iskaz.

Žrtve/ preživeli imaju pravo na posebne mere postupka zaštite prilikom davanja iskaza i saslušanja u svim fazama postupka, i to ako su mlađi od 18 godina u vreme davanja iskaza, ako prilikom davanja iskaza ili odgovora na dato pitanje bi sebe ili bilo kog srodnika izložili ozbiljnom riziku po život, zdravlje ili fizički integritet (ugrožene žrtve) zbog starosti, prirode krivičnog dela i posledica krivičnog dela, fizičkog i psihičkog invaliditeta ili drugog značajnog zdravstvenog stanja. socijalne i kulturne prošlosti, porodičnih prilika, verskih uverenja i nacionalne pripadnosti žrtve, ponašanja optuženog, članova porodice i prijatelja optuženog, imali štetne posledice na psihičko i fizičko zdravlje žrtve/ preživele/ preživelog ili negativan uticaj na kvalitet date izjave (za posebno osetljive žrtve).

U slučajevima kada je žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja dete, pored roditelja, (ako se isključe iz sumnje da su počinioci zlostavljanja), branioca žrtava ili druge odgovarajuće osobe (kao što je psiholog ili pedagog koji se određuje za pružanje pomoći), nadležni sudija imenuje lice za podršku iz Centra za socijalni rad⁶⁶ da prati dete žrtvu/ preživelo seksualnog nasilja sve vreme dok ona/ on učestvuje u sudskim postupcima, kako bi se smanjila anksioznost ili stres. Žrtva/ preživela/ preživeli se prije saslušanja smeštaju u posebnu kancelariju zajedno sa dečjim psihologom koji mora biti prisutan i na suđenju. Takođe, sudija preduzima niz radnji tokom ročišta i izbegava direktan kontakt između deteta – žrtve/ preživelog seksualnog nasilja i optuženog u svakoj fazi sudskog razmatranja. U ovom slučaju ima pravo da naredi udaljavanje optuženog iz sale tokom saslušanja žrtve/ preživele/ preživelog. Dalje, sudija izdaje nalog za lekarske preglede i uzimanje uzoraka iz tela u slučajevima kada postoji sumnja u zdravlje deteta žrtve, uključujući mentalno zdravlje, kao i nalog za ispitivanje sposobnosti deteta žrtve kako bi se utvrdilo da li je dete u stanju ili ne da razume pitanja koja su mu upućena na njemu razumljivom jeziku i važnost govorenja istine.

Nadležni sudija obaveštava žrtvu/ preživelo/ preživelog seksualnog nasilja i njenog/ njegovog advokata o postupku traženja naknade štete. Od sudija se traži da koriste pojednostavljeni jezik kada obaveštavaju žrtvu / preživelog o njihovim pravima na odštetu i pravni lek.

Nakon osude optuženog i osim nekedruga mere koja je protiv njega doneta, nadležni sudija, na zahtev državnog tužioca, žrtve/ preživele/ preživelog, ili njenog/ njegovog advokata, ili na osnovu zahteva same ustanove, može narediti da počinitelac krivičnog dela izvrši naknadu štete za žrtvu.

Nadležni sudija obaveštava žrtvu/ preživelo/ preživelog seksualnog nasilja o konačnom ishodu suđenja i ona/ on ima pravo podnošenja žalbe na odluku koju je sud doneo.

Zakonodavac nije postavio ograničenja u trajanju sudskog postupka, ali će sudija u slučaju seksualnog nasilja pokušati da okonča predmet sa što manje ročišta, kako bi stranku sačuvao od traumatizacije.

POSTUPCI SUDA U GRAĐANSKOM POSTUPKU

Seksualno nasilje je krivično delo koje je u nadležnosti krivičnog suda, koji sudi u predmetu i donosi odluku o kaznenoj meri. Nasilje u porodici se rešava u okviru krivične i građanske pravde. Ako je slučaj seksualnog nasilja u vezi sa krivičnim delom u porodici, odnosno izvršilac dela je član porodice žrtve/ preživele/ preživelog, mogu se primeniti odredbe koje su predviđene zakonima na snazi koje su navedene u nastavku.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici garantuje i obezbeđuje zaštitu licima koja su u porodičnoj vezi, da podnesu zahtev sudu za izdavanje zakonom predviđenih naloga za zaštitu, za slučajeve nasilja u porodici. Ova mogućnost je data bez pravljenja razlike među građanima, bez obzira

---

⁶⁶Zakonik o maloletničkom pravosuđu, Član 124, videti Službeni glasnik

na godine, obrazovanje, ekonomski i socijalni status, tako da svi građani koji su žrtve nasilja u porodici mogu podneti zahtev. Svrha zakona je da spreči i smanji nasilje u porodici u svim oblicima i da zaštiti žrtve. Prema ovom zakonu, građanski sudovi mogu izreći mere zaštite žrtvama kroz brzu, pristupačnu i jednostavnu proceduru. Postoji postupak za izdavanje naloga za zaštitu, odnosno hitnog naloga za zaštitu za lice za koje se tvrdi da je nad njom/ njim izvršen akt nasilja.

U slučajevima kada je zahtev podnet sudu usmeno ili pismeno, sud će preduzeti radnje i uputiti stranku da navede naziv suda, ime, adresu i zanimanje zaštićenog stranke i odgovorne stranke kao izvršioca krivičnog dela. nasilje, ime i adresu stranaka u postupku, detaljan opis činjeničnog stanja i, kada je moguće, priložiti i dokaze kao i razlog zahteva za izdavanje naloga za zaštitu i predloga za izricanje zaštitne mere. Sud će se starati da stranke koje podnesu zahtev ne plaćaju bilo kakve sudske takse.

Policija ima pravo da izda hitan nalog za zaštitu, ako se slučaj desi tokom vikenda ili praznika, kada sud ne radi.

PAŽNJA!

Obuka i kvalifikacija sudija krivičnog i građanskog prava koje/ koji će tretirati slučajeve seksualnog nasilja je neophodna! Obuke moraju biti deo kurikuluma kontinuirane obuke sudija i moraju se održavati redovno i godišnje.

Nastavni plan i program će biti jedinstven i akreditovan. Neke od teme koje nastavni plan i program može da sadrži su, ali nisu ograničene samo na sledeće:

- Međunarodni pravni okvir i nacionalni unapređeni okvir.
- Rad kroz koordinisan više-sektorski pristup.
- Upravljanje predmetima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima tokom rada sa žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Prava i potrebe žrtava i postupanje posebnim uslugama podrške.
- Sprečavanje sekundarne traume.
- Sprečavanje i identifikacija seksualnog nasilja.
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

Preporučljivo je da se posle svake obuke identifikuju nove teme koje zahtevaju dodatnu obuku.

II.6. POSTUPCI KOJE TREBAJU PREDUZETI ZDRAVSTVENI RADNICI

IDENTIFIKACIJA

Žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja može se pojaviti u zdravstvenim ustanovama putem upućivanja policije na lečenje hitnih zdravstvenih potreba, ili uputom drugih institucija, u istu svrhu. Takođe, žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja može da se pojavi sama/ sam u zdravstvenoj ustanovi, dajući informacije o incidentu seksualnog nasilja, ili ne pružajući ovu vrstu informacija. Ako se žrtva preživela/ /preživeli pojavi u zdravstvenoj ustanovi i ne kaže da joj/ mu se dogodio seksualni napad, postoji nekoliko znakova i simptoma koji bi zdravstvenog stručnjaka trebali navesti da posumnja na mogućnost seksualnog zlostavljanja/ napada, koji su prikazani u nastavku.

Posledice po fizičko zdravlje:

- Fizičko oštećenje.
- Fistula.
- Hronični bol.
- Jak bol u stomaku
- Lečenje opekotinama
- Seksualna disfunkcija.
- Dispareunija.
- Menstrualni poremećaji.
- Infekcije urinarnog trakta.
- Neželjena trudnoća.
- Spontani pobačaj postojećeg fetusa.
- Izloženost polno prenosivim infekcijama (uključujući i HIV/AIDS).
- Zapaljenska bolest karlice.
- Sterilnost.
- Osakaćeni genitalni organi.
- Druge telesne povrede zadobijene tokom seksualnog nasilja
- Samopovređivanje kao rezultat psihološke traume.
- Smrt (direktno kao rezultat nasilja ili kao rezultat samoubistva nakon događaja).

Psihološke posledice:

Kratkoročni psihološki efekti:

- Strah i šok.
- Fizički i emotivni bol.
- Intenzivno gađenje prema sebi, bespomoćnost.
- Potcenjivanje.
- Apatija.
- Depresija.
- Glavobolja
- Nesanica
- Poricanje.
- Utrnulost.
- Povlačenje.
- Nemogućnost normalnog funkcionisanja u svakodnevnom životu.

Dugoročni psihološki efekti:

- Hronična depresija i anksioznost.
- Hronične glavobolje
- Osećaj ranjivosti.
- Gubitak kontrole/gubitak samopoštovanja.
- Gubitak interesovanja za emocionalne, intimne i/ili seksualne odnose
- Emocionalni poremećaj.
- Oštećen osećaj o samom sebi.
- Noćne more. i nesanica.
- Poremećaji u ishrani.
- Visok krvni pritisak.
- Samookrivljavanje.
- Neverica.
- Post traumatski stresni poremećaj.
- Hronični mentalni poremećaji.
- Samoubilačke misli.
- Pokušaj samoubistva ili ugrožavanja sopstvenog života

PAŽNJA!

Ukoliko žrtva/ preživela/ preživeli ima teške povrede koje su praćene krvarenjem, zdravstvena usluga mora biti pružana odmah, čak i bez pribavljanja njegove/njeneinformisan e saglasnosti, jer se rizik od ugrožavanja života mora izbeći koliko je to moguće.

Ukoliko zdravstveni radnik na osnovu gore navedenih simptoma utvrdi da komunicira sa žrtvom/ preživlom/ preživelim seksualnog nasilja, koja je punoletna, mora mu dati sve informacije potrebne za tretiranje njegovog/njenog slučaja i u skladu sa zakonom na snazi će prijaviti policiji slučaj nakon što je punoletnoj žrtvi / preživlom seksualnog napada objasnio zakonsku obavezu prijavljivanja slučaja i delimično poštovanje principa poverljivosti. Ako žrtva/ preživela/ preživeli odrasla osoba koja je doživela seksualno nasilje ne da informisanu saglasnost i ne želi da se njegov/ njen slučaj prijavi i da ga policija goni, zdravstvena radnica/ zdravstveni radnik se, pre prijavljivanja slučaja i postupajući u skladu sa pravom na profesionalnu tajnu, trudi da što je više moguće izgraditi poverenje u žrtve/ preživle/ preživelog i podstakne je/ ga da, putem dobro informisanih argumenata da prijavi slučaj, kako bi počinilac bio procesiran i kažnjen. Istovremeno, objašnjava žrtvi/ preživeloj/ preživlom njeno pravo da dobije usluge u bilo kom trenutku kada se za to oseća spremnom, ne zaboravljajući da pomene rokove za što pre izvršenje sudskomedicinskog pregleda i prikupljanje telesnih dokaza, kada je to slučaj. Nakon toga se prelazi na ispunjenje obaveze prijavljivanja slučaja bez uskraćivanja žrtvi / preživlom pružanja usluga podrške. Ako je žrtva/ preživela/ preživeli dete, onda zdravstveni stručnjak odmah prijavljuje slučaj policiji, na osnovu principa „najboljeg interesa deteta“, bez obzira na to da li zakonska starateljka/ zakonski staratelj deteta daje ili ne informisanu saglasnost. U ovom slučaju, kao što je preporučeno u Istambulskoj konvenciji, zdravstveni stručnjak ima pravo da prijavi slučaj i ne krši Etički kodeks u pogledu očuvanja profesionalne tajne. Važno je da u svakom slučaju kada nema rane ili hitnog stanja koje treba sanirati, žrtvu/ preživlu/ preživelog NE DIRATI I NE PREGLEDATI U GINEKOLOŠKOM ASPEKTU, kako se ne bi ošteti bioološki dokaz! Slučaj treba odmah poslati u Institut za sudsku medicinu na pregled (u zavisnosti od odluke koja je pojašnjenja na osnovu informisane saglasnosti) i potom nastaviti sa lečenjem.

INICIJALNI KONTAKT

Prilikom inicijalnog kontakta sa žrtvom/ preživlom/ preživelim seksualnog nasilja, zdravstveni stručnjak mora uzeti u obzir činjenicu da kada je slučaj upućen od strane policije ili drugih odgovornih institucija za tretiranje hitnih zdravstvenih potreba (što podrazumeva da se seksualni napad dogodilo odmah ili u vremenskom okviru kraćem od 72 sata), prioritet je da se objasni zdravstvena usluga koja će biti pružena žrtvi/ preživeloj/ preživlom i istovremeno, uz predstavljanje, zdravstveni profesionalac mora da radi na stvaranju poverenja žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja. Ako sama zdravstvena radnica/ sam zdravstveni radnik identifikuje slučaj, tada se tokom inicijalnog kontakta radi sa žrtvom/ preživelo/ preživelim da daju informisanu saglasnost da se slučaj prijavi policiji.

U slučaju da zdravstvenoj radnici/ zdravstvenom radniku pomoć zatraži sama žrtva/ preživela/ preživeli ili državna ili nedržavna ustanova za lečenje žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja, ona/ on nudi momentalnu pomoć po potrebi. Mada, u skladu sa principom postupanja prema žrtvi /preživlom, **istima pravo da izabere da ne prijavi slučaj seksualnog nasilja drugom pružaocu usluga;** ovaj izbor se mora poštovati osim ako ne krši pravni okvir zemlje. Pod uslovom da je prijavljivanje slučaja od strane zdravstvenih radnika obavezno (član 378. KZRK) u skladu sa važećim zakonom, ali uzimajući u obzir međunarodne standarde, oni moraju da obaveste žrtvu/preživelog o svojoj zakonskoj obavezi da prijave otkriveno krivično delo, a samim tim i delimično poštovanje načela poverljivosti. Zdravstveni radnici, pored svoje zakonske obaveze prijavljivanja u skladu sa Krivičnim zakonikom, uzeće u obzir i pravo žrtve / preživelog da dobiju usluge, bez obzira na njihovu volju da podignu optužnicu ili svedoče protiv počinioca, kako je predviđeno Istanbulskom konvencijom (čl. 18/4). Kada je žrtva / preživeli dete, kada ima drugačije sposobnosti, kada nije sposoban za delovanje, ili kada pati od poremećaja mentalnog zdravlja, prijava od strane zdravstvene radnice/ zdravstvenog radnika policiji je obavezna.

PROCENA HITNIH POTREBA

Za žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja, neophodno je da se na početku procesa procene utvrdi da li postoji hitna potreba za zdravstvenom uslugom. Ovo mnogo zavisi od oblika seksualnog nasilja kao i od vremena koje je prošlo od poslednjeg događaj. Znati kada se poslednji događaj desio je od suštinskog značaja za analizu hitnosti medicinskog upućivanja i za tačno informisanje osobe o medicinskim mogućnostima, pošto ova tretiranja zavise upravo od vremena kada se događaj dogodio. Ako žrtva/preživela/ preživeli ima istoriju ponovljenog seksualnog zlostavljanja, procena treba da se fokusira na poslednji događaj, ne zato što su ostali nevažni, već zato što su informacije o potrebi za hitnom zdravstvenom zaštitom najbliže povezane sa poslednjim događajem. Nakon dobijanja ove prve informacije, veoma je važno naglasiti da ono što se dogodilo žrtvi/ preživeloj/ preživlom nije njena/ njegova krivica.

Sve radnje se preduzimaju samo nakon dobijanja informisane saglasnosti i na osnovu kliničkog protokola za tretiranje takvih situacija od strane zdravstvenih radnika. Ako je prošlo više od 5 dana od događaja, onda potrebe za zdravstvenim uslugama više nisu hitne, ali se nega i pregledi u tom pogledu moraju nastaviti, jer još uvek postoje vremenska ograničenja koja treba poštovati (na primer ako se suočavamo sa neželjenom trudnoćom i seksualno zlostavljana žrtva/ preživela želi da ostvari svoje pravo na abortus, onda to može učiniti samo u vremenskom roku i u skladu sa zakonom definisanim procedurama.

Prilikom tretiranja hitnih zdravstvenih potreba:

- ✓ Obavestite žrtvu/ preživelu/ preživelog o svakom koraku koji preduzimate i zašto.
- ✓ Lečiti rane (povrede), na primer posekotine, modrice i površinske rane. Svaku ranu treba očistiti i tretirati po potrebi, posebno ako ima krvarenja.
- ✓ Izbegavajte tretiranje, pregled, neposrednu upotrebu lekova ili vakcina, ako žrtva/ preživela/ preživeli još nije podvrgnut sudskomedicinskom pregledu i obaviće ovaj pregled odmah nakon intervencije zdravstvene radnice/ zdravstvenog radnika radi zaustavljanja krvarenja i obezbeđenja života u zdravstvenom smislu, poštujući protokole dotičnog tretiranja.
- ✓ Obavite pregled u vezi sa mogućom trudnoćom, kod žena ili devojčica žrtava/ preživelih.
- ✓ Sprečite neželjenu trudnoću tako što žete žrtvi/ preživeloj dati hitnu kontracepciju ako je do nasilnog odnosa došlo u roku od pet dana. Idealno bi bilo da se hitna kontracepcija da što je pre moguće nakon nasilnog čina, kako bi bili sigurni u njegov efekat. Postoje tri režima za hitne kontraceptive:
  - Ulipristal acetat (jedna doza od 30 mg);
  - Samo progestogen (jedna doza levonorgestrela od 1,5 mg ili dve tablete od 0,75 mg); i
  - Kombinovani estrogen-progestagen (100 µg etinil estradiola + 0,5 mg levonorgestrela, ponovljeno 12 sati kasnije). Kombinovane tablete su manje efikasne i imaju više neželjenih efekata. Ako žrtva/ preživela povraća u roku od dva sata od uzimanja tablete, treba uzeti još jednu tabletu.
- ✓ Ako se nasilni seksualni odnos dogodio pre više od 5 dana, ponudite da uradite test na trudnoću, ne da biste dali hitnu kontracepciju, već da biste saznali da li je žrtva/ preživela bila trudna pre silovanja.
- ✓ Žrtvi/ preživeloj mora da se ponudi bezbedan abortus, u skladu sa zakonodavstvom na snazi u Republici Kosovo, kao što je predviđeno članom 16, Zakona br. 03/L-110 o prekidu trudnoće.
- ✓ Smanjite rizik od infekcije HIV-om davanjem profilakse nakon izlaganja žrtvi/ preživeloj/ preživelom koja/ koji se pojavi u roku od 72 sata od nasilnog seksualnog čina.
- ✓ Uradite profilaktički tretman polno prenosivih infekcija (klamidija, gonoreja, trihomonas, sifilis). Za izbor lekova i režima treba slediti nacionalne smernice i relevantne usvojene zdravstvene protokole.

- ✓ Vakcinaciju protiv hepatitisa B ako su anti-HPV antitela negativna, treba pružati u skladu sa nacionalnim smernicama i relevantnim usvojenim zdravstvenim protokolima. Status hepatitisa B treba proceniti putem uzorka krvi pre davanja prve doze vakcine. Ako su antitela pozitivna, ne treba davati vakcinu.
- ✓ Ako žrtva/ preživela/ preživeli ima bilo kakve pukotine na koži ili sluzokoži, treba dati profilaksu tetanusa osim ako je žrtva// preživela/ preživeli u potpunosti vakcinisana/ vakcinisan. Savetujte ih da završe vakcinaciju radi pune zaštite (dakle druga doza na 4 nedelje, treća doza na 6 meseci do 1 godine).
- ✓ Obezbedite ili mobilišite socijalnu podršku, ako je potrebno, ili na zahtev žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja.
- ✓ Pomozite žrtvi/ preživejoj/ preživelom da poveća bezbednost za sebe i decu (ako ih ima), kada je to potrebno.
- ✓ Planirajte i obezbedite konstantne zdravstvene usluge po potrebi.

PUNA PROOCENA POTREBA

Nakon tretmana neposrednih zdravstvenih potreba, nastavlja se sa lečenjem drugih zdravstvenih potreba koje mogu biti srednjoročne ili dugoročne i koje ne moraju nužno da zahtevaju prisustvo žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja u ambijentima zdravstvene službe. Da bi se obezbedilo kontinuirano i adekvatno tretiranje ovih potreba, mora postojati dobra koordinacija zdravstvene radnice/ zdravstvenog radnika u zdravstvenim ambijentima u kojima je slučaj prvobitno tretiran, sa lekarkom/ lekarom centra specijalizovanih službi podrške gde će slučaj ostati, ili kod porodične lekarke/ porodičnog lekara, ako se žrtva/ preživela/ preživeli vrati u dom svojih roditelja. Ovu koordinaciju podstiče i olakšava Centar za socijalni rad kao institucija odgovorna za upravljanje slučajevima.

DOKUMENTOVANJE

Dokumentovanje sadrži, u najmanju ruku, kompletan opis najvažnijih informacija o konkretnom incidentu seksualnog nasilja, ako nema istorije. Dokumentovanje predmeta treba vršiti pomoću standardnih obrazaca, beleški, karti tela, registara i dr.

Zdravstvene radnice/ zdravstveni radnici treba da prikupljaju i beleže informacije o žrtvi/ preživejoj/ preživelom, uključujući: demografske podatke (na primer ime, prezime, starost, pol, etnička pripadnost, adresa, broj telefona, datum pojavljivanja), dobijanje informisane saglasnosti, istoriju (na primer opšta medicinska i ginekološka anamneza), opis incidenta, rezultate fizičkog pregleda, analize i njihovi rezultati, plan lečenja, lekove koji se daju u bolničkim uslovima ili se izdaju na recept, edukaciju žrtve/ preživele/ preživelog, pružene informacije i uput. Zbog svega iznad navedenog, u jednom delu podataka može pomoći obrazac upućivanja od strane drugih institucija (ukoliko su one uputile slučaj), kako bi se izbeglo ponovno intervjuisanje i ponavljanje priče što može dovesti do pogoršanja situacije žrtve/ preživele/ preživelog zbog kontinuiranog ponovnog doživljavanja istog događaja kao rezultat pričavanja.

Zdravstvena radnica/ zdravstveni radnik mora:

- Da prikupi i zabeleži kompletne detalje uključujući:

- istorijat nekog drugog incidenta, uključujući one sa prethodnim partnerima;
- odnos žrtve/ preživele/ preživelog sa nasilnikom;
- vrstu primenjenog nasilja;
- svedoke prisutne tokom incidenta, uključujući i decu;
- da li su korišćeni alati, oružje (kako i koje vrste);
- Da detaljno opiše štetu koju primeti. U tu svrhu koristi posebne formulare, mape tela i posebne registre za tačniju prezentaciju.
- Da zabeleži emocionalne i psihološke simptome.
- Da zabeleži šta sama žrtva/ preživela/ preživeli kaže koristeći njegove/ njene reči.
- Da dokumentuje svoje sumnje kao zdravstvene radnice/ zdravstvenog radnika, kao i dokaze na kojima se one zasnivaju.
- Da obavesti žrtve/ preživele o mogućoj upotrebi njihovih podataka i da dobije njihovu informisanu pismenu saglasnost za to.
- Da čuva sve podatke na bezbednom i poverljivom mestu, u ormarićima ili fiokama zatvorenim ključem, na računarima sa sigurnom lozinkom, sa sigurnom rezervnom kopijom i dr.

KONTINUIRANO PRAĆENJE SLUČAJA

Praćenje slučaja će sprovoditi porodične lekarke/ porodični lekari, kroz sastanke sa žrtvom/ preživlom/ preživelim, prema unapred dogovorenom kalendaru sastanaka sa njim/ njom, gde su specifikovani i drugi elementi vezani za okruženje u kome će se sastanak održati, trajanje i dr.

Naknadne posete/ sastanci treba da se održe dve nedelje, mesec, tri meseca i šest meseci nakon prve posete. U nekim oblastima, ili u nekim slučajevima seksualnog nasilja, kontinuirano i dugoročno praćenje možda neće biti izvodljivo, posebno ako se žrtva/ preživela/ preživeli stalno seli. Zdravstvena radnica/ zdravstveni radnik treba da ima za cilj da ima najmanje jednu naknadnu posetu u prva tri meseca nakon prve posete i treba da ose uveri da se tokom prve posete pružaju osnovna nega i odgovarajuće lečenje. Spisak koraka za praćenje je dat u sledećoj tabeli:

Naknadna poseta u drugoj nedelji:	
Povrede	Proverite da li povrede pravilno zarastaju.
SPI	<ul style="list-style-type: none"> - Proverite da li je preživeli primio kompletan ciklus svih lekova koji su dati za seksualno prenosive infekcije (SPI). - Proverite pridržavanje profilakse nakon izlaganja (PEP), ako je žrtva/ preživela prima. - Razgovarajte o svim rezultatima testa.
Trudnoća	<ul style="list-style-type: none"> - - Testirajte ženu na trudnoću ako je bila u opasnosti. - Ako je trudna, objasnite i razgovarajte o dostupnim opcijama. - Pošto je abortus legalno dostupan, ako žrtva/ preživela izabere ovu opciju uputite je na usluge bezbednog abortusa.
Mentalno zdravlje	Nastavite sa pružanjem podrške prve linije i procenite emocionalno i mentalno zdravlje žrtve/ preživele
Planiranje	<ul style="list-style-type: none"> - Podsetite žrtvu/ preživelu da se vrati na dalju vakcinaciju protiv hepatitisa B nakon mesec dana i 6 meseci, i da se testira na HIV nakon 3 meseca i 6 meseci, ili da nastavi sa svojom uobičajenom zdravstvenom zaštitom negom. - Zamolite žrtvu/ preživelu da se vrati radi naknadne nege ako se pojave emocionalni ili fizički simptomi stresa, ili ako ovi simptomi postanu ozbiljniji ili ako nema poboljšanja u roku od 1 meseca nakon incidenta. • Zakažite sledeći rutinski sastanak mesec dana nakon prve posete
Naknadna poseta za mesec dana	
SPI	<ul style="list-style-type: none"> • Dajte drugu vakcinu protiv hepatitisa B, ako je potrebno. Podsetite žrtvu/ preživelu na 6-mesečnu dozu. • Testirajte na sifilis, gonoreju, klamidiju i trihomonijazu (ako su prisutni), čak i pod pretpostavkom da je lečenje (i testiranje) obezbeđeno blizu vremena izlaganja. • Pitajte žrtvu/ preživelu o simptomima SPI i ispitajte da li ima genitalnih i/ili analnih lezija ili drugih znakova SPI.
Mentalno zdravlje	Nastavite sa pružanjem prve pomoći i procenite emocionalno stanje žrtve/ preživelog i status mentalnog zdravlja. Za depresiju, post traumatski stresni poremećaj (PTSP), samopovređivanje, samoubilačke misli ili neobjašnjive somatske tegobe, pridržavajte se dotičnih protokola.
Planiranje	Zakažite sledeći sastanak 6 meseci nakon incidenta seksualnog nasilja. Takođe, podsetite žrtvu/ preživelu na 6-mesečnu dozu vakcine protiv hepatitisa B, ako je potrebno.
Naknadna poseta za šest meseci	
SPI	<ul style="list-style-type: none"> - Ponudite savetovanje i testiranje na HIV ako to već nije urađeno. Obezbedite dostupnost testa prije i nakon savetovanja i da se žrtva/ preživela uputi na prevenciju, lečenje i negu protiv HIV-a, prema potrebi. - Dajte treću dozu vakcine protiv hepatitisa B, ako je potrebno. - Ako se pretpostavljeno lečenje SPI nije pružalo, procenite da li postoji SPI i lečite je po potrebi.
Mentalno zdravlje	Nastavite sa pružanjem prve pomoći i procenite emocionalno stanje i status mentalnog zdravlja žrtve/ preživelog. Za depresiju, post traumatski stresni poremećaj (PTSP), samopovređivanje, samoubilačke misli ili neobjašnjive somatske tegobe, pridržavajte se dotičnih protokola.

UPUĆIVANJE

Zdravstvene radnice/ zdravstveni radnici, kao i policijske službenice/ policijski službenici, često su prvi stručnjaci koji dolaze u kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim. Stoga zdravstvene radnice/ zdravstveni radnici mogu uputiti žrtvu drugim zdravstvenim radnicama/ radnicima u istoj zdravstvenoj ustanovi, drugoj zdravstvenoj ustanovi ili drugim službama (policija, specijalističke službe podrške, druge socijalne službe i dr.). Isto tako, zdravstvene radnice/ zdravstveni radnici će možda morati da pomognu žrtvama/ preživlima seksualnog nasilja koje upute stručnjaci iz drugih službi. Žrtve/ preživele/ preživeli seksualnog nasilja imaju složene potrebe, stoga efikasan odgovor na ovaj oblik nasilja zahteva niz dostupnih usluga, posvećenih slučajevima seksualnog nasilja, za koordiniranu multisektorsku reakciju koja se može obezbediti putem efektivnog upućivanja (kao što je objašnjeno u prvom delu ovog Državnog protokola kroz primer reagovanja SART timova).

Efikasno upućivanje zahteva od zdravstvenih radnica/ radnika da:

- ✓ Umeju da prepoznaju i olakšaju otkrivanje nasilja, kao i da pružaju podršku u prvoj liniji.
- ✓ Budu u stanju da procene individualnu situaciju i potrebe žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja. Ako se rizik proceni kao visok, žrtva/ preživela/ preživeli zahteva hitnu intervenciju, kao što je hitna medicinska ili psihološka pomoć i/ili hitan smeštaj u (ili čak dugotrajno) prihvatilište. Ako se rizik ne proceni kao visok, može biti prikladno upućivanje na drugu socijalnu, psihološku ili pravnu podršku.
- ✓ Poznaju postojeće zakonodavstvo, politike i strategije za zaštitu od seksualnog nasilja, uključujući nasilje u porodici, i drugih oblika nasilja nad ženama, uključujući relevantne definicije krivičnih dela koja se mogu počiniti nad ženama ili muškarcima, dostupne zaštitne mere i sve obaveze za prijavu nasilja, posebno seksualnog nasilja sa njihove strane. Ovo znanje je potrebno samo na osnovu relevantnih profesionalnih obaveza.
- ✓ Dobiju informiranu saglasnost žrtve/preživele/ preživelog seksualnog nasilja prije nego što podele informacije o njenom/ njegovom slučaju sa drugim institucijama ili organizacijama koje pružaju usluge, kao i da se pridržavaju procedure kojom se štiti poverljivost žrtve/ preživele/ preživelog. U slučaju delimične poverljivosti, odnosno kada je prijava slučaja policiji zakonska obaveza, i dalje je važno da žrtva/ preživela /preživeli bude obavještena/ obavješten o ovom ograničenju i o vrsti informacija koje će biti prosleđene pre prijave slučaja.

Sledeće korake treba slediti kako bi se obezbedilo efikasno upućivanje:

- ✓ Ažurirati registar sa institucijama /organizacijama koje pružaju usluge žrtvama/ preživlima seksualnog nasilja. Registar treba da sadrži naziv ustanove, kontakt osobu, adresu, druge kontakt podatke, kao i spisak usluga koje se nude.
- ✓ Proceniti koja uputnica može biti korisna za žrtve/ preživele seksualnog nasilja, prema proceni njihovih potreba i zahteva.
- ✓ Informisati žrtvu/ preživelu/preživelog seksualnog nasilja o mogućnosti upućivanja u druge ustanove ili organizacije za pružanje usluga, prema zahtevu ili potrebi.
- ✓ Pribavite informisanu saglasnost žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja kako biste ih uputili, pre bilo kakvih daljih koraka.

- ✓ Pojasnite žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja koje informacije će se deliti sa specijalistima i drugim stručnjacima za usluge i koje informacije će biti poverljive (navedite da li postoje zakonska ograničenja).
- ✓ Da žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja pruži potpune i tačne informacije o institucijama i drugim organizacijama koje pružaju usluge, prema šemi opisanoj u nastavku:

✓

KO – koja institucija/ organizacija pruža usluge žrtvama/ preživlima seksualnog nasilja, uz podatke o osobi (ime, broj telefona) koja se može kontaktirati kao kontakt osoba za tu uslugu. ŠTA - kakvu pomoć mogu dobiti od ove institucije/ organizacije, uz informacije o troškovima ove usluge (ako postoje).

GDE - gde se tačno (tačna adresa) nalazi dotična usluga.

- ✓ Upućivati prema odluci (izboru) žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja.
- ✓ Uz uput dati kratak pisani izveštaj i telefonski razgovor sa specijalistom ili drugim specijalistom usluga, kao metode da se izbegne situacija da žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja mora da ponovi priču i da odgovara na ista pitanja tokom više intervjua, ponovo doživljavajući psihičku traumu izazvanu incidentom nasilja.
- ✓ Objasniti žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja da se može vratiti zdravstvenim službama za dalju pomoć. Izneti pitanje sledećeg sastanka.
- ✓ Objasniti žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja plan daljeg praćenja njenog zdravstvenog stanja.
- ✓ Dati kontakt podatke žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja radi daljeg praćenja.
- ✓ Prekinuti pomoć kada se postigne najbolji mogući ishod (na primer. kada je žrtva /preživela/ preživeli seksualnog nasilja upućena na druge dugoročne usluge nakon oporavka iz zdravstvene perspektive, ili kada su se potrebe/ zahtevi žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja promenile i zdravstvene službe ih više ne mogu tretirati).
- ✓ Zaključiti sporazum i protokol o procesu upućivanja sa važnim službama/ institucijama, uključujući definisanje jasnih odgovornosti za svaku službu, na osnovu ovog Državnog protokola.
- ✓ Obezbediti da procedure između službi/ institucija za razmenu informacija i uputi budu kontinuirani i priznati od strane zdravstvenih radnica/ radnika i službenica/ službenika drugih odgovornih institucija.

PAŽNJA!

Obuka i kvalifikacija zdravstvenih radnika koji će tretirati slučajeve seksualnog nasilja je neophodna! Obuke treba da budu deo kurikuluma za obuku zdravstvenih radnika i trebalo bi da se održavaju redovno i godišnje.

Nastavni plan i program će biti jedinstven i akreditovan. Neke od teme koje nastavni plan i program može da sadrži su, ali nisu ograničene samo na sledeće:

- Međunarodni pravni okvir i nacionalni unapređeni okvir.
- Rad kroz koordinisan više-sektorski pristup.
- Sprovođenje forenzičkih ispitivanja seksualnog nasilja i zdravstvene zaštite uključivanjem materije iz sudske medicine.
- Upravljanje predmetima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima tokom rada sa žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Baviti se pitanjima mentalnog zdravlja među žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Prava i potrebe žrtava i postupanje posebnim uslugama podrške.
- Sprečavanje sekundarne traume.
- Sprečavanje i identifikacija seksualnog nasilja.
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

Preporučljivo je da se posle svake obuke identifikuju nove teme koje zahtevaju dodatnu obuku

POSTUPCI ZDRAVSTVENOG

Ukoliko je žrtva/ preživela/ preživeli seksualnog nasilja upućena/ upućen kod vas radi momentalne zdravstvene nege, pružite joj/ mu momentalnu pomoć kako se dalje ne bi ugrožavali zdravlje ili život

Ukoliko konstatujete potrebu za drugim potrebama, pored onih zdravstvenih, uputite žrtvu/ preživelu/ preživelog u dotične institucije

Starajte se o mentalnom zdravlju žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja, ne samo nakon identifikacije, već i nekoliko meseci ili godina nakon što se seksualni napad dogodio

U hitnim situacijama po zdravlje i život (na primer krvarenje i dr.) pružite uslugu i bez dobjanja informisane saglasnosti žrtve/ preživele/ preživelog

Ukoliko ste prvi koji identifikuju slučaj seksualnog nasilja, nakon početnog kontakta i izgradnje poverenja, zatražite informisanu saglasnost žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja da slučaj prijavite policiji. Poštujte odluku žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja da ne prijavi slučaj policiji, samo ukoliko je odrasla/ odrastao.

Pažljivo dokumentujte svaki slučaj seksualnog nasilja, koristeći registre i posebne dosijee, mape tela, potpune informacije o slučaju i dr. trudeći se da izbegnete ponavljanje pitanja koja su ranije postavljena od strane institucija koje su vam uputile slučaj.

Nakon intervencije radi tretiranja hitnih zdravstvenih potreba, starajte se o tretiranju dugoročnih zdravstvenih potreba

U slučaju nefunkcionisanja hitne kontracepcije i začeca neželjene trudnoće, kao posledice silovanja, poštujte pravo žrtve/ preživele da prekine trudnoću u skladu sa zakonodavstvom na

Imajte na umu i potrebu za negom mentalnog zdravlja članova porodice i bližnjih žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja.

Tretirajte žrtvu/ preživelu/ preživelog seksualnog nasilja dostojanstveno, s poštovanjem i u prijateljskim prostorijama, u kojima se može sačuvati privatnost

Tokom tretiranja hitnih i dugoročnih zdravstvenih potreba, zasnivajte se na uputstvima SZO-a i usvojenim državnim protokolima o zdravstvu

Čuvajte dokumentaciju na sigurnim mestima, sa lozinkama ili pod ključem i snosite odgovornost ta njihovo čuvanje.

II.7. POSTUPCI KOJE TREBA DA PREDUZME CENTAR ZA SOCIJALNI RAD

IDENTIFIKACIJA

Centar za socijalni rad će biti obavešten o slučaju seksualnog nasilja od strane policije ili drugih nadležnih institucija koje su identifikovale slučaj, ali može biti i prva tačka kontakta sa žrtvom/preživlom/ preživlim seksualnog nasilja.

Ako je policija obaveštena, CSR se odmah pojavljuje kako bi bio uz žrtvu/ preživlu/ preživlog seksualnog nasilja od prvih preduzetih koraka, a posebno ako se radi o deci žrtvama/ preživlima seksualnog nasilja.

Ako CSR prvo identifikuje slučaj seksualnog nasilja, onda ako se radi o odraslim žrtvama/ preživlima ovog oblika nasilja, kako je objašnjeno u prvom delu ovog protokola, razjasniće mu / joj delimičnu primenu principa poverljivosti, zbog zakonske obaveze da slučaj prijavi policiji. On/ona će zatim prijaviti slučaj policiji, u skladu sa zakonima koji su na snazi, osiguravajući žrtvi/preživlom takođe i pružanje svih potrebnih usluga podrške, i ako se radi o deci žrtvama/ preživlima seksualnog nasilja, prijavljivanje slučaja policiji je zakonska obaveza.

Centar za socijalni rad (CSR) ima zakonsku odgovornost da prati slučaj od početka do kraja s aspekta socijalnih usluga, uz pristanak žrtve/ preživele/ preživlog seksualnog nasilja i u svakom slučaju uključujući decu. CSR mora imenovati menadžerku/ menadžera slučaja koja/ koji će biti odgovorna/ odgovoran do kraja (zatvaranja) upravljanja slučajem.

Važno je da je menadžerka/ menadžer slučaja koju/ kojeg je odredio CSR uspešno završila/ završio obuku o ovom Protokolu i načinu postupanja u slučajevima seksualnog nasilja. U idealnom slučaju, u slučajevima seksualnog nasilja, da bi se smanjila mogućnost ponovne traumatizacije i povećalo poverenje u socijalnog radnika, CSR bi trebalo da odredi ženu da pomaže ženama i devojkicama koje su pretrpele nasilje. Menadžerka/ menadžer slučaja će biti odgovorna/ odgovoran za konsultacije sa drugim relevantnim institucijama za svaku od procena (hitnih ili dugoročnih potreba – objašnjenih u prvom delu ovog Državnog protokola) o kojima će obavestiti IPP na osnovu odgovornosti svake institucije i uz informisanu saflasnost žrtve na svakom koraku. Prema tome, menadžerka/ menadžer slučaja će takođe biti odgovoran za organizaciju sastanka Koordinacionog mehanizma kako bi se razgovaralo o svakom slučaju, po potrebi. Institucije koje su uključene u to će pozitivno odgovoriti na svaki poziv rukovodioca predmeta pri CSR da učestvuje u mehanizmu.

INICIJALNI KONTAKT

Inicijalni kontakt treba da pokaže žrtvi/ preživeloj/ preživlom da su profesionalci koji ostvaruju prvi kontakt sa njom/ njim angažovani i posvećeni njenoj/ njegovoj bezbednosti, da ozbiljno shvataju njenu/ njegovu situaciju, kao i da preduzmaju korake u koordinaciji i sa drugim institucijama policijom, pravosuđem, zdravstvom, socijalnom službom i dr. Tokom inicijalnog kontakta, menadžerka/menadžer CSR-a, pored predstavljanja sebe i usluga koje će moći da ponudi preko CSR-a, počinje i da gradi poverenje žrtve/ preživele/ preživlog u CSR, pružanjem potrebnih informacija i odgovaranjem na pitanja. sva pitanja. Popunjavanje svih

primenjivih obrazaca i čuvanje istih u spisima koje kao dokaz mogu koristiti drugi institucionalni partneri.

PROCENA HITNIH POTREBA

Dobar proces evaluacije slučaja je ključan za pravilno i efikasno upravljanje njime. Procena kao korak uključuje slušanje žrtve/ preživjele/ preživelog seksualnog nasilja kako bi se shvatilo šta se dogodilo i kakva je trenutna situacija, pružanje odgovarajućih informacija, kao i identifikovanje hitnih potreba, uglavnom u vezi sa njenim/ njegovim zdravljem i bezbednošću života. Procena hitnih potreba za zdravstvenom negom i socijalnim uslugama, kao i procena rizika od strane policije uz učešće CSR ili procenapotrebe za bezbednošću i zaštitom, vrši se u najkraćem mogućem roku u prvih 24 časa od momenta identifikacije slučaja seksualnog nasilja. Zatim, u zavisnosti od informisane saglasnosti žrtve/ preživjele/ preživelog, slede istraga incidenta, upućivanje na prikupljanje sudskomedicinskih dokaza (kada je to slučaj), pravne usluge, procena situacije i potreba srednjoročnih i dugoročnih kao celine, i sa procesima koji na osnovu njih slede. Važno je imati u vidu činjenicu da je, bez izgradnje odnosa poverenja u prvom koraku, gotovo nemoguće preći na ovaj drugi korak, jer osoba koja nam ne veruje, ne bi želela da razgovara sa nama i objasnila šta joj se dogodilo, posebno kada je reč o seksualnom nasilju i njenim iskustvima. Kada izgradnja poverenja počne u prvom koraku, biće neophodno nastaviti sa kontinuiranom izgradnjom tog poverenja, stvarajući okruženje koje je prijateljsko i kooperativno, i bez osude prema žrtvi/ preživeloj/ preživelim seksualnog nasilja.

Po obaveštenju policije ili bilo koje druge odgovorne institucije, radnica/ radnik CSR-a učestvuje u proceni hitnih potreba žrtve/ preživjele/ preživelog seksualnog nasilja i pomaže u rešavanju potrebe za bezbednošću, posebno ako je reč o neposrednom smeštaju (u koordinaciji sa prihvatilištima koja to nude ovu uslugu).

Ukoliko identifikaciju slučaja seksualnog nasilja izvrši sam CSR, menadžerka/ menadžer slučaja odmah procenjuje hitne potrebe žrtve/ preživjele/ preživelog seksualnog nasilja u pogledu porodice, zdravlja, bezbednosti i zaštite života, kao i koordinira sa relevantnim institucijama za rešavanje ovih potreba bez gubljenja vremena. Kasnije, sve dodatne bezbednosne potrebe za žrtvu/ preživelu/ preživelog i njenu/ njegovu decu se uključuju u IPP uz informisanu saglasnost žrtve/ preživjele/ preživelog

KOMPLETNA PROCENA POTREBA

Centar za socijalni rad za sve žrtve/ preživjele seksualnog nasilja, upućene ili identifikovane od strane njega, pruža socijalne i porodične usluge na osnovu pune procene potreba žrtve/ preživjele/ preživelog i ima obavezu da koordinira socijalne usluge za žrtvu/ preživelu/ preživelog, do njene/ njegove ponovne integracije u društvo. Menadžerka/ menadžer slučaja preuzima nadzor nad slučajem i procenjuje socijalno-ekonomski položaj žrtava/ preživelih seksualnog nasilja, uporedo sa potpunom procenom njihovih potreba.

Centar za socijalni rad omogućava žrtvi/ preživeloj/ preživelim seksualnog nasilja da, osim u izuzetnim slučajevima, završi period za razmišljanje od 48 sati, pre nego što proceni njene/ njegove kratkoročne (hitne) potrebe, pozabavi se ispunjenjem ovih potreba, a zatim će preći na punu procenu potreba i izradu individualnog plana podrške (IPP). Pružanje socijalnih i porodičnih usluga treba izvršiti nakon procene potreba. Neophodno je da se planirani budžet CSR ogleda u odgovarajućoj obuci i zadovoljavanju potreba žrtava/ preživelih kao i dostupnosti infrastrukture CSR za upravljanje predmetima.

Žrtva/preživela/ preživeli seksualnog nasilja mora biti obavještena o uslovima i obavezama potrebnim za korišćenje usluga. Menadžerka/ menadžer slučaja popunjava osnovni obrazac podataka o žrtvi/ preživeloj/ preživelom seksualnog nasilja i koordinira aktivnosti sa drugim institucijama odgovornim za pomoć i integraciju žrtve/ preživele/ preživelog. Tokom pružanja usluga, menadžer/ menadžerka slučaja je obavezna/ obavezan da poštuje procedure i rokove u skladu sa zakonodavstvom na snazi.

Potpuna procena potreba žrtve /preživele/ preživelog seksualnog nasilja vrši se u najkraćem roku i najkasnije 14 dana od momenta momentalne procene i ima za cilj da u potpunosti odredi situaciju u kojoj se žrtva /preživela/ preživeli nalazi, kao i prikupljanje potrebnih informacija za izradu individualnog plana podrške (IPP). Ovu procenu može da izvrši menadžerka/ menadžer slučaja CSR-a, u saradnji sa drugim akterima, a posebno sa centrima koji nude specijalizovane usluge podrške koje se bave hitnim ili dugoročnim potrebama (na primer, ako je žrtva/ preživela/ preživeli smeštena/ smešten u prihvatilište, onda punu procenu njenih/ njegovih potreba može da izvrši menadžerka/ menadžer slučaja iz CSR-a u saradnji sa menadžerkom/ menadžerom slučaja u prihvatilištu). Sve potrebe identifikovane tokom dugoročne / potpune procene prema sledećim oblastima će biti uključene u IPP uz informisan pristanak žrtve / preživele zajedno sa načinom na koji će se to rešiti.

Potpuna procena srednjoročnih i dugoročnih potreba žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja uključuje, ali nije ograničena na:

Procenu potrebe za bezbednošću i konstantnom zaštitom– na osnovu procene hitne potrebe za bezbednošću i načina na koji je ta potreba tretirana. U zavisnosti od donete odluke o obezbeđenju žrtve/ preživele/ preživelog u prvim danima nakon seksualnog napada, razmatraju se sve okolnosti u saradnji sa policijom i zaključuje da li je potrebno da je/ ga, radi efekta bezbednosti, ponovo prati policijska službenica/policijski službenik (na primer ako mora ići na sud). Takođe se procenjuje da li je žrtva/ preživela/ preživeli bezbedna/ bezbedan u mestu gde boravi i da li je ta bezbednost dugoročno ugrožena, da li joj/ mu je potrebno sklonište, dugoročan smeštaj i dr.

Procena psiho-socijalnih potreba– ima za cilj da evidentira koje su zabrinjavajuće oblasti, koje su misli i brige žrtve/ preživele/ preživelog, koje misli je stvorila/ stvorio i kako trenutno razmišlja o sebi, i dr. Menadžerka/ menadžer slučaja iz CSR-a mora imati odgovarajuću obuku i kvalifikacije da bi profesionalno procenio psiho-socijalne potrebe. Ako nema ovu kvalifikaciju, treba da potraži pomoć specijalizovanog psihologa za tu svrhu. Pitanja koja postavlja psiholog tokom procene psiho-socijalne situacije žrtve/ preživele/ preživelog dotiču oblasti kao što su:

- poremećaji sna (da li žrtva pati od nesаницe, čestih noćnih mora, da li se često budi noću i dr.);
- manifestacije psiho-somatskih simptoma (česte glavobolje, uznemireni stomak, nesvestica, drugi znaci u pogledu zdravlja...);
- emocionalne teškoće (stanje impulsivnosti ili visoke osetljivosti, visoko, nisko ili naizmenično emocionalno stanje, nedostatak reakcije, kontrole, emocionalne stabilnosti, znaci depresije, pretnje ili rizik od samopovređivanja ili samoubistva, i dr.);
- kognitivne poteškoće (prekidanje misli, nemogućnost koncentracije, poteškoće sa pamćenjem, česta konfuzija, zakasnela reakcija i dr.);
- poteškoće u motivaciji (nedostatak inicijative da se nešto uradi, prekomerna zavisnost od drugih, čest pesimizam, i dr.);
- brige o ponašanju, performansama i funkcionisanju (zanemarivanje higijene i ličnog izgleda, upotreba uvredljivog jezika ili nasilja, i dr.);

- društveni odnosi (odvajanje od grupe, neprimereno ponašanje, neprimerena naklonost prema drugima, neprijateljstvo prema društvenim normama, pojava problema tokom razgovora i dr.);
- samopoimanje (negativna samopercepcija, okrivljavanje, ne donosi odluke za sebe, nedostaje joj/ mu osećaj za smisao života, i dr.).

U zavisnosti od nalaza iz ove procene, planira se intervencija za pomoć žrtvi /preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja, imajući u vidu njeno/ njegovo upućivanje u specijalizovane centre koji nude savetodavnu i psiho-socijalnu terapiju podrške.

Procena zdravstvenih potreba i nege mentalnog zdravlja– posledice seksualnog nasilja na zdravlje i mentalno zdravlje žrtve/ preživele/ preživelog mogu biti dugoročne. Prilikom procene zdravstvenih potreba koju obavljaju određeni stručnjaci i kako je prikazano u IPP kog je pripremio rukovodilac predmeta pri CSR trebalo bi obratiti pažnju na fizičko zdravlje i hronične bolesti koje se moraju lečiti kontinuirano i dugoročno. Briga o mentalnom zdravlju je takođe neophodna. Žrtvama/ preživelim seksualnog nasilja može biti potrebna podrška i tretman za njihovo mentalno zdravlje kontinuirano, iako ne postoji definitivna definicija u pogledu trajanja i načina doživljavanja incidenta nasilja. Vremenom, neke od ovih uznemirenosti izblede i mogu se držati pod kontrolom do oporavka, dok slučajevi njihovog pojavljivanja, ili dubljeg proživljavanja, nisu isključeni, kako vreme prolazi. Tokom ove evaluacije, za koju menadžerka/ menadžer slučaja obavezno mora potražiti pomoć specijaliste za mentalno zdravlje i pažljivo se moraju sagledati simptomi akutnog stresa/ post traumatskog stresnog poremećaja (PTSP), depresije, problemi sa upotrebom alkohola i droga, pokušaj samoubistva ili samopovređivanja, i dr. Takođe, tokom kontinuiranog praćenja i nadzora napretka slučaja, dobro je primeniti „budno čekanje” 1-3 meseca nakon događaja, kako bi se evidentiralo da li žrtva/ preživela/ preživeli nije u depresivnom stanju ili da nema problema sa upotrebom alkohola ili droga, nema psihotičnih simptoma, nema iskazuje pokušaje samoubistva ili samopovređivanja ili nema poteškoća u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Ako žrtva/ preživela/ preživeli ima simptome nakon silovanja ili bilo koju drugu uznemirenost po mentalno zdravlje, treba je uputiti specijalizovanim radnicama i radnicima u centrima za lečenje mentalnog zdravlja.

Procena pravnih potreba- Puna procena potreba obuhvata i procenu pravnih potreba žrtve koja se obavlja od strane odgovarajućih profesionalaca i održava se u IPP-u koji je pripremio rukovodilac predmeta pri CSR. i njihovo rešavanje kroz građansko, krivično, porodično zakonodavstvo i dr. Pravne potrebe žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja biće individualizovane, ali neke od njih mogu biti: a) zastupanje slučaja na krivičnom sudu; b) traženje naknade štete prouzrokovane u krivičnom ili građanskom sudu i dr.

Procena obrazovnih potreba– obavljaju je određeni profesionalci i odražava se na IPP koji je pripremio rukovodilac predmeta pri CSR, evidentira nivo obrazovanja žrtve/preživele/ preživelog kao i da li postoji mogućnost da nastavi školovanje (ako je došlo do prekida). U zavisnosti od uzrasta i godina obrazovanja koje je žrtva/preživela/ preživeli završila/ završio, donosi se odluka o tome kako tretirati njenu/ njegovu potrebu za daljim obrazovanjem.

Procena potreba za stručnim osposobljavanjem i zapošljavanjem– obavljaju je određeni profesionalci i odražava se na IPP koji je pripremio rukovodilac predmeta pri CSR, evidentira stanje u vezi sa zapošljavanjem žrtve/ preživele/ preživelog i potreba koju ona /on može imati za stručnim usavršavanjem, posredovanjem pri zapošljavanju i dr. Analiziraju se godine rada i zanimanje koje je obavljala/ obavljao, kolika je mogućnost da nastavi da radi na mestu gde je

ranije radila/ radio (ako je radila/ radio), da li je došlo do prekida radnog odnosa, koje potrebe treba tretirati kako bi mogla/ mogla ponovo da pristupi i da se ponovo integriše u tržište rada, koliko se oni mogu ispuniti kroz stručne kurseve koje nude centri za stručno osposobljavanje, i dr. Uz informisanu saglasnost žrtve/ preživjele/ preživelog, mogućnosti stručnog osposobljavanja mogu se diskutovati sa Centrom za stručnu obuku (CSO), a mogućnosti zapošljavanja sa Zavodom za zapošljavanje (Kancelarijom za zapošljavanje). Ove diskusije se mogu odvijati i bilateralno ili kao deo sastanaka PDUS ili Koordinacionog mehanizma.

Procena porodične situacije– ključna je za tačno planiranje dugoročne podrške koja će biti ponuđena žrtvi/ preživeloj/ preživlom. Tačna i potpuna procena porodične situacije je neophodna da bi se razumeo kontekst, status žrtve/ preživjele/ preživelog, porodični odnosi, mreža podrške koja utiče na suočavanje sa situacijom. Prilikom procene porodične situacije, pažnju treba obratiti i na članove uže porodice i njihovu psiho-emocionalnu situaciju, odnosno zabrinutosti koje se mogu javiti neposredno nakon događaja ili nešto kasnije, u vezi sa mentalnim zdravljem. Iz tog razloga se preporučuje kontinuirana evaluacija i stoga je uloga menadžerke/ menadžera slučaja veoma kritična. Procena porodične situacije se zasniva na:

- vezama između žrtve/preživjele/ preživelog seksualnog nasilja, porodice i drugih društvenih kontakata;
- problemima sa kojima se porodica suočava, kao na primer nezaposlenost, stambeni problemi i izazovi u obrazovanju, za koje im je potrebna podrška;
- prirodi i nivo zabrinutosti.

Tačna i potpuna procena porodične situacije neophodna je za razumevanje konteksta, statusa žrtve/ preživjele/ preživelog seksualnog nasilja, porodičnih odnosa, kao i mreže podrške, koji utiču na suočavanje sa situacijom.

Procena potreba dece- u slučaju kada žrtve/ preživjele/ preživeli seksualnog nasilja imaju decu koja zavise od njih, potrebno je biti u stanju da se proceni njihova situacija, posebno od momenta odlaska i početka hitnog tretiranja slučaja odrasle žrtve/ preživelog/ preživjele. Veoma je važno prikupiti informacije o ljudima kod kojih deca borave, koliko je bezbedno boraviti sa njima, koje hitne potrebe deca imaju, kako će se njihove potrebe tretirati na duži rok i kako to utiče na način na koji će se dalje dugoročno tretirati odrasla žrtva/ preživela/ preživeli i dr.

Procena potreba za finansijskom podrškom/pomoći – efektivna primena pripremljenog IPP-a umnogome zavisi od resursa koji su na raspolaganju odgovornim institucijama, počevši od CSR-a kao institucije odgovorne za upravljanje slučajevima. Sva gore navedena procena se zaključuje konkretnim akcijama i uslugama, za čiju realizaciju ne postoji uvek namenski budžet. Na primer, ako je žrtva/ preživela/ preživeli u teškoj ekonomskoj situaciji, treba joj/ mu obezbediti finansijsku podršku da bi prisustvovao zdravstvenom lečenju (za štetu nastalu kao rezultat pretrpljenog nasilja), da ide na sud, da ide da se prijavi za radno mesto, da prati redovno lečenje i savetodavnih /terapijskih sesija i dr. u

zavisnosti od individualnih potreba slučaja. Iz tog razloga, neophodno je da, i u funkciji implementacije ovog Državnog protokola, planirati troškove za sprovođenje IPP-a i da ih podrže država, CSR i prihvatilišta (za slučajeve koji su smešteni u prihvatilištima) fondom u te svrhe.

PLANIRANJE POMOĆI

Nakon što je procena završena, prelazi se na korak planiranja pomoći, koji se realizuje kroz pripremu **individualnog plana podrške (IPP)**. Ovaj plan sadrži korake koje treba preduzeti od strane različitih aktera kako bi se zadovoljile kratkoročne i dugoročne potrebe žrtve/ preživjele/ preživelog seksualnog nasilja. Ovaj plan se tretira potrebe žrtve/ preživjele/ preživelog i njene/ njegove porodice, definiše neophodne usluge, pružaoce ovih usluga kao i vremenske rokove kada će usluge biti pružene. Priprema IPP-a je odgovornost menadžerke/ menadžera slučaja CSR, u saradnji sa drugim institucijama odgovornim za upravljanje slučajem, kao i uz učešće i saglasnost same žrtve/ preživjele/ preživelog, a ažurira se svaki put kada jedan se ispuni jedan od koraka opisanih u njemu ili u slučaju da postoji potreba da se ponovo proceni rizik zbog pretnji koje žrtva/ preživela/ preživeli može da dobije tokom lečenja. IPP mora biti sastavljen u roku od 5 dana nakon što je završena potpuna procena potreba žrtve.

POSLEDICE SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA KOD ADOLESCENATA:

- Neuro-biološke promene
- Simptomi depresije
- Anksioznost, strah, nepoverenje prema drugima
- Simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja
- Nisko samopoštovanje i negativna slika o njihovom telu
- Samobilačke misli i pokušaji samoubistva
- Poremećaji u ishrani (anoreksija, bulimija)
- Problemi u ponašanju, društvena izolacija
- Želja da ostane sam kod kuće ili da ode od kuće
- Zloupotreba alkohola i droga
- Rizik od rane trudnoće (kod devojčica)
- Seksualni odnosi sa više partnera
- Polno prenosive infekcije
- Nedostatak zadovoljstva u intimnim i seksualnim odnosima
- Ponašanje društvene izolacije i dr.

Pomoć žrtvi/ preživeloj/ preživelom seksualnog nasilja omogućena je saradnjom mnogih aktera, specijalista u ovoj oblasti. Prilikom dizajniranja IPP-a važno je pažljivo proceniti različite alternative, jer izbor koji može ispuniti potrebu ili koji može smanjiti rizik može imati za posledicu nanošenje dalje štete/ stvaranje novih problema. Prilikom pripreme IPP-a važno je pružiti informacije i dogovoriti se sa žrtvom/ preživelom/ preživelim seksualnog nasilja da li želi da bude upućena/ upućen u određene službe. Ako jeste, sledi dobijanje informisane saglasnosti. Menadžerka/ menadžer slučaja je odgovorna/ odgovoran za upućivanje žrtve preživele/ preživelog u određene službe, kako bi se obezbedilo praćenje žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja u ove službe, radi određivanja ciljeva koje treba postaviti, zajedno sa odgovarajućim rokovima za njihovu realizaciju. Dokumentovanje IPP-a⁶⁷ je veoma važno, jer ne samo da omogućava praćenje njegovog sprovođenja, već i omogućava reviziju i ažuriranje u zavisnosti od promene uslova ili ispunjenja primarnih ciljeva postavljenih za upravljanje slučajem u celini.

DOKUMENTOVANJE

CSR čuva dve vrste podataka za svaki slučaj žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja:

- Detaljne informacije o predmetu i njegovom upravljanju (ceo spis predmeta). Svrha ovih informacija je da pomognu menadžerki/ menadžeru slučaja u sprovođenju i praćenju IPP-a. Istovremeno, tačno i kontinuirano dokumentovanje olakšava komunikaciju sa drugim pružaocima usluga, promovišući kontinuitet usluga.
- Statističke podatke o broju i vrsti vođenih slučajeva seksualnog nasilja.

Svi podaci, odvojeni po polu, starosti, etničkoj pripadnosti, ograničenoj sposobnosti, seksualnoj orijentaciji, izražavanju rodnog identiteta i mnogim drugim individualnim karakteristikama, kao i dobijene informacije, čuvaju se, obrađuju i upravljaju u skladu sa Zakonom br. 06/L-082 o zaštiti ličnih podataka iz 2019. godine⁶⁸. Obaveza poverljivosti i čuvanja ličnih podataka odnosi se na sve osobe i institucije uključene u proces upravljanja slučajevima žrtava /preživelih seksualnog nasilja.

UPUĆIVANJE

Upućivanje se odnosi na koordinisan pristup pružanju usluga. Svi službenici CSR, a posebno oni koji su imenovani za rukovodioce predmeta moraju biti svesni postojanja Mehanizma koordinacije između institucija i organizacija koje pružaju specijalizovane usluge podrške, kao i da budu u stanju da pravilno daju preporuke, bilo da su oni prve osobe za kontakt sa žrtvama ili ne. Sistem upućivanja ne može biti efikasan ako informacije i podaci, uključujući podatke o kontakt osobama, o institucijama ili organizacijama koje pružaju usluge nisu sistematizovani i podeljeni svim relevantnim institucijama i specijalizovanim organizacijama. Službenici CSR u saradnji sa relevantnim institucijama i specijalizovanim nevladinim organizacijama moraju da pripreme spisak institucija i organizacija koje mogu da pruže usluge za postupanje sa predmetima seksualnog nasilja, vrste usluga koje pružaju, raspored i uslove pružanja ovih usluga tokom 24 časa, uplate (ako je primenjivo) kao i podatke o osobama za kontakt i način kontakta sa njima (telefon, e-mail). Ovaj spisak ssa podacima koju se moraju redovno ažurirati na mesečnom nivou, mora biti dostavljen svim relevantnim institucijama, članovima Mehanizma za koordinaciju i specijalizovanim nevladinim organizacijama koje zajedno rade na upravljanju predmetima žrtava/preživelih seksualnog nasilja.

⁶⁷ Format individualnog plana podrške (IPP) priložen je u aneksu IV.1.9. ovog Protokola

⁶⁸ Pogledaj: : <https://gzk.rks.gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18616>

Na isti način, službenici CSR moraju da:

- Procene koje upućivanje može biti korisno za žrtvu/preživelog seksualnog nasilja u skladu sa identifikovanim potrebama i zahtevima.
- Obaveste žrtvu/preživelog o mogućnosti da se obrati drugim službama, ako se to zahteva i/ili je potrebno.
- Pojasne žrtvi/preživelom koje informacije će biti podeljene sa službenicima drugih službi institucija/organizacija kojima se predmet upućuje i koje informacije će biti poverljive (navodeći da li postoji zakonska obaveza delimične poverljivosti).
- Pružiti žrtvi/preživelom potpune i tačne informacije o institucijama/organizacijama i drugim službama, u skladu sa tačkama objašnjenim u nastavku:
  - o KO – koja institucija/organizacija pruža usluge žrtvama/preživelima seksualnog nasilja, uz podatke o osobi (ime, broj telefona) s kojom se može stupiti u kontakt kao kontakt osobom za tu uslugu.
  - o ŠTA – kakvu podršku mogu da očekuju od ove institucije/organizacije, zajedno sa informacijama o tome koliko koštaju ove usluge (ako ih ima)
    - o GDE - gde se nalazi tačna lokacija (tačna adresa) ustanove/organizacije koja će pružati uslugu koju nudi.
- Omoguće da upućivanje bude u zavisnosti od izbora žrtve/preživelih i da ne ohrabruju njega / nju da rade stvari koje mu / joj ne odgovaraju.
- Uz uput daju kratak pisani izveštaj i obavljajutelefonski razgovor sa drugim profesionalcem službe kako žrtva/preživeli ne bi morali da ponavljaju priču i da odgovaraju na ista pitanja tokom razgovora i kako bi se izbegla psihička trauma izazvana povremenim prepričavanjem incidenta nasilja.
- Prate žrtvu / preživelog do službe u koju se vrši upućivanje.

KONTINUIRANO PRAĆENJE SLUČAJA, NADZOR I OCENA

Tokom **spvođenja planirane podrške intervencije**, koordinacija ostaje ključni element. Olakšani i koordinirani preko menadžerke/ menadžera slučaja, odgovorni akteri preduzimaju sve mere da međusobno koordiniraju radnje, prate ih po redosledu utvrđenom u IPP-u i omogućavaju pružanje svih potrebnih informacija instituciji koja je odgovorna za upravljanje slučajem. Ove informacije se takođe mogu prikupiti/pružiti direktnim kontaktom svake odgovorne institucije sa menadžerkom/ menadžerom slučaja CSR-a, ali i putem stolova za diskusiju o slučaju, gde CSR okuplja sve odgovorne institucije uključene u sprovođenje IPP-a i razgovara se o preduzetim koracima i postignutim rezultatima. Sastanci Koordinacionog mehanizma na opštinskom nivou, koji se organizuju sa profesionalcima za upravljanje slučajevima, mogu poslužiti i za prikupljanje informacija o sprovođenju IPP-a, pri čemu CSR i svi drugi odgovorni akteri vode računa o očuvanju poverljivosti žrtava/ preživelih. Upućivanje omogućava povezivanje žrtve/ preživele/ preživelog sa resursima, kao i pružanje direktnih usluga. Prilikom upućivanja treba voditi računa o tome da se informisana saglasnost žrtve preživele/ preživelog pribavi prije slanja/ upućivanja slučaja relevantnoj instituciji, kao i da se njoj/ njemu pruži dovoljno informacija o uslugama koje će biti omogućene putem ovog upućivanja.

Tokom kontinuiranog praćenja slučaja seksualnog nasilja, prati se i vrednuje:

- **Psiho-emocionalno stanje i funkcionisanje žrtve/ preživele/ preživelog.** Ako se primeti da postoji nestabilnost ili pogoršanje u ovom pogledu, onda se, pokušavajući da se postigne dogovor sa žrtvom/ preživelom/ preživelim, upućuje na specijalizovanju i detaljniju psihološku službu u tom pogledu.

- **Sprovođenje IPP-a.** Ovde se sa žrtvom/ preživlom/ preživlim razgovara koje su joj/ mu od planiranih usluga zaista ponuđene, koliko su ciljevi postignuti i šta je još potrebno žrtvi/ preživloj/ preživlom. Menadžerka/ menadžer slučaja za konstantno praćenje i nadzor sprovođenja IPP-a mora se redovno i periodično sastajati sa žrtvom/ preživlom/ preživlim. Na početku procesa održivog osnaživanja, , sastanci mogu biti svake dve nedelje u prva dva meseca, a zatim sastanke treba zakazivati jednom mesečno najmanje prvih 6 meseci. U nastavku, ovi sastanci se mogu održavati jednom u dva meseca, prve dve godine, uvek kada praćenje sprovođenja IPP-a pokaže da se odvija prema prognozama.
- **Ažuriranje IPP-a.** Na osnovu diskusija i nalaza iz rasprave o sprovođenju IPP-a, u saradnji sa odgovornim institucijama i u punom dogovoru sa žrtvom/ preživlom/ preživlim, ažurira se ovaj plan, kako bi se tretirali drugi aspekti ranije procenjenih potreba ili novih potreba identifikovanih tokom konstantnog praćenja i nadzora slučaja.
- **Sprovođenje revidiranog IPP-a.** Nakon ažuriranja, počinje praćenje i sprovođenje revidiranog IPP-a, gde se, po potrebi, ponovo upućuju, čemu prethodi dobijanje informisane saglasnosti i vodeći računa da se poštuju sve procedure, kao što su se poštovala kada je IPP prvi put sastavljen.

ZATVARANJE SLUČAJA

CSR, kao institucija koja ima glavnu odgovornost za upravljanje slučajem, nakon kontinuiranog praćenja i evaluacije, kada iz zajedničkih razgovora sa drugim nadležnim institucijama, konstatuje da su sve radnje planirane u IPP-u za praćenje slučaja seksualnog nasilja ispunjene, kao i kada je svaka institucija odgovorno ispunila svoje obaveze, odlučuje da ide u korak ka zatvaranju slučaja. Veoma je važno napomenuti da se slučaj seksualnog nasilja ne može zatvoriti odmah po okončanju relevantnih pravnih postupaka, ili kada se završi period boravka u prihvatilištu i kada se žrtvi/ preživeloj/ preživelim obezbedi opcija dugoročnog smeštaja. Moraće da se preduzme još mnogo koraka kako bi žrtva/ preživela/ preživeli bila rehabilitovana i zatim ponovo integrisana u društvo. Ovi procesi zahtevaju mnogo vremena, možda čak i godine, tako da zatvaranje predmeta nema dobro definisan vremenski okvir kada se to očekuje da se dogodi. Na zatvaranju predmeta, menadžerka/ menadžer slučaja pažljivo procenjuje situaciju žrtve/ preživela/ preživelog seksualnog nasilja, da li je imala/ imao koristi od usluga koje su joj/ mu potrebne, da li je nakon ovih kontinuiranih usluga pronašla/ pronašao snage za prevazilaženje traume doživljenog nasilja, da li je žrtva/ preživela/ preživeli dobrog zdravstvenog stanja i ako je ponovo integrisan u društvo, uz sve neophodne usluge. Odluka o zatvaranju predmeta se donosi unapred dogovorom sa svim članovima koji su bili uključeni u upravljanje slučajem,

kao i razgovorom i dogovorom sa žrtvom /preživelim/ preživelim seksualnog nasilja, kada:

- su preduzete intervencije smanjile nivo rizika, na nizak rizik ili nikakav rizik.
- Tokom kontinuiranog praćenja, nijedna okolnost ili činjenice nisu dovele do toga da se žrtva/ preživela/ preživeli može vratiti u prethodnu situaciju kao slučaj recidivizma ili kao što može biti na primer nemogućnost njene/ njegove ponovne integracije (iz razloga koji se odnose na nedostatak obezbeđivanja smeštaja, zaposlenja i dr.).
- Ako se kao rezultat pruženih usluga i podrške pokaže da je prevaziđena trauma seksualnog nasilja sa kojom se žrtva/ preživela/ preživeli suočila/ suočio;

POSLEDICE SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA KOD ODRASLIH:

Šteta po zdravlje:

- Somatski poremećaji (migrena, nesvestica, mučnina, i dr.)
- Problemi s ishranom, poremećaj apetita
- Rizično seksualno ponašanje (nezaštićeni seksualni odnosi, sa više partnera, i dr.)
- Češće prisustvo u zdravstvenim službama
- Bol u stomaku i poremećaji menstrualnog ciklusa (kod žena)
- Visok rizik od infekcije polno prenosivim bolestima ili HIV-AIDS-om

Psihološke posledice:

- Strah, anksioznost, poremećaji društvenih odnosa
- Teška depresija
- Posttraumatski stresni poremećaj
- Samoubilačke misli i pokušaji samoubistva
- Zloupotreba alkohola i droga

Posledice u društvenim odnosima:

- Manje poverenja/nedostatak poverenja u druge
- Izolacija
- Strah od izgradnje intimne veze i dr.

- Žrtva/preživela/ preživeli se seli u drugu opštinu i upućuje se na praćenje tamošnjim institucijama, nakon saradnje u pružanju potrebnih informacija i za sve druge potrebe.
- Žrtva/ preživela/ preživeli izgubi život/umre.

Treba imati na umu da sama žrtva/ preživela/ preživeli može odlučiti da zatvori slučaj ako ne da osnovanu/ informisanu saglasnost nastavak daljih koraka podrške, iako oni možda nisu u potpunosti tretirane sve e njene/ njegove potrebe, kako je predviđeno u IPP-u. U ovoj situaciji, CSR mora poštovati želju/odluku žrtve/ preživele/ preživelog seksualnog nasilja, prethodno joj/ mu razjasniviši posljedice/efekte koje zatvaranje slučaja može imati bez potpunog tretiranja identifikovanih potreba predviđenim uslugama, kao i uvek ostavljajući otvorenu mogućnost povratka i dobijanja potrebne pomoći.

Zatvaranje slučajeva seksualnog nasilja ili prenos predmeta u pasivno stanje kada su žrtve/ preživele/ preživeli deca dobija veoma poseban značaj i mora se voditi računa da se to uradi veoma pažljivo, zbog uticaja pretrpljene traume na njihove živote. U ovom slučaju, neophodno je da se pre nego što se organizuje sastanak na kojem bi se razgovaralo o zatvaranju slučaja, striktno prate i poštuju svi principi tretiranja i osnaživanja dece, pre nego što se otpočne rad na njihovom isključenju iz dosadašnje pružene pomoći. Za ovo, radnice/ radnici CSR-a, ali i svi profesionalci i stručnjaci drugih institucija moraju da sprovedu sve protokole i standardne procedure usvojene u funkciji njihovih intervencija.

PAŽNJA!

Obuka i kvalifikacija zaposlenih u Centru za socijalni rad koji će tretirati slučajeve seksualnog nasilja je neophodna! Trebalo bi predvideti angažovanje radnika sa radnim iskustvom više od godinu dana na tretiranju ovakvih slučajeva, uz njihovu obaveznu kvalifikaciju kroz obuku. Obuke treba da budu deo programa obuke socijalnih radnika i da se održavaju redovno i godišnje.

Nastavni plan i program će biti jedinstven i akreditovan. Neke od teme koje nastavni plan i program može da sadrži su, ali nisu ograničene samo na sledeće:

- Međunarodni pravni okvir i nacionalni unapređeni okvir.
- Rad kroz koordinisan više-sektorski pristup.
- Upravljanje predmetima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima tokom rada sa žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Prava i potrebe žrtava i postupanje posebnim uslugama podrške.
- Sprečavanje sekundarne traume.
- Sprečavanje i identifikacija seksualnog nasilja.
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

Preporučljivo je da se posle svake obuke identifikuju nove teme koje zahtevaju dodatnu obuku

POSTUPCI CENTRA ZA SOCIJALNI

Čim uspostavite prvi kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim seksualnog nasilja, nezavisno od toga da li vam je slučaj upućen ili ste ga vi identifikovali, predstavite se i započnite stvaranje poverenja

Ukoliko se tokom procene hitnih potreba evidentira potreba za sigurnošću i smeštajem, posredujte među dotičnim institucijama (na primer prihvatilišta) kako

Odredite menadžer ku/ menadžer a slučaja i nakon obavešten

Uzmite informisanu saglasnost od žrtve/ preživele/ preživelog pre početka procesa upravljanja slučajem

Dajte žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja dovoljno vremena da se smiri i da razmisli, počnite sa procenom potreba 48 sati nakon trenutka identifikovanja.

Stvorite mogućnosti žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja da se rehabilituje putem tretiranja potreba i da se ponovo integriše u društvo zahvaljujući

Koordinirajte postupke kako biste omogućili punu procenu potreba

Ukoliko ste vi prvi koji ste identifikovali slučaj seksualnog nasilja, nakon početnog kontakta i stvaranja poverenja, zatražite informisanu saglasnost žrtve/ preživele/ preživelog da slučaj prijavite policiji. Poštujte odluku žrtve/ preživele/ preživelog da ne prijavi slučaj policiji, samo ukoliko je odrasla/ odrastao, i ukoliko niste pravno obavezni da postupite drugačije.

Konstantno pratite slučaj i nadzirite načine kako se sprovodi IPP. Nadzor treba da bude periodičan, uz sastanke svake 2 nedelje prva 2 meseca, zatim svakog meseca u narednih 6 meseci, i nakon toga svaka 2 meseca najmanje naredne 2 godine.

Koordinirajte postupke sa drugim odgovornim institucijama i sastavite Individualni plan podrške (IPP) radi tretiranja srednjoročnih i dugoročnih potreba.

Kada se smatra prikladnim tretiranje svih potreba u skladu sa IPP-om koji se konstantno sprovodi i revidira, zatvorite slučaj u dogovoru sa institucijama i razgovarajući prethodno i sa žrtvom/ preživlom/ preživelim.

Pažljivo dokumentujte svaki slučaj seksualnog nasilja, održavajući potpune informacije o slučaju, trudeći se da izbegnete ponavljanje ranije postavljenih pitanja od strane institucije koje su vam uputile slučaj.

Podatke držite odvojene prema rodu, starosti i ostalim pojedinačnim karakteristikama kako bi analizirali prevalenciju seksualnog nasilja periodično.

II.8. RADNJE KOJE TREBA DA PREDUZMU PRIHVATILIŠTA

IDENTIFIKACIJA

Specijalizovano prihvatilište za tretiranje slučajeva nasilja nad ženama može se obavestiti i postati deo aktera koji upravljaju slučajevima seksualnog nasilja, za samu potrebu koju žrtva/ preživela može imati za kratkoročnim ili dugoročnim skloništem. Prihvatilište u slučaju seksualnog nasilja obaveštava CSR kao institucija odgovorna za upravljanje slučajem, policija ili druge odgovorne institucije koje su identifikovale ovaj slučaj. Takođe, prihvatilište može biti prva tačka kontakta sa žrtvom/ preživlom seksualnog nasilja i može samo identifikovati slučaj tokom tretiranja koje pruža ženi koja je skloništena, a koja je žrtva rodno zasnovanog nasilja.

Ako prihvatilište ne identifikuje slučaj, već slučaj uputi CSR ili policija, žrtvu/ preživelu moraju pratiti policija i menadžerka⁶⁹ slučaja CSR-a.

Ako prihvatilište prvo identifikuje slučaj seksualnog nasilja, onda ako se radi o odraslim žrtvama/ preživlima ovog oblika nasilja, prvo će dobiti njihovu informisanu saglasnost i poštovati želju da se slučaj prijavi ili ne prijavi policiji. A ako se radi o deci žrtvama/ preživlima seksualnog nasilja, prijavljivanje slučaja policiji je zakonska obaveza.

Upravljanje slučajem seksualnog nasilja unutar prihvatilišta vrši se u skladu sa pravilnikom, standardima, internim priručnikom svakog prihvatilišta, kao i u skladu sa odobrenim PSŽ-ima upravljanju slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Stoga su u nastavku vrlo sažeto predstavljeni koraci upravljanja, dok su u svakom prihvatilištu usluge detaljno razrađene prema specifičnostima njihove interne dokumentacije.

---

⁶⁹Za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja sugerise se da se pruža mogućnost tretiranja od strane stručnjaka istog pola, na osnovu zahteva same žrtve. Uglavnom žrtve/ preživle žene/ devojke žele da ih tretira stručnjak koji je žena.

PAŽNJA:

U prihvatilištima koja se bave slučajevima žena i devojčica koje su žrtve/preživele različite oblike rodno zasnovanog nasilja dozvoljeno je primanje i lečenje majki zajedno sa decom (kada su i majka i deca žrtve/preživele) nasilja). Takođe, u posebnim slučajevima, na lečenje se primaju samo devojčice i dečaci, kada su žrtve/preživele nasilje (uglavnom u porodici).

Bez obzira da li se leče sami ili u pratnji majki, u prihvatilište se primaju muška deca do 12 godina.

Državna skloništa prihvataju slučajeve seksualnog nasilja i dečake od 12-18 godina.

Deca muškog pola ovog uzrasta, u pratnji majki ili bez njih (u zavisnosti od pretrpljenog nasilja) treba da budu smeštena preko drugih odgovarajućih alternativa (npr. iznajmljene kuće ako su u pratnji majki, deca u ustanovama za lečenje, prihvatilište u Lipljanu, itd.).

savetovanja u vezi sa sudskim postupcima, a ako je žrtva dete, prihvatilište obaveštava i CSR.

KOMPLETNA PROCENA POTREBA

Menadžerka slučaja u prihvatilištu saraduje sa menadžerkom slučaja iz CSR-a kako bi napravila potpunu procenu potreba žrtve/ preživele seksualnog nasilja. Sve potrebe identifikovane tokom sveobuhvatne/dugoročne procene treba zatim da budu uključene u IPP uz Informisanu saglasnost žrtve/ preživele, zajedno sa načinom na koji će se tretirati. U ovoj kompletnoj proceni, menadžerka slučaja iz prihvatilišta igra važnu ulogu u proceni potreba za smeštajem (na osnovu usluga koje prihvatilište pruža), a u međuvremenu podržava i procenu psiho-socijalnih, zdravstvenih, obrazovnih potreba, potreba za stručnim usavršavanjem i zapošljavanjem, kao i procenu potreba porodice i za finansijsku podršku, u zavisnosti od obima usluga i programa koje prihvatilište nudi.

INICIJALNI KONTAKT

Početni kontakt sa žrtvom/ preživlom/ preživelim treba da ostvari zaposlena u prihvatilištu koja će takođe imati odgovornost za upravljanje upućenim slučajevima jer se odnosi na sve usluge koje se nude u prihvatilištu. Ova menadžerka slučaja će blisko saradivati sa menadžerkom slučaja iz CSR-a na svim aktivnostima upravljanja slučajem u celini. Prilikom inicijalnog kontakta, menadžerka slučaja, pored predstavljanja sebe i usluga koje će žrtva/ preživela dobiti u prihvatilištu, počinje da gradi poverenje žrtve/ preživele pružanjem potrebnih informacija i odgovaranjem na sva pitanja.

PROCENA HITNIH POTREBA

Nakon procene hitnih potreba žrtve/ preživele seksualnog nasilja koju je izvršila policija u saradnji sa CSR-om (kao što je gore objašnjeno), prihvatilište procenjuje i započinje momentalno tretiranje hitnih potreba za odećom, hranom i smeštajem i ako i dalje postoji potreba, čak i za lečenje bilo kog zdravstvenog aspekta. Nakon hitnog perioda do 48 sati, prihvatilišta pozivaju branioce žrtava da pruže usluge pravnog

PLANIRANJE POMOĆI

Menadžerka slučaja iz prihvatilišta podržava menadžerku slučaja iz CSR-a da pripremi IPP-a, pružajući sve potrebne informacije za svaku od identifikovanih potreba i predlažući radnje na osnovu usluga i programa dostupnih u prihvatilištu, za ispunjenje ovih potreba uključujući zdravstvenu zaštitu ili pristup, naročito u zdravstvenim ustanovama. Podrazumeva se da ove radnje postaju deo IPP-a, kada se dobije saglasnost žrtve/ preživjele.

DOKUMENTOVANJE

Prihvatilište čuva dve vrste podataka za svaki slučaj žrtve/ preživjele seksualnog nasilja:

- Detaljne informacije o slučaju i njegovom upravljanju unutar prihvatilišta (ceo dosije slučaja). Svrha ovih informacija je da pomogne menadžerki slučaja u sprovođenju IPP-a, kao i da pomogne menadžerki slučaja iz CSR-a sa informacijama neophodnim za praćenje sprovođenja IPP-a.
- Statistički podaci o broju i vrsti vođenih slučajeva seksualnog nasilja.

Svi podaci, razvrstani po polu, starosti, etničkoj pripadnosti, ograničenoj sposobnosti, seksualnoj orijentaciji i izražavanju rodnog identiteta i mnoge druge individualne karakteristike, kao i dobijene informacije, čuvaju se, obrađuju i upravljaju u skladu sa zakonom br. 06/L-082 o zaštiti ličnih podataka iz 2019. godine.⁷⁰

KONSTANTNO PRAĆENJE I NADGLEDANJE SLUČAJA

Menadžerka slučaja iz prihvatilišta kontinuirano prati slučaj u koordinaciji i saradnji sa menadžerkom slučaja iz CSR. Prema potrebi, žrtvu prati da do suda, zdravstvene ustanove, ili kasnije i da se prijavi za posao, ili da pohađa obuku za stručno osposobljavanje i dr.

Deo konstantnog praćenja slučaja je sprovođenje IPP-a za one obaveze koje su dodeljene prihvatilištu, ali i interno praćenje sprovođenja IPP-a.

Za sva ova kretanja i usluge koje nudi, a koje nisu obuhvaćene programima finansiranim iz donacija, prihvatilište takođe mora da bude jasno o troškovima koji su mu potrebni i da ih predvidi u zahtevu za finansijsku podršku od države.

ZATVARANJE SLUČAJA

Žrtva se pušta iz prihvatilišta odlukom prihvatilišta i menadžera slučaja iz CSR-a i uz saglasnost žrtve. Kada žrtva napusti, prihvatilište mora da obavesti porodicu, policiju, CSR i branioca žrtava radi daljeg praćenja slučaja (CSR, 42. strana). Žrtva se obaveštava o nadležnim organima i telefonima za kontakt u slučaju opasnosti, ako žrtva odbije pomoć, treba da zna da joj je pomoć dostupna i ubuduće, kad god zatreba (SOP, 88. i 89. strana). Prihvatilišta su dužna da pruže psihološku podršku u individualnim i grupnim seansama (SOP, 2013. godina, 88. i 89. strana).

---

⁷⁰ Pogledaj: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18616>

PAŽNJA

Obuka i kvalifikacija zaposlenih u Centru za socijalni rad koji će se baviti predmetima seksualnog nasilja je neophodna! Obuke moraju biti deo nastavnog plana i programa kontinuirane obuke zaposlenih u Centru za socijalni rad i moraju se održavati redovno i godišnje.

Nastavni planovi i programi će biti jedinstveni i akreditovani. Neke od tema koje nastavni planovi i programi mogu da sadrže su, ali nisu ograničene samo na sledeće:

- Međunarodni pravni okvir i nacionalni unapređeni okvir.
- Rad kroz koordinisan više-sektorski pristup.
- Upravljanje predmetima seksualnog nasilja.
- Upravljanje stresom, ponašanjem i stavovima tokom rada sa žrtvama / preživelim seksualnog nasilja.
- Prava i potrebe žrtava i postupanje posebnim uslugama podrške.
- Sprečavanje sekundarne traume.
- Sprečavanje i identifikacija seksualnog nasilja.
- Rodna ravnopravnost, nediskriminacija, rodno zasnovano nasilje itd.

Preporučljivo je da se posle svake obuke identifikuju nove teme koje zahtevaju dodatnu obuku

III. TREĆI DEO

Kao što je objašnjeno u prva dva dela ovog Protokola, žrtve/ preživeli/ preživeli seksualnog nasilja nisu uvek spremne/ spremni da podnesu zahtev ili prijave pretrpljeno nasilje u trenutku kada im se desi. Postoje slučajevi u kojima istorija seksualnog nasilja počinje u detinjstvu osobe, ali osoba može odlučiti da progovori (ili se slučaj može identifikovati u određenim okolnostima) mnogo godina kasnije. Isto tako, seksualno nasilje je jedno od krivičnih dela počinjenih u situacijama oružanih sukoba, ili u situacijama katastrofa, posebno kada je reč o selidbi sa jednog mesta na drugo, stanovanju u improvizovanim naseljima ili kampovima i dr. Iz tog razloga smatramo važnim da u ovom trećem delu Protokola damo sažete informacije u vezi sa tretiranjem žrtava/ preživelih seksualnog nasilja tokom rata, kao i sprovođenja Protokola čak i u uslovima prirodnih nepogoda i drugih nepogoda. Za oba pitanja date su i reference kompletnih izvora informacija, kako bi stručnjaci svih zainteresovanih institucija mogli dalje da uče, mogli da pregledaju i pronađu sve željene informacije.

Na kraju ovog trećeg dela Protokola dat je rezime glavnih elemenata koje institucije moraju uzeti u obzir kada govore o još jednoj važnoj ulozi koju imaju pored upravljanja predmetima, a koja se sastoji upravo u SPREČAVANJU seksualnog nasilja i napada.

III.1. TRETIRANJE ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA TOKOM RATA⁷¹

Seksualno nasilje, bilo da je počinjeno kao ratni zločin, zločin protiv čovečnosti i/ili čin genocida, često je deo tragičnog i brutalnog obrasca krivičnih dela počinjenih tokom oružanog sukoba i u kontekstu masovnih zločina. Seksualno nasilje ne pogađa samo stotine hiljada žena i devojčica, već utiče i viktimizuje i muškarce i dečake. Pored ekstremne fizičke i psihičke traume koju pretrpe žrtve/ preživeli/ preživeli, seksualno nasilje takođe može izazvati i pogoršati etničke, religiozne i druge podelu unutar zajednice. Ovo seje sukob i destabilizaciju, i podriva napore za izgradnju mira i stabilizaciju. Međutim, velika većina žrtava/ preživelih ne dobija pravdu i suočava se sa značajnim izazovima u pristupu zdravstvenim, psihološkim i ekonomskim uslugama potrebnim da im pomognu da obnove njihove živote. Nedostatak odgovornosti onih koji počinje zločine seksualnog nasilja u sukobima pogoršava nekažnjivost.

U konfliktnim okruženjima i okruženjima u kojima se vrše masovni zločini, bez obzira da li su u sukobu ili ne, seksualno nasilje često počinje pripadnici oružanih grupa nad mnogim pojedincima, uključujući civile, kao strategiju za unapređenje vojnih ciljeva i može biti deo široko rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva. Seksualno nasilje se može koristiti za slabljenje zajednica i za sticanje kontrole nad njima. Može se koristiti da kazni ili uništi određenu grupu, da joj se osvetili je natera da napusti zemlju. Seksualno nasilje takođe uključuje dela – preduzeta kao deo napada ili ne – koja su počinjena kao rezultat raspada zajednice i porodičnih struktura, nedostatka bezbednosti i vladavine zakona. Ovo su karakteristike situacija sukoba, vanrednih situacija i raseljavanja, gde počinioци mogu iskoristiti nesigurnost i atmosferu nekažnjivosti da počinje seksualno nasilje.

⁷¹Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima, Osnovni standardni dobrih praksi u dokumentovanju seksualnog nasilja kao zločina prema međunarodnom pravu, OUN, jun 2014. godine, Pogledaj: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/532512/PSVI_Protocol_-_Serbian.pdf

Seksualno nasilje kao zločin prema međunarodnom pravu često se vrši u okviru širokog obrasca povreda protiv pojedinaca i zajednica – obrazac koji uključuje i seksualne i neseksualne zločine. U kontekstu ratnih zločina, zločini protiv čovečnosti i genocida, silovanje i drugi oblici zločina seksualnog nasilja mogu biti počinjeni kao jedan od mnogih činova brutalnosti koji čine deo napada na civilno stanovništvo, mogu biti povezani sa oružanim sukobom i/ili su mogli biti sprovedeni sa ciljem uništenja određene grupe u celini ili delimično.

Žrtve /preživele/ preživeli seksualnog nasilja suočavaju se sa značajnim preprekama u pristupu uslugama, pravosudnim mehanizmima i drugim post konfliktnim sredstvima. Neke žrtve/ preživele/ preživeli nemaju pristup pravdi zbog stigme, srama, poniženja i traume koje su doživeli sami i njihove porodice. Drugi se plaše izolacije od svojih supružnika, drugih članova porodice i svoje zajednice, plaše se daljeg nasilja i nemaju poverenja u državnu policiju. Svi stručnjaci treba da zajednički nastoje da osiguraju bezbedno okruženje sa podrškom u kojem će se žrtve/ preživele/ preživeli seksualnog nasilja osećati bezbedno i bez predrasuda da istupe i prijave zločin. Treba naglasiti da glavna odgovornost za istraživanje i dokumentovanje seksualnog nasilja ostaje na državi.

Republika Kosovo je počela da priznaje status žrtava/ preživelih seksualnog nasilja u sukobu, dok su policija i tužilaštvo dali prioritet dokumentovanju i istrazi ovih slučajeva. Pod rukovodstvom predsednika Kosova, radna grupa sastavljena od odgovornih institucija i organizacija civilnog društva, uz pomoć Kosovskog centra za rehabilitaciju žrtava nasilja (KCRŽN) u saradnji sa Radnom grupom koju predstavljaju Policija Kosova, sektor za ratne zločine, Državno tužilaštvo, Centar za promovisanje ženskih prava, Medika Kosova i Medika Đakovica, pripremila je 2019. godine „Protokol o prepoznavanju, istraživanju i postupanju sa slučajevima seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu“, u koji su uključeni i dali doprinos Sudski Savet Kosova, Kancelarija Ombudsmana i Agencija za besplatnu pravnu pomoć.

Stoga će se u svim slučajevima identifikacije žrtava/ preživelih seksualnog nasilja tokom rata sprovesti postupni tretman kako je opisano u gorenavedenom Protokolu posvećenom toj svrsi.

III.2. SPROVOĐENJE DRŽAVNOG PROTOKOLA U USLOVIMA PRIRODNIH I DRUGIH NEPOGODA

Ovaj državni protokol treba da se primenjuje kako u normalnim situacijama, tako i u uslovima prirodnih i drugih nepogoda (uključujući pandemijske situacije, kao što je Covid-19).

Sledeće informacije su indikativne, jer svaka prirodna ili druga nepogoda ima svoje karakteristike i za svaki slučaj hitne mere koje preduzima država, posvećene u zavisnosti od vrste katastrofe, dominiraju svakim protokolom i postaju glavni vodič za pružanje bilo koje vrste usluge, uključujući postupanje u slučajevima seksualnog nasilja.

Međutim, na osnovu iskustva stečenog tokom pandemije Covid-19, u nastavku su predstavljene neke opšte preporuke⁷² za sprovođenje ovog Protokola.

---

⁷²Primer Protokola upravljanja slučajevima od strane članova Koordiniranog referentnog mehanizma, tokom situacije Covid-19, koji je pripremila Albanija, možete pronaći na adresi: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-07/Protokoll%20MKRte%20Gjate%20situates%20COVID.pdf>

- Usluge za žrtve/ preživjele seksualnog nasilja moraju biti zasnovane na poštovanju ljudskih prava, izbegavanju diskriminacije iz svih razloga navedenih u zakonu na snazi za zaštitu od diskriminacije, uključujući i zdravstvenu situaciju žrtve/ preživjele seksualnog nasilja. To znači pružanje kvalitetne i efikasne usluge i po standardima i suštinskim principima, bez obzira na sumnju ili čak nalaz da je osoba zaražena određenim virusom.
- Pružanje usluga od strane svake institucije uključene u tretman slučaja seksualnog nasilja mora biti zasnovano na pouzdanim i ažuriranim informacijama o vrsti pandemije/katastrofe kao i merama koje treba preduzeti. Dakle, s obzirom na situaciju sa Covid-19, svaka institucija mora biti stalno informisana o merama koje predlažu Vlada, Ministarstvo zdravlja i SZO, a koje radnje treba, a koje ne treba preduzimati da bi se rizik od pandemije sveo na najmanju moguću meru.
- Svaka institucija koja se bavi upravljanjem slučajem seksualnog nasilja, mora da preduzme mere da ima dovoljno sredstava koja se preporučuju kao zaštita i za kontinuiranu upotrebu, kao što su: maske, rukavice, sredstva za dezinfekciju, sredstva za čišćenje ruku i dezinfekciona sredstva neophodna za ličnu higijenu i higijenu sredine u kojoj se radi.
- Informacije o preventivnim merama za širenje ili zarazu virusom i načinu njihovog sprovođenja u praksi treba redovno prosljeđivati osoblju ustanove, ali i žrtvi/ preživeloj/ preživlom seksualnog nasilja, u trenutku kontakta i počinje tretiranje slučaja.
- Svaka institucija mora da u radnim okruženjima, posebno tamo gde se preduzimaju određene radnje za upravljanje slučajem seksualnog nasilja, izloži informacije o pravilima koja se moraju poštovati tokom vanrednog perioda zbog pandemije/katastrofe.
- Održavanje dnevne higijene sredina u kojima se radi ili gde se organizuju sastanci nekih članova u funkciji upravljanja slučajem treba kontinuirano pratiti i poboljšavati, kako bi se izbegao rizik od mogućeg širenja virusa/pandemije.
- Predmeti za ličnu upotrebu u kancelarijama kao što su telefoni, računari, vrata, stolovi, ormarići za dokumente i dr. moraju se stalno čistiti i dezinfikovati.
- Stručnjaci moraju da obezbede da uvek imaju sredstva za zaštitu od infekcije (masku, rukavice i sredstvo za dezinfekciju ruku), kako ih ne bi zatekli nepripremljene (zato imajte rezervna sredstva sa sobom, koja ćete koristiti za sebe, žrtvu i/ili nasilnika u slučaju potrebe), u trenutku kada su angažovani na tretiranju slučaja seksualnog nasilja (čak i na terenu).
- Tokom rada na upravljanju slučajevima seksualnog nasilja treba izbegavati dodir rukama koliko god je to moguće. Ako je potrebno preduzeti mere protiv nasilnika, treba nositi rukavice i masku, a zatim preduzeti mere da se odmah operu i dezinfikuju ruke.
- Prilikom pregleda žrtve, lekarke/ lekari moraju striktno da sprovode sva pravila zaštite kako ne bi došlo do širenja pandemije, ali će istovremeno poštovati pravo žrtve/ preživjele/ preživelog da ne bude diskriminisan i da se prema njemu odnosi sa poštovanjem i dostojanstveno. Lekarke/ lekari sudske medicine i žrtva/ preživela/

preživeli moraju biti opremljeni neophodnom zaštitnom opremom kao što su rukavice, maske, odeća za jednokratnu upotrebu, navlake (kese) za noge i sredstva za dezinfekciju.

- Prilikom pregleda veoma je važno da se pored rutinskih objašnjenja koja se daju žrtvi/ preživeloj/ preživelom o načinu i mestu dodirivanja, potreba za otkrivanjem pojedinih delova tela radi prikupljanja dokaza i dr. neophodno je da se daju objašnjenja o svim dodatnim merama preduzetim u okviru zaštite od infekcije ili prenošenja virusa.
- Pre nego što se od žrtve zatraži da skine odeću (ako se nije promenila od trenutka silovanja) i obuče odeću za jednokratnu upotrebu koja je obezbeđena u ISM-u, treba je zamoliti da nosi rukavice, kako ne bi čistila ruke kako ne bi oštetila/ oštetio dokaze koji mogu biti ispod noktiju ili na koži. Slično, preporučljivo je pažljivo skinuti odeću, bez trešenja i staviti je sa rukavicama u plastičnu kesu koja se nalazi na za to predviđenom mestu, zatvoriti kesu i ponovo je ostaviti na mestu. Zatim odmah dezinfikovati rukavice i obući odeću za jednokratnu upotrebu. Slično tome, sve preventivne mere treba objasniti korak po korak. Lekar/ lekarka sudske medicine ili ginekolog treba da odgovori na sva moguća pitanja žrtve/ preživele/ preživelog o strahu od rizika od zaraze virusom, kao posledica pretrpljenog seksualnog nasilja.
- Po završetku pregleda odmah se preduzimaju mere za dezinfekciju svih alata koji se koriste i cele prostorije za pregled. Dezinfekciju alata obavlja lekar/ lekarka sudske medicine, dok dezinfekciju ambijenta obavlja sanitarni radnik koji se pridržava strogog protokola u tu svrhu. Nakon dezinfekcije, prozor sobe za pregled ostaje otvoren dok su njena vrata zatvorena. Istovremeno, toalet koji koristi žrtva/ preživela/ preživeli se čisti i dezinfikuje tokom i nakon procesa sudskomedicinskog pregleda.
- Predlaže se da se prilikom popunjavanja relevantne dokumentacije održava rastojanje od najmanje 1 metar, ili obavezno nošenje maske, kao i da se žrtvi/ preživeloj/ preživelom unapred, ali i tokom svakog koraka objasni da su ove mere neophodne za zaštitu života svih.
- Ukoliko su u toku vođenja predmeta potrebna radna dokumentacija koju moraju potpisati stranke, u nedostatku uslova za pranje ruku tekućom vodom i sapunom, kod njih se čuva sredstvo za dezinfekciju ruku sa alkoholom i mole se lica koja će potpisivati dokumente da prethodno dezinfikuju ruke. Treba voditi računa da se maksimalno izbegava dodirivanje lica, usta, nosa i dr. rukama.

Čim se stupi u kontakt sa žrtvom/ preživelom/ preživelim, objašnjava se potreba i daje se brzi test da bi se shvatilo da li je on/ ona zaražen/ zaražena ili ne. Ako su rezultati testa pozitivni, predlaže se da žrtva /preživela/ preživeli premesti u bolničke objekte namenjene lečenju pandemije, kako bi se tu obavljale sve druge radnje od utvrđivanja hitnih potreba i šire, uključujući i sudskomedicinski pregled.

Ukoliko žrtva/ preživela/ preživeli mora biti smeštena/ smešten u prihvatilište, moraju se uzeti u obzir sva pravila koja važe za prihvatilišta za funkcionisanje tokom perioda pandemije, čak i u slučaju obavezne izolacije⁷³. Dobro je da prihvatilište ima zasebnu prostoriju, po mogućnosti

---

⁷³Model protokola funkcionisanja prihvatilišta u pandemijskim uslovima Covid-19, koji je pripremila Albanija, možete pronaći na adresi: https://shendetesia.gov.al/wp-content/uploads/2020/05/Urdhri-254-per-protokoll-strehezat_.pdf

sa direktnim pristupom toaletu, gde žrtva/ preživela/ preživeli može da boravi u periodu karantina, da se primene protokoli lične zaštite, osoblja, žrtve/ preživele/ preživelog i zgrade, da se pripremi i sprovede raspored radnika koji će boraviti u prihvatilištu i dužina boravka i pravila smene, kao i poštovanje standarda prihvatilišta. Važno je da usluge nastave da se pružaju bez prekida.

U sledećoj tabeli su opisani minimalni standardi rada prihvatilišta prema Istambulskoj konvenciji i njihovo prilagođavanje vanrednoj situaciji pandemije COVID-19, kao primer kako treba preduzeti mere u uslovima elementarnih i drugih nepogoda, uvek u skladu sa pravilima koja je izdala država.

MINIMALNI STANDARDI PREMA ISTAMBULSKOJ KONVENCIJI	PROMENA / ADAPTACIJA KOJA JE PRETRPLJENA
Usluge u prihvatilištima za žene treba da pruža žensko osoblje.	- Obavezno za primenu, posebno u uslovima izolacije
Bezbednost korisnika treba da se tretira kroz tajne adrese i druge mere bezbednosti.	- Obavezno za sprovođenje. Radi očuvanja bezbednosti, uz obaveštenje u odgovarajućem broju za lice za koje se sumnja da je obolelo od COVID-19, biće naglašena i obaveza čuvanja tajnosti adrese skloništa.
Ukoliko nema dovoljno mesta, ili ako je iz određenih razloga prihvatilište zatvoreno, mora preduzeti sve mere predostrožnosti da se obezbede druga pogodna i bezbedna mesta za smeštaj štićenika	- U vanrednim uslovima pandemije COVID-19, ne preporučuje se zatvaranje usluga smeštaja koju pružaju javni i nejavni stambeni centri. Ukoliko su ove poslednje u finansijskoj krizi i u međuvremenu imaju korisnike koji su dobijali usluge pre početka vanredne situacije COVID-19, moraju odmah obavestiti Centar za socijalni rad i opštinu, kako bi im omogućili troškovi nastavka pružanja usluga, barem do kraja vanredne situacije u vezi sa COVID-19.
Odbijanje pružanja usluge ili ponovnog prijema žene u prihvatilište treba da se desi SAMO ako postoje ozbiljne povrede pravila boravka, koje štete bezbednosti drugih stanovnica	- U vanrednim uslovima pandemije COVID-19 ne preporučuje se odbijanje pružanja usluge, jer ako je dovedena u prihvatilište znači da je to jedina alternativa za spas njenog života u opasnosti. Ali preporučuje se da se slučaj drži pod kontrolom, preduzimanjem konkretnih mera u zavisnosti od krivičnog dela koje je možda ranije počinio.
Podrška prihvatilištu treba da bude dostupna onoliko dugo koliko je korisnicima potrebna.	- Podršku prihvatilištu za novoprimitljene korisnike, ali i za one kojima je pri kraju planirano trajanje skloništa trebalo bi da se odloži do okončanja vanredne situacije COVID-19, čak i ako im potreba za ovom uslugom prestane.

<p>Broj osoblja mora biti dovoljan za pružanje odgovarajućih usluga korisnicima i deci.</p>	<p>U vanrednim uslovima broja osoblja se može redukovati, dovoljno je da osnovne neophodne usluge ne ostanu neobezbeđene. Pružanje određenih usluga (na primer savetovanje) putem telefona i onlajn takođe ostaje opcija</p>
<p>Planovi podrške i bezbednosti u kriznim situacijama treba da se sačine pojedinačno za svakog korisnika. Informacija o pravima i obavezama mora biti data korisniku u roku od 24 sata od momenta prihvatanja. Pravila moraju biti formulisana na jeziku koji promovise osnaživanje</p>	<p>Ovaj standard ostaje sprovodljiv kako je formulisano, pod uslovom da i korisnica i zaposlene striktno primenjuju protokol za prevenciju i kontrolu infekcije</p>
<p>Pisani izveštaj o proceni potreba treba da bude spreman u roku od 3-7 dana od trenutka prijema. Treba da sadrži: zdravstvene potrebe, stanje dece, dugoročne stambene potrebe, mogućnosti pravne podrške, finansijsku situaciju i mogućnosti podrške, obuke i obrazovanje</p>	<p>Sprovođenjem ovog standarda bitno je da se u određenom roku (3 -7 dana) identifikuju i da se pripremi izveštaj samo za hitne potrebe novo smeštene korisnice. Izveštaj o dugoročnim potrebama može se pripremiti nakon završetka 14-dnevnog perioda njene izolacije</p>
<p>Prihvatište mora biti u mogućnosti da ponudi (ili uputi ma) usluge podrške, kao što su pravne, psihološke usluge, pratnja u institucijama i dr.</p>	<p>U vanrednim uslovima za pandemiju COVID-19, pružanje drugih usluga podrške, ili upućivanje na ove druge službe podrške, kada su hitne, preporučuje se uglavnom putem rada na daljinu</p>
<p>Prihvatište mora imati najmanje jedno kvalifikovano osoblje za tretiranje dece</p>	<p>U skladu sa ovim standardom, u nedostatku kvalifikovanog specijaliste za lečenje dece, prihvatilište se može koordinisati radi dobijanja specijalizovane usluge preko CSR-a sa drugim akterima.</p>
<p>Način rada u Prihvatištima treba da modeluje i podstakne poštovanje i neupotrebu nasilja između svih korisnika, odraslih i dece</p>	<p>Primena ovog standarda ostaje obavezna, bez promena. Mora se voditi računa da se omogući onlajn komunikacija i da se ne izazove diskriminacija među korisnicama koje nisu dobro orijentisane u korišćenju tehnologije. Takođe zapamtite pravilo izbegavanja diskriminacije ili maltretiranja zbog COVID-19</p>
<p>Kada je nemoguće obezbediti smeštaj zbog punoletnog muškog deteta, treba obezbediti drugu bezbednu alternativu prihvatilišta / smeštaja za celu porodicu</p>	<p>U okviru primene ovog standarda, prihvatilištima za žrtve nasilja u porodici dozvoljen je smeštaj dečaka do 12 godina. U prihvatilištima kojima rukovodi država, dozvoljen je prijem slučajeva seksualnog nasilja takođe i za dečake od 12 do 18 godina. Međutim, u hitnim uslovima, smeštaj majke sa sinom starijim od 14 godina bi bio</p>

	<p>pogodniji u posebnom stanu, za čiju naplatu stanarine mora da se usaglasi opština kako bi je uključila u ponuđenu ekonomsku podršku, najmanje do kraja vanredne situacije COVID-19</p> <p>„Državno sklonište“ ili „Centar za sklonište, zaštitu i rehabilitaciju žrtava trgovine ljudima“ radi 24 (dvadeset četiri) sata dnevno i zbrinjava žrtve trgovine sa visokim i srednjim bezbednosnim rizikom, maloletne i odrasle, domaće i međunarodne, kao i svedoke zaštićene kao žrtve trgovine ljudima. Isto tako, Centar raspolaže sa dva apartmana kapaciteta 10 (deset) kreveta za žrtve majke sa decom.</p> <p>Za žrtve trgovine ljudima prikladnija je alternativa smeštaju porodice u stan, socijalni stan od smeštaja u rezidentni centar, čak i u slučaju porodice sa decom starijom od 10 godina. U rezidentnim centrima za ŽTLJ/MŽTLJ kada su korisnici devojčice starije od 12 godina, neprimereno je smeštanje majke koja je sa detetom dečakom istog uzrasta. .</p>
<p>Prihvatište mora da pruži podršku koja obezbeđuje ekonomsku nezavisnost stanovnika kada napuste prihvatilište.</p>	<p>Ovaj standard može početi da se primenjuje sa završetkom perioda izolacije zbog pandemije.</p>

Pored rešavanja slučajeva seksualnog nasilja u uslovima pandemije, potrebno je uzeti u obzir i postojanje MISP paketa. Minimalni početni paket usluga (MISP) za seksualno i reproduktivno zdravlje u kriznim situacijama je niz ključnih aktivnosti koje spašavaju živote koje su potrebne da bi se odgovorilo na potrebe seksualnog i reproduktivnog zdravlja pogođene populacije na početku humanitarne krize. Ove potrebe se često zanemaruju sa posledicama potencijalno opasnim po život. Glavni ciljevi sprovođenja MISP-a su da nema nezadovoljene potrebe za planiranjem porodice, nema smrti majki koja se može sprečiti, i nema rodno zasnovanog nasilja, seksualnog nasilja ili štetnih praksi, čak i tokom humanitarnih kriza.

Šest ciljeva MISP-a:

1. Obezbedite da zdravstveni sektor identifikuje organizaciju koja će voditi sprovođenje MISP-a
2. Sprečite seksualno nasilje i odgovorite na potrebe žrtava/preživelih.
3. Sprečite prenošenje i smanjite morbiditet i mortalitet od HIV-a i drugih polno prenosivih bolesti.
4. Sprečite morbiditet i mortalitet majki i novorođenčadi.
5. Sprečite neželjenu trudnoću.
6. Planirajte sveobuhvatne usluge seksualnog i reproduktivnog zdravlja integrisane u primarnu zdravstvenu zaštitu što je pre moguće.

Konačno, važno je da predvidite reviziju pojedinih delova ovog državnog protokola, posebno nakon koraka na dopunama i izmenama zakonskog okvira, kao i nakon uspostavljanja specijalizovanih službi podrške za slučajeve seksualnog nasilja, u skladu sa odredbama sprovođenja Istambulske konvencije.

MISP

Za tretiranje seksualnog nasilja u vanrednim situacijama postoji Minimalni početni paket usluga (MISP – Minimum Initial Service Package) koji omogućava pružanje neposrednih zdravstvenih i savetodavnih usluga, prevenciju rizika od HIV ili polno prenosive infekcije, kao i planiranje pružanja osnovnih usluga seksualnog i reproduktivnog zdravlja, u akutnoj fazi civilne vanredne situacije.

MISP se može isporučiti bez trenutne procene potreba, jer je izgrađen na osnovu prošlih iskustava u civilnim vanrednim situacijama i mogu ga isporučiti samo ljudi obučeni za pružanje usluga koje ovaj paket sadrži. Prolaskom akutne faze civilne vanredne situacije nastavlja se tretiranje seksualno zlostavljane osobe u vanrednoj situaciji, prateći korake upravljanja slučajem.

* Više informacija o MISP-u možete pronaći na: <https://www.endvawnow.org/en/articles/1559-minimum-initial-service-package-misp.html>

III.3. ULOGA INSTITUCIJA U SPREČAVANJU SLUČAJEVA SEKSUALNOG NASILJA

Prevenција slučajeva seksualnog nasilja je strategija koja uključuje skup akcija kako na nivou pojedinca tako i na nivou zajednice, uglavnom za mobilizaciju ove druge radi promovisanja promena rodničkih normi i ponašanja, kao i napore da se poboljša društveni i ekonomski status. žrtava/preživelih seksualnog nasilja.

Intervencija za prevenciju seksualnog nasilja može biti u obliku:

- a) **informativno-preventivne kampanje**, u kojima uloga samih medija dobija poseban značaj, kako u objašnjavanju oblika nasilja, tako i u pružanju tačnih informacija o specijalizovanim uslužnim centrima ili o drugim radnjama koje se moraju preduzeti u cilju prevencije, zaštite i lečenja takvih slučajeva, do procesa ponovne integracije. Slično, angažovanje dečaka kao saveznika u borbi protiv različitih oblika nasilja nad ženama, uključujući i seksualno nasilje, je još jedan element efikasne intervencije u ovom pravcu.

- b) Saradnje sa medijima na emitovanju obrazovno-informativnih programa.** Mediji (televizija, društveni mediji), kao što mogu da naškode radnjama koje se preduzimaju u slučajevima seksualnog nasilja, kroz otkrivanje identiteta osoba ili detalja o procesu istrage, mogu i treba da budu veoma jaki partneri i saveznici u obrazovanju. Podizanju svesti i kontinuiranom informisanju celog društva. Nadležne institucije treba da rade zajedno sa medijima na emitovanju ciklusa edukativnih programa sa temama o porodici, pozitivnom roditeljstvu, borbi protiv rodni stereotipa, edukaciji o pravima, diskusiji o zaštiti od različitih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici i dr. Upućivanje i povećanje profesionalnog kapaciteta novinara o načinu na koji prezentuju vesti o slučajevima seksualnog nasilja kao i osetljivo izveštavanje o slučajevima seksualnog nasilja u svim vizuelnim i pisanim medijima, uključujući društvene mreže medijima je takođe neophodno. U sprovođenju mera predloženih u tački a) gore i ovde u tački b) institucije takođe moraju da uzmu u obzir obavezu prema članu 14 Istanbulske konvencije da daju informacije i organizuju emitovanja i određene programe o takvim pitanjima kao što su npr. ravnopravnost žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, međusobno poštovanje, nenasilno rešavanje konflikata u međuljudskim odnosima, rodno zasnovano nasilje nad ženama i pravo na lični integritet, prilagođeno razvoju kapaciteta učenika, u formalnim nastavnim planovima i programima i na svim nivoima obrazovanja..
- c) Pružanja psihološke podrške i nege.** Inicijative kao što su savetovanje, terapija ili grupe za podršku su identifikovane kao posebno korisne nakon seksualnog napada, posebno u ubrzavanju oporavka psihološke štete koja je nastala usled traume. Takođe, pošto žrtve/ preživeli/ preživeli seksualnog nasilja često krive sebe za pretrpljeno nasilje, psihološka podrška i briga im pomaže da brže prihvate i izbore se sa posledicama prošle traume i da otklone štetni osećaj samookrivljavanja.
- d) Programi obuke za počinioc seksualnog nasilja.** Kako je predviđeno Istanbulskom konvencijom, ali i aktivnostima koje su predviđene Nacionalnom strategijom za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022-2026, neophodno je raditi na uspostavljanju programa rehabilitacije za počinioc seksualnog nasilja. Istanbulska konvencija predviđa ove programe za seksualne nasilnike, odvojeno od programa rehabilitacije za počinioc drugih oblika nasilja. Svrha programa tretmana za počinioc seksualnog nasilja, kako je navedeno u Istanbulske konvenciji, član 16.1,2,3, jeste da nauči počinioc seksualnog nasilja da usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima, sa ciljem da ih spreče da ponovo počine krivično delo. Efikasni programi u ovom pogledu su oni koji uspevaju da putem rada sa počiniocima krivičnog dela (seksualno nasilje) učine da prihvate odgovornost i da se javno vide kao odgovorni za svoja dela. To znači da ovi programi treba da blisko saraduju sa specijalizovanim službama za podršku žrtvama/ preživelim, kao i da zajednički organizuju kampanje podizanja svesti protiv seksualnog nasilja. Nasilnik mora da prati ove programe u sprovođenju mera preduzetih u naložima za zaštitu, nakon izdržane kazne za učinjeno nasilje, ili ih može pratiti uporedo kada se nude u zatvorima. Neophodno je pružiti obuku za izradnju kapaciteta za relevantne profesionalce kako bi povećali svoje znanje i veštine u postupanju sa počiniocima seksualnog nasilja. Istraživanje Saveta Evrope „Uspostavljanje programa tretmana za počinioc seksualnog nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Analiza pravnog okvira i dobre prakse na Kosovu*“ pruža smernice o pravnim merama i dobrim praksama za razvoj programa tretmana za počinioc seksualnog nasilja u porodici

- e) **Obrazovnih programa.** U okviru toga važi kombinacija edukativnih programa o seksualnom zdravlju i reproduktivnim pravima sa pitanjima koja se odnose na prava žena i zaštitu od različitih oblika nasilja nad njima, uključujući i seksualno nasilje. Ovo uključuje programe psiho-socijalne rehabilitacije koje vode ka osnaživanju i/ili programe roditeljskog osposobljavanja, koje organizuju licencirana javna ili privatna lica. Takve programe mogu da prate na kombinovani način muškarci i žene, jer se diskusije o temama koje se obrađuju mogu lakše voditi i pomoći posebno nasilnim muškarcima da shvate i preuzmu odgovornost za svoje postupke. Takve aktivnosti mogu biti informativne sesije u školama ili fokus grupama u zajednici. Uključivanje nastavnog plana i programa seksualnog i reproduktivnog zdravlja u školske programe je takođe neophodno. U tandemu sa obrazovnim materijalom o pitanjima kao što su ravnopravnost muškaraca i žena, nestereotipne rodne uloge, međusobno poštovanje, rešavanje sukoba bez nasilja u međuljudskim odnosima, rodno zasnovano nasilje nad ženama i prava na lični integritet prilagođen razvojnom kapacitetu učenika, u zvaničnim nastavnim planovima i programima i svim nivoima obrazovanja.
- f) **Obuka i unapređenje kapaciteta profesionalaca,** kako bi se detaljnije objasnio ovaj oblik nasilja, njegovi uzroci i posledice, način na koji se slučajevi mogu tretirati i upravljati kroz koordinisan multisektorski pristup, obaveze i odgovornosti prema struci i dr. U okviru sprovođenja ovog Državnog protokola, nakon njegovog usvajanja, takođe treba obezbediti obuku.
- g) **Uspostavljanja specijalizovanih centara za podršku za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja,** u kojima se slučajevima upravlja kroz koordinisan multisektorski pristup, od strane tima sastavljenog od dobro obučениh profesionalaca (objašnjenje iz međunarodne prakse o ovim centrima, njihovim vrstama i kako rade dati su u 2. aneksu ovog protokola).
- h) **Programa zasnovanih na školskom obrazovanju,** gde se pored objašnjenja o ovom obliku nasilja daju i detaljni podaci o akterima koji treba da budu uključeni i radnjama koje treba preduzeti radi upravljanja slučajevima. Informacija će biti pružena i za ostala pitanja kao što su ravnopravnost muškaraca i žena, nestereotipne rodne uloge, međusobno poštovanje, rešavanje sukoba bez nasilja u međuljudskim odnosima, rodno zasnovano nasilje nad ženama i prava na lični integritet prilagođen razvojnom kapacitetu učenika u zvaničnim nastavnim planovima i programima i svim nivoima obrazovanja, kako je predviđeno članom 14. Konvencije Saveta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)⁷⁴
- i) **Odgovora kroz pravni okvir i poboljšane politike, u skladu sa međunarodnim standardima.** To podrazumeva kontinuirano unapređenje ovog zakonskog okvira, kao i njegovo sprovođenje na pravi način u praksi. Važno je i promovisanje obrazovanja i svestio međunarodnim standardima o ljudskim pravima koji se mogu smatrati ili posmatrati kao sredstvo za prevenciju seksualnog nasilja.

---

⁷⁴Dostupno na <https://rm.coe.int/168008482e>

IV. ANEKSI

IV.1. STANDARDNI OBRASCI

IV.1.1 PROPATNI ISTRAŽNI KONTROLNI SPISAK O SEKSUALNIM NAPADIMA

Broj slučaja:

Broj u tužilaštvu:

Vrsta incidenta:

Datum incidenta:

Pripremio/ pripremila:

Istražitelji/ imena i broj ID:

Slučaj je iniciran na nivou: Stanice Regionalnom Centralnom u drugoj agenciji

Br.	Kontrolni spisak	Status	Komentar
1.	Odgovor prvih policijskih službenika u slučaju	Da	
		Ne	
2.	Pomoć/ bezbednost žrtve	Da	
		Ne	
3.	Obezbeđivanje mesta događaja i dokaza	Da	
		Ne	
4.	Odgovornost dotičnog istraživača na mestu događaja.	Da	
		Ne	
5.	Tužilac je kontaktiran i obavešten n vreme	Da	
		Ne	
6.	Obezbeđeno je da su prikupljeni svi relevantni fizički dokazi za slučaj.	Da	
		Ne	
7.	Kontaktiran je branilac žrtava koji mora da učestvuje tokom intervjuisanja	Da	
		Ne	
8.	Kontaktiran je staratelj/ predstavnik Centra za socijalni rad	Da	
		Ne	
9.	Kontaktiran je roditelj žrtve ukoliko je žrtva maloletnik/ maloletnica i ukoliko žrtva zatraži i ukoliko je odrasla/ odrastao	Da	
		Ne	
10.	Pružana je žrtvi početna medicinska pomoć	Da	
		Ne	

11.	Urađen je alko test i po nalogu suda su izvršene analize krvi žrtve u slučaju sumnje na moguće korišćenje narkotičkih supstanci	Da Ne	
12.	Intervjuisana je žrtva.	Da Ne	
13.	Intervjuisani su mogući svedoci	Da Ne	
14.	Kontaktirano je prihvatilište (neophodno)	Da Ne	
15.	Sudskomedicinski pregled žrtve seksualnog nasilja	Da Ne	
16.	Identifikovani su potencijalni osumnjičeni	Da Ne	
17.	Uzete su kriminalne beleške osumnjičenog/ osumnjičenih	Da Ne	
18.	Saslušani su mogući osumnjičeni	Da Ne	
19.	Da li su osumnjičeni zadržani? Da li je osumnjičeni zadržan?	Da Ne	
20.	Zatražena je pomoć medija tokom istrage, ukoliko je procenjeno, čuvajući identitet lica obuhvaćenih u slučaj.	Da Ne	
21.	Žrtva je obavestena u vezi sa statusom slučaja	Da Ne	
22.	Sprovedeni su nalozi koje su izdali nadležno tužilaštvo i sud.	Da Ne	
23.	Poslat je brzi izveštaj	Da Ne	
24.	Poslat je dodatni brzi izveštaj	Da Ne	
25.	Podignuta je krivična prijava; Poseban izveštaj ili Informativni izveštaj.	Da Ne	
26.	Slučaj je procesiran u tužilaštvu	Da Ne	

27.	Spisak preduzetih postupaka	Da	
		Ne	

IV.1.2. OCENA RIZIKA ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA

Ime lica/ institucije koja prijavljuje:					
Ime institucije:					
Datum podnošenja prijave:					
Odnos sa žrtvom:					
Žrtva					
Ime:		Prezime:			
Etnička pripadnost:		Pol:		Datum rođenja:	
Posebne potrebe/ jezik komunikacije/ ograničene sposobnosti/ tegobe mentalnog zdravlja ako ih ima:					
Da li ima vidne povrede:	Da	Ne	Da li žrtva prijavljuje bol:	Da	Ne
Da li je korišćeno oružje ili neko drugo opasno sredstvo:	Da	Ne	Da li mislite da je žrtva drogirana:	Da	Ne
Da li je žrtva koristila alkohol:	Da	Ne	Da li je žrtva dobrovoljno koristila druge supstance:	Da	Ne
Da li je žrtva konstantno zlostavljana:	Da	Ne	Da li se misli da postoje i druge moguće žrtva:	Da	Ne
Da li žrtva prijavljuje zdravstvene probleme? Specifikuj.	Da	Ne	Da li postoje tegobe mentalnog zdravlja? Da li žrtva prijavljuje neko lečenje koje je dobijala ranije po pitanju mentalnog zdravlja?		Ne
Da li se žrtva oseća veoma uplašeno od nasilnika?	Da	Ne	Da li je izbačena iz kuće? Da li želi da ode od kuće?	Da	Ne
Nasilnik					
Ime i prezime;					
Pol:					
Starost:					
Odnos sa žrtvom, ukoliko postoji:					
Sukobi sa zakonom/ seksualno nasilje/ posedovanje oružja bez dozvole/ druga krivična dela	Da	Ne	Problemi zbog korišćenja alkohola/ narkotika	Da	Ne
Da li je moguće da će optuženi opet koristiti seksualno ili fizičko nasilje?	Da	Ne	Tegobe mentalnog zdravlja?	Da	Ne
Da li je vršeno seksualno nasilje u prisustvu dece?	Da	Ne	Da li nasilnik predstavlja opasnost po decu?	Da	Ne
Ostala zapažanja u vezi sa žrtvom:					
Ostala zapažanja u vezi sa nasilnikom:					
Informacije o incidentu/ incidentima					
Mesto nalaženja žrtve pre napada:					
_____					
_____					
_____					

Mesto gde se napad dogodio :

Opiši poslednji incident (opisujući približno kada se dogodio: datum i vreme)

Opiši prethodne incidente, ukoliko proiziđe da je žrtva konstantno seksualno zlostavljana.

Ukoliko rezultira da je žrtva seksualno zlostavljana u prisustvu dece, kakvo je sranje dece koja su bila prisutna tokom vršenja nasilja?

Vrsta vršenog pritiska:

- Nepoštovanje nedostatka saglasnosti
- Pritisak/ verbalna prinuda
- Pritisak kao posledica autoriteta
- Vršenje sile/ fizičko nasilje
- Pretnja oružjem
- Pretnja smrću
- Otmica

Vrsta izvršenog napada

U pokušaju	Izvršen	
		Silovanje (fizičko stezanje ili penetracija koristeći fizičko stezanje – iako u maloj meri – vulve ili anusa, koristeći penis ili druge delove tela ili predmete)
		Prinuden oralno-genitalni kontakt
		Drugo (specifikuj)

Pažnja: Faktori rizika koji su gore navedeni nisu iscrpni, mogu se obogatiti u zavisnosti od specifičnosti slučaja.

IV.1.3. OBRAZAC INFORMISANE SAGLASNOSTI ZA UPUĆIVANJE SLUČAJA

Ja, _____ potpisani/ potpisana _____, putem ovog obrasca dajem moje odobrenje _____ (ime institucije/ menadžera slučaja) da podeli lične podatke i informacije sa ostalim pružaocima usluga, obuhvatajući informacije o medicinskom stanju, mentalnom zdravlju, pravnoj situaciji i ostale neophodne informacije. Slažem se da se slučaj uputi, kako bi se tretirale moje potrebe kod postojećih specijalizovanih službi.

Razumem da _____ (ime institucije/ menadžera slučaja) može da sačuva podatke i informacije koje je prikupila/ prikupio od raznih institucija/ pojedinaca i moja prava nisu ugrožena, a one će se obraditi i njima će se upravljati u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka. Sve informacije ostaju poverljive i samo dotične/ dotični predstavnice/ predstavnici institucija/ organizacija dole navedenih institucija će imati pristup njima.

Izjava saglasnosti:

- Shvatam da će se lični podaci sačuvati:
- Imala/ imao sam mogućnost da razgovaram o posledicama deljenja i nedeljenja ličnih podataka.
- Slažem se da se lični podaci podele sa dole navedenom institucijom/ navedenim institucijama:
  - Policijom
  - Braniocem žrtava
  - Centrom za socijalni rad
  - Zdravstvenim ustanovama
  - Institutom za sudsku medicinu
  - Pridvatištem
  - Tužilaštvom
  - Sudom
  - Drugo _____

Da li postoji neka institucija sa kojom ne želite da informacije i lične podatke podelite? Molimo vas navedite je/ ih ovde:

_____

Vaša saglasnost za deljenjem ličnih informacija je u potpunosti dobrovoljna..

Ime .....

Prezime. ....

Potpis

Datum

Potpis predstavnika/ predstavnice institucije/ menadžera/ menadžerke slučaja:

Ime institucije .....

IV.1.4. OBRAZAC UPUĆIVANJA SLUČAJA U DRUGE INSTITUCIJE

Datum upućivanja:	Institucija koja preuzima upućivanje: Ime kontakt osobe: Broj telefona: E-mail:
Ime lica koje je uputilo:	Institucija:
Pozicija/ uloga lica koje je upućuje:	Broj telefona: E-mail:

Ime/ prezime slučaja/ žrtve: Pol:	Ime/ prezime slučaja/ zlostavljača: Pol:
Adresa:	Adresa:
Telefon:	Telefon:

<u>Razlozi za upućivanje:</u>
<u>Sažetak rizika u slučaju: (Priložite ovom obrascu i popunjeni obrazac o proceni opasnosti)</u>
<u>Pružane usluge:</u>
<u>Druge agencije obuhvaćene u tretiranje slučaja:</u>
<u>Potpis slučaja/ žrtve: (Slažem se da budem upućena/ upućen u: _____.</u> <u>Informisana/ informisan sam od strane osobe koja me je uputila i pojašnjeni su mi razlozi za upućivanje).</u>

IV.1.5. OBRAZAC ODOBRAVANJA FIZIČKOG PREGLEDA

Ja _____
(ime i prezime)

iz _____
(adresa pregledanog lica)

rođena/ rođen _____, nakon što sam razumela/ razumeo svrhu, prirodu i moguće posledice fizičkog pregleda, slobodno i voljno dajem moju saglasnost za:

- (1) Potpun fizički i opšti klinički pregled mog tela;
- (2) klinički pregled mojih seksualnih organa i organa pored seksualnih, obuhvatajući i pregled vagine i/ili rektuma (debelog creva) prstima, kao i korišćenjem medicinskih sredstava osnovnih standarda,
- (3) prikupljanje neophodnih materijala tokom ovih pregleda koji mogu imati dokaznu vrednost,
- (4) fotografisanje svih neophodnih nalaza tokom pregleda,
- (5) predaju nalaza i rezultata analiza materijala dobijenih tokom pregleda policajcima istražiteljima/ tužiocu/ sudiji, po zahtevu

Potpis pregledane osobe _____

Datum, _____, u _____

U prisustvu _____
(Ime i prezime, ID broj i potpis)

IV.1.6. OBRAZAC ODOBRAVANJA FIZIČKOG PREGLEDA ZA MALOLETNA LICA

Ja.....
(ime i prezime roditelja/ zakonskog staratelja)

iz.....
(adresa roditelja/ staratelja)

nakon što sam razumela/ razumeo svrhu, prirodu i moguće posledice fizičkog pregleda, slobodno i voljno dajem moju saglasnost za fizički pregled:

.....
(ime i prezime lica koje treba pregledati)

.....
(adresa lica koje treba pregledati)

rođenog.....za;

- (1) Potpun fizički i opšti klinički pregled mog tela;
- (2) klinički pregled mojih seksualnih organa i organa pored seksualnih, obuhvatajući i pregled vagine i/ili rektuma (debelog creva) prstima, kao i korišćenjem medicinskih sredstava osnovnih standarda,
- (3) prikupljanje neophodnih materijala tokom ovih pregleda koji mogu imati dokaznu vrednost,
- (4) fotografisanje svih neophodnih nalaza tokom pregleda,
- (5) predaju nalaza i rezultata analiza materijala dobijenih tokom pregleda policajcima istražiteljima/ tužiocu/ sudiji, po zahtevu

Potpis roditelja/ staratelja.....

Datum,....., u.....

U prisustvu.....
(Ime, prezime ID broj, potpis)

IV.1.7 UPITNIK ZA ŽRTVU SEKUSALNOG NASILJA

BROJ	SLUČAJA:	INCIDENT: Datum:	PREGLED: Datum:
IME	PREZIME:	Vreme:	Vreme:

GINEKOLOŠKA ANAMNEZA	Prva menstruacija _____ Poslednja menstruacija _____ Neki poremećaj _____ Poslednji voljni odnos _____
----------------------	---

LIČNA ANAMNEZA	DA	NE
Alergije	☐	☐
Terapija	☐	☐
Bolesti	☐	☐

OKOLNOSTI INCIDENTA	Jedan nasilnik ☐	Nekoliko nasilnika ☐	Broj _____		
	Mesto _____	Grad/ region: _____			
	Vaginalna penetracija ☐	Oralna penetracija ☐	Analna penetracija ☐		
	DA	NE	DA	NE	
Kondom	☐	☐	Lubrikant	☐	☐
Drugo sredstvo	☐	☐	Specifikuj: _____		
Sperma	☐	☐			
U vagini	☐	☐	ustima ☐	U anusu ☐	Negde drugo ☐
Ne znam	☐	☐			
Poljubac	☐	☐	Ugriz ☐		
Pretnja	☐	☐	Sredstvo _____		

POSTUPCI NAKON INCIDENTA	Kupanje ☐	☐	Tuširanje	☐	☐
	Uriniranje ☐	☐	Defektan	☐	☐
	DA	NE	DA	NE	
	Pranje zuba	☐	☐	Jela/ jeo	☐
	Presvlačenje	☐	☐	☐	☐

IV.1.8.OBRAZAC OCENE POTREBA ŽRTVE

OBRAZAC OCENE POTREBA SLUČAJA <i>Popunite ovaj obrazac u konsultaciji sa dotičnim stručnjacima iz drugih institucija, po potrebi i uz informisanu saglasnost žrtve/ preživele/ preživelog</i>	
Ime žrtve:	Referenca identiteta:
Starost/ datum rođenja:	Pol:
Datum kada je popunjena ocena potreba:	Ocenu potreba je izvršio/ izvršila (ime, prezime, institucija/ organizacija):
Adresa trenutnog stanovanja žrtve:	Određeni menadžer slučaja (ako je drugačiji) (ime, prezime, institucija organizacija):
Broj telefona:	Sastav slučaja/ da li ima ili nema decu:
Posebne potrebe (jezik, ograničene sposobnosti, pitanja u vezi sa mentalnim zdravljem, ako ih ima):	
NAČIN IDENTIFIKOVANJA SLUČAJA	
POZADINA SITUACIJE/ Sadržaj poslednjih priča/ ranijih priča/ kritičnih događaja:	
HITNE POTREBE ŽRTVE	
Potreba za bezbednošću: ☐ Policijska pratnja ☐ Bezbedan prevoz ☐ Hitan smeštaj ☐ Drugo (napiši)	
(Priložite obrazac o oceni bezbednosti ako je žrtva dala informisanu saglasnost.)	
Potreba za medicinskim lečenjem:	

Potreba za psihološkom podrškom žrtve:
Potreba za psihološkom podrškom dece žrtve:
Potreba za pravnom uslugom radi izdavanja NHZ-a:
Potreba za prehrambenim paketom, odećom i/ili druge pomoći:
Potreba da se žrtva otprati da uzme lične stvari iz stana za sebe i decu:
Druge potrebe:
DUGOROČNE POTREBE:
Potrebe za bezbednošću/ zaštitom u toku slučaja: <ul style="list-style-type: none"> ☐ Policijska pratnja: na i sa posla, u i iz škole, na i sa medicinskih kontrola, sudskih postupaka i/ili drugo (napišite koje): ☐ Policijska da redovno kontroliše da li je žrtva dobro tokom rundi Drugo (napiši)
Potrebe za dugoročnim smeštajem:
Potrebe za psihološkom podrškom:
Zdravstvene potrebe:
Potrebe za pravnom podrškom/ pomoći:

Potrebe za obrazovanjem (obuhvatajući i decu, kada je to slučaj):
Potrebe za stručnim osposobljavanjem/ zaposlenjem:
Potreba za socijalnom pomoći
Potreba za subvencijama za osnovne potrebe jer žrtva nema drugi izvor (na primer prevoz, nega o deci, drugi troškovi koje institucije sada ne pokrivaju):
Svaka druga informacija u vezi sa potrebama žrtve:

IV.1.9 OBRAZAC INDIVIDUALNOG PLANA PODRŠKE (IPP)

Popunite ovaj obrazac u konsultaciji sa dotičnim stručnjacima iz ostalih institucija, po potrebi i uz informisanu saglasnost žrtve/ preživele/ preživelog. Dodajte nove redove za svaku aktivnost. Ukoliko je obezbeđena informisana saglasnost žrtve/ preživele/ preživelog, preporučuje se da se o ovom obrascu i njegovom popunjavanju razgovara tokom sastanka sa Koordinatorskim mehanizmom, sa dotičnim predstavnicima svake odgovorne institucije. Diskutujte o svakom koraku ovog obrasca sa žrtvom/ preživelim/ preživelim, uveravajući se da žrtva shvati svaki korak i razmotrite ga na osnovu izraženih želja i potreba žrtve/ preživele/ preživelog.

Ime i prezime žrtve:	Referenca identiteta:
Datum rođenja:	Pol:
Etnička pripadnost:	Posebne potrebe: Posebne potrebe (jezik, ograničene sposobnosti, pitanja u vezi sa mentalnim zdravljem, ako ih ima):
Broj telefona:	Trenutna adresa stanovanja žrtve:
Datum razmatranja/ ocene:	Ime i prezime osobe (i institucije/ organizacije) koja je napisala IPP:
Datum poslednjeg ažuriranja IPP-a	Određeni menadžer slučaja (ukoliko je drugačiji) (ime, prezime, institucija/ organizacija):

Identifikovane potrebe	Postupci/ aktivnosti za pružanje neophodne podrške	Odgovorna institucija/ odgovorno lice	Datum započinjanja pružanja usluga	Datum završetka pružanja usluga	Predviđeni troškovi (ukoliko ih sada ne pokriva određena institucija)	Pokazatelji uspeha
Bezbednost/ zaštita						
Smeštaj/ dugoročni smeštaj						
Psihološko savetovanje						
Medicinske						
Pravna podrška/ pomoć						
Potrebe za obrazovanjem (uključujući i decu kada je to slučaj):						
Potrebe za stručnim usavršavanjem / zaposlenjem						
Potreba za socijalnom pomoći						
Potreba za davanjem subvencija za osnovne potrebe						

Identifikovane potrebe	Postupci/ aktivnosti za pružanje neophodne podrške	Odgovorna institucija/ odgovorno lice	Datum započinjanja pružanja usluga	Datum završetka pružanja usluga	Predviđeni troškovi (ukoliko ih sada ne pokriva određena institucija)	Pokazatelji uspeha
jer žrtva nema druge izvore (na primer prevoz, nega o deci, ostali troškovi koje institucija sada ne pokriva):						
Praćenje (Pojasnite kada će se izvršiti nadzorne posete, koliko često, koliko dugo i koja institucija će ih vršiti).						
Ocena (naznačite cilj kada se izvršiti konačna procena ovog plana)						
Ostalo						

V. IZVOR PODATAKA

- “Odgovor na seksualno nasilje: pristup zajednice”, Centar za ljudska prava, Univerzitet u Kaliforniji, Berkeley, Maj 2011.
- Odgovor na eho dece i adolescenata koji su bili seksualno zlostavljani: ĚHO kliničke smernice, SZO, 2017
- “Smernice o upravljanju međuagencijskim predmetima rodno zasnovanog nasilja”, RZN IMS GBV Upravni odbor, 2017
- “Briga o deci preživelim seksualnog zlostavljanja”, Međunarodni komitet za spasavanja, 2012
- “Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima”, jun, 2014. godine
- “Model za protok zajednice o seksualnom napadu”, Radna grupa pitanja seksualnog nasilja Ohajo, (OSATF), 2005
- “Smernice o medicinsko – pravnoj brizi za žrtve seksualnog nasilja, SZO, 2003
- Virtualni centar za žene pri UN
- Krivični zakonik Republike Kosovoo br. 06/L-074.
- <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/6A2D4377-6AE1-4530-909F-3FB2680CD1EC.pdf>
- <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2695>
- <https://rm.coe.int/168046246b>
- Protokol oprepoznavanju, istraživanju i postupanju sa slučajevima seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, 2019. godine, pripremio KCRŽT
- <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/03albanian/Ahri/AUniversalDeclarationHumanRightsfinal.pdf>
- https://www.echr.coe.int/documents/convention_sqi.pdf
- <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/03albanian/Ahri/AConRightsChild.pdf>
- https://www.crca.al/sites/default/files/publications/3.2.1.8.Deklarata_dhe_Platforma_pr_Veprim_e_Pekinit.pdf
- <https://rm.coe.int/168047e169>
- <https://rm.coe.int/16800c131a>
- https://www.mod.gov.al/images/PDF/gruaja_rezolute.pdf
- <https://rm.coe.int/16806dbac6>
- <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fc583291-b51a-445f-987a-ee24ad1d8f3e>
- <https://rm.coe.int/168046e1e3>
- <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Konvent%20CEDAW.pdf>
- <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/6A2D4377-6AE1-4530-909F-3FB2680CD1EC.pdf>
- <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18616>